

ISSN 2307-8049 (PRINT)
ISSN 2663-2799 (ONLINE)
DOI 10.32999/KSU2307-8049

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
м. Івано-Франківськ

**НАУКОВИЙ ВІСНИК
ХЕРСОНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ**

Серія
«ЮРИДИЧНІ НАУКИ»
Випуск 1

Видавничий дім
«Гельветика»
2026

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Стратонов Василь Миколайович, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри національного, міжнародного права та правоохоронної діяльності, Херсонський державний університет, Україна

Відповідальний секретар:

Гавловська Аліна Олександрівна, кандидатка юридичних наук, доцентка, завідувачка кафедри національного, міжнародного права та правоохоронної діяльності, Херсонський державний університет, Україна

Члени редакційної колегії:

Агапова Олена Валеріївна, доктор юридичних наук, вчений секретар, Науково-дослідний центр незалежних судових експертиз Міністерства юстиції України, Україна

Леоненко Максим Іванович, кандидат юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального, цивільного та міжнародного права, Національний університет «Запорізька політехніка», Україна

Леоненко Тетяна Євгенівна, доктор юридичних наук, професор, завідувачка кафедри кримінального, цивільного та міжнародного права, Національний університет «Запорізька політехніка», Україна

Маковій Віктор Петрович, кандидат юридичних наук, професор, завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін, Одеський державний університет внутрішніх справ, Україна

Манько Денис Григорович, доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри державно-правових дисциплін, Міжнародний гуманітарний університет, Україна

Слінько Дмитро Сергійович, доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри кримінально-правових дисциплін, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Україна

Слінько Тетяна Миколаївна, кандидат юридичних наук, професор, завідувачка кафедри конституційного права України, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Україна

Сотула Олександр Сергійович, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри національного, міжнародного права та правоохоронної діяльності, Херсонський державний університет, Україна

Спіцина Ганна Олександрівна, докторка юридичних наук, професорка, перший заступник директора, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз імені Заслуженого професора М. С. Бокаріуса», Україна

Шенітько Михайло Валерійович, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, член-кореспондент НАПрН України, професор кафедри кримінального права, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Україна

Хуан Карлос Риофрфо Мартінез-Вілалба, доктор юридичних наук, професор, декан факультету права, Universidad de Los Hemisferios, Еквадор

Збірник наукових праць включено до наукометричної бази даних Index Copernicus (Республіка Польща)

**Затверджено відповідно до рішення вченої ради
Херсонського державного університету
(протокол від 30.01.2026 р. № 10)**

Реєстрація в Національній раді України з питань телебачення і радіомовлення:
Рішення № 2944 від 24.10.2024 (Ідентифікатор медіа R30-05621).

Суб'єкт у сфері друкованих медіа – Херсонський державний університет
(вул. Університетська, 27, м. Херсон, 73000, e-mail: office@ksu.ks.ua. Тел.: +38 096 310 26 36).

Фахова реєстрація (категорія «Б»): Наказ МОН України № 1166 від 23 грудня 2022 року (додаток 3).
Спеціальність: D8 – Право.

Періодичність: 4 рази на рік.

Мови розповсюдження: українська, англійська, польська, німецька, французька, болгарська, румунська.

Електронна сторінка видання – <http://lj.journal.kspu.edu/index.php/lj>

ISSN 2307-8049 (PRINT)
ISSN 2663-2799 (ONLINE)

© Херсонський державний університет, 2026
© Оформлення «Видавничий дім «Гельветика», 2026

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА; ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ

Ковальова С. Г.

АБСОЛЮТНА МОНАРХІЯ У КРАЇНАХ СКАНДИНАВІЇ:
СПРОБА ТИПОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ.....5

СЕКЦІЯ 2

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО; МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

Асташева О. С.

КОНСТИТУЦІЙНІ ВИМІРИ ЗЕЛЕНОГО ПЕРЕХІДНОГО ПРАВОСУДДЯ
В КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ.....10

СЕКЦІЯ 3

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

Зінич Л. В., Федорончук А. В.

ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВ
НА ТОРГІВЕЛЬНІ МАРКИ ТА ДОМЕННІ ІМЕНА.....16

Мирошнікова А. Є.

ЦИФРОВІЗАЦІЯ МИТНИХ ПРОЦЕДУР ЯК ОБ'ЄКТ
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ21

Шевчук О. М., Антонюк А. О.

ПРАВО ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ НА СУДОВИЙ ЗАХИСТ
ЩОДО ГРОШОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ26

СЕКЦІЯ 4

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

Гавловська А. О., Томіліна Ю. Є.

ПЕРЕКЛАДАЧ ЯК СУБ'ЄКТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД
У КОНТЕКСТІ СТАНДАРТІВ ДОСТУПУ ДО ПРАВОСУДДЯ.....31

Сотула О. С.

ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ СТАТУС ПЕРЕКЛАДАЧА ТА ОРГАНІЗАЦІЯ СУДОЧИНСТВА:
КОМПЕТЕНТНІСТЬ, ПРОФЕСІЙНА КВАЛІФІКАЦІЯ ТА ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ
У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ УКРАЇНИ ТА РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩІ.....37

Стратонов В. М.

УЧАСТЬ ПЕРЕКЛАДАЧА ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ
НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ В УКРАЇНІ:
НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ.....42

CONTENTS

SECTION 1

THEORY AND HISTORY OF THE LAW AND THE STATE; HISTORY OF POLITICAL AND LEGAL DOCTRINES

Kovalova S. H.

ABSOLUTE MONARCHY IN THE SCANDINAVIAN COUNTRIES:
A TYPOLOGICAL ANALYSIS.....5

SECTION 2

CONSTITUTIONAL LAW; MUNICIPAL LAW

Astasheva O. S.

CONSTITUTIONAL PERSPECTIVES ON GREEN TRANSITIONAL JUSTICE IN THE CONTEXT
OF INTERNATIONAL PRACTICE.....10

SECTION 3

ADMINISTRATIVE LAW AND PROCESS; FINANCIAL LAW; INFORMATION LAW

Zynych L. V., Fedoronchuk A. V.

FEATURES OF ADMINISTRATIVE AND LEGAL PROTECTION
OF TRADEMARK AND DOMAIN NAME RIGHTS.....16

Myroshnikova A. Ye.

DIGITALIZATION OF CUSTOMS PROCEDURES AS AN OBJECT
OF ADMINISTRATIVE AND LEGAL REGULATION.....21

Shevchuk O. M., Antonyuk A. O.

THE RIGHT OF MILITARY SERVICEMEN TO COURT PROTECTION
REGARDING MONETARY SECURITY26

SECTION 4

CRIMINAL PROCESS AND FORENSICS; FORENSIC EXAMINATION; OPERATIONAL AND INVESTIGATIVE ACTIVITIES

Havlovska A. O., Tomilina Yu. Ye.

THE TRANSLATOR AS A SUBJECT OF ENSURING THE RIGHT
TO A FAIR TRIAL IN THE CONTEXT OF ACCESS TO JUSTICE STANDARDS.....31

Sotula O. S.

PROCEDURAL STATUS OF AN INTERPRETER
AND THE ORGANIZATION OF JUDICIAL PROCEEDINGS:
COMPETENCE, PROFESSIONAL QUALIFICATION AND ACCESS TO JUSTICE
IN CRIMINAL PROCEEDINGS OF UKRAINE AND THE REPUBLIC OF POLAND.....37

Stratonov V. M.

PARTICIPATION OF AN INTERPRETER
IN COVERT INVESTIGATIVE (SEARCH) ACTIVITIES IN UKRAINE:
REGULATORY AND PRACTICAL ASPECTS42

СЕКЦІЯ 1 ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА; ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ

УДК 001.82:342.36(48)»16/17»
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8049/2026-1-1>

АБСОЛЮТНА МОНАРХІЯ У КРАЇНАХ СКАНДИНАВІЇ: СПРОБА ТИПОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ

Ковальова Світлана Григорівна,
кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри історії і теорії держави і права
Чорноморського національного університету імені Петра Могили
svetkovaleva0902@gmail.com
orcid.org/0000-0003-0468-1539

Стаття ставить за **мету** дослідження скандинавського типу абсолютної монархії з визначенням особливостей політичного впровадження та юридичного оформлення абсолютизму в Данії та Швеції. Для досягнення мети застосовано низку **методів**, у тому числі герменевтичний, системний, структурний, метод історичного аналізу, порівняльно-історичний, формально-логічний. **Результати**. Встановлено, що політичне та юридичне затвердження абсолютної монархії у Швеції і Данії у другій половині XVII ст. засвідчило два різні шляхи формування абсолютистської держави у Північній Європі. Виявлено, що обидві монархії реагували на схожі виклики – воєнне перевантаження, фінансову кризу та боротьбу з домінуванням аристократії, – однак механізми легітимації влади монарха й характер правового оформлення істотно відрізнялися. Здійснено аналіз процесів легітимації влади монарха в обох державах. Встановлено, що у Швеції абсолютизм юридично оформився поступово, рішеннями Ріксдагу 1680, 1682 і 1693 рр. Підкреслено, що відсутність єдиного конституційного акту зробила шведський абсолютизм гнучким, бюрократичним і залежним від практики управління. Виявлено, що у Данії утвердження абсолютизму мало різко виражений переломний характер: політичний переворот 1660 р. ліквідував станова монархію, а Королівський закон 1665 р. юридично закріпив необмежене панування монарха. Підкреслено, що данський абсолютизм був детально юридично регламентованим, централізованим і максимально персоналізованим, що забезпечило королю виняткову повноту влади. **Висновки**. Шведський і данський абсолютизм репрезентують дві типологічні моделі: еволюційну, станова-легітимовану й гнучку у Швеції та радикальну, кодифіковану, класично-абсолютну в Данії. Саме ці відмінності зумовили різну політичну динаміку обох держав у XVIII ст.

Ключові слова: абсолютна монархія, абсолютизм, Скандинавія, Швеція, Данія, форма державного правління, історія держави і права, правове оформлення влади, Ріксдаг, Королівський закон.

ABSOLUTE MONARCHY IN THE SCANDINAVIAN COUNTRIES: A TYPOLOGICAL ANALYSIS

Kovalova Svitlana Hryhorivna,
Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of History and Theory of State and Law
Petro Mohyla Black Sea National University
svetkovaleva0902@gmail.com
orcid.org/0000-0003-0468-1539

The article **aims** to examine the Scandinavian type of absolute monarchy, identifying the specific features of the political implementation and legal consolidation of absolutism in Denmark and Sweden. To achieve the aim, a range of methods has been employed, including the hermeneutic, systemic, and structural approaches, as well as the method of historical analysis, and formal-logic analysis. **Results**. It has been established that the political and legal consolidation of absolute monarchy in Sweden and Denmark in the late XVII century demonstrates two distinct paths of absolutist state formation in Northern Europe. Both monarchies responded to similar challenges – prolonged warfare, fiscal crisis, and the need to curb aristocratic dominance – yet the mechanisms of legitimizing royal authority differed significantly. It has been identified that in Sweden, absolutism was established gradually and within a legal framework. The deci-

sions of the Riksdag in 1680, 1682 and 1693 successively concentrated power in the hands of the king without formally abolishing estate-based representative institutions. The Riksdag itself became the principal instrument for legitimizing royal supremacy, which ensured a degree of social and political acceptance of the regime of Charles XI. It has been emphasized that the absence of a single constitutional act meant that Swedish absolutism was legally flexible, bureaucratic in nature, and based largely on administrative practice rather than rigid codification. It has been proved that in Denmark, by contrast, the establishment of absolutism took the form of a sharp political rupture. The events of 1660 eliminated the estate monarchy and dismantled aristocratic political dominance, when the Royal Law (Lex Regia) of 1665 provided a clear constitutional foundation for unlimited royal authority. Danish absolutism was thus fully codified, highly centralized, granting the monarch comprehensive and formally defined power. The key **conclusion** of this typological comparison is that Swedish and Danish absolutism represent two distinct models: an evolutionary, estate-legitimized, and legally adaptable form in Sweden, and a radical, codified, and classically absolute form in Denmark. These structural differences had a decisive impact on the political development of both states in the XVIII century.

Keywords: absolute monarchy, absolutism, Scandinavia, Sweden, Denmark, form of government, history of state and law, legal consolidation of power, Riksdag, Lex Regia.

Вступ. Сучасний стан вітчизняної історико-правової науки характеризується посиленням інтересу до тих сторінок й аспектів європейської історії, які досі залишалися поза увагою українських дослідників – переважно через брак перекладу відповідних джерел. Розширення наукових контактів та полегшення доступу до масиву джерел уможливило збагачення нашої науки через розширення загальноєвропейської картини історії держави і права, зокрема, за рахунок включення досвіду країн, що за марксистською традицією перебували у статусі «нетипових», «периферійних», – Піренейського півострова, Адріатики або Скандинавії. Тож розширення географії вітчизняних досліджень як тенденція нинішньої української історико-правової науки є безумовно позитивним, а звернення до вивчення аспектів історії держави і права європейських країн – корисним і актуальним. З урахуванням сказаного своєчасним є дослідження особливостей досвіду Данії та Швеції у другій половині XVII–XIX ст., коли в обох країнах затвердилася та функціонувала абсолютна монархія, у рамках якої сформувалася модерна держава.

1. Передумови формування абсолютної монархії у скандинавських країнах

Абсолютна монархія у Данії та Швеції сформувалася пізніше, ніж на Заході Європи, – у другій половині XVII ст. Однак сукупність чинників, що уможливили її виникнення, була тією ж, що й у Франції, Англії, німецьких курфюрствах: це були соціально-економічні, політичні, ідеологічні та міжнародні чинники (Bryld; 181–182). Разом з тим, зауважимо, що конкретні передумови в кожній країні мали свої особливості.

Політичними й ідеологічними передумовами виникнення абсолютизму у Скандинавії, як і в інших регіонах Європи, стали, насамперед, релігійні війни XVI ст., що вимагали концентрації та мобілізації всіх ресурсів країни. Хоча ані у Данії, ані у Швеції релігійні конфлікти не набули тієї інтенсивності, що, наприклад, у Франції, однак політична конкуренція проходила під релігійними гаслами, так само, як і в інших регіонах тогочасної Європи. Так звана «графська ворожеча» у Данії – виступ дворянської опозиції проти короля-католика Крістіана II, що переріс у громадянську війну, та серія релігійних та династичних протистоянь у Швеції сприяли глибоким політичним перетворенням на Півночі Європи. У Данії перемога партії прихильників Крістіана III,

переконаного лютеранина, призвела до офіційного запровадження лютеранства у 1536 р., конфіскації церковних земель й остаточного підпорядкування церкви королівській владі, що значно зміцнило данську монархію. У Швеції за правління короля Густава Вази релігійні зміни також стали інструментом централізації влади. Державні збори – Ріксдаг (Riksdag) у Вестеросі 1527 р. санкціонували підпорядкування церкви королю та секуляризацію церковного майна, що викликало спротив католицьких єпископів і численні селянські повстання (Ringen; 237). Релігійний конфлікт у Швеції був тісно пов'язаний з політичним: ліквідація католицької ієрархії підірвала вплив старої знаті й зміцнювала позиції королівської адміністрації. Після боротьби з католицьким королем Сигізмундом III Уппсальський синод 1593 р. проголосив лютеранське віросповідання єдиною державною релігією. Тож в обох скандинавських країнах наслідком Реформації стало посилення королівської влади, ослаблення ролі католицької церкви та формування національних держав.

Іншою важливою політичною передумовою становлення абсолютної монархії у країнах Скандинавії стало ослаблення політичних позицій аристократії унаслідок воєн, хоча вони й мали різний характер і наслідки для Данії і для Швеції. Данія до середини XVII ст. була становою монархією, де влада короля суттєво обмежувалася Радою королівства (Rigsråd), яка складалася з представників знаті. Для Данії війни середини XVII ст. були невдалими: у ході війни зі Швецією країна втратила третину своїх територій і зазнала значного руйнування економіки, як наслідок, різко впав авторитет дворянства, яке відповідало за військове керівництво. Тож політичні події позначилися на соціальному житті Данії. Міщанство та духовенство, незадоволені домінуванням аристократії, підтримали короля Фредеріка III в його прагненні зміцнити владу. У 1660 р. король, спираючись на підтримку непривільюваних станів, скасував виборність монарха та проголосив абсолютну спадкову монархію, юридично закріплена «Королівським законом» (Kongeloven) 1665 р.

У Швеції політичні передумови абсолютизму також були пов'язані з тривалими переможними війнами, які сприяли централізації держави. У XVI–XVII ст. Швеція перетворилася на одну з провідних військових держав Європи, що вимагало потужного централізованого управління,

стабільних податкових надходжень й ефективної бюрократії. Хоча шведська знать відіграла значну роль у державному управлінні, постійні війни призвели до фінансової кризи та надмірного зростання земельних володінь аристократії за рахунок корони (Ringen; 245). Наприкінці XVII ст. король Карл XI провів так звану «редукцію» – повернення значної частини земель у власність держави, що підірвало економічну та політичну могутність знаті. Таким чином, у Швеції, як і у Данії, політичні чинники зумовили соціальні наслідки: за Карла XII у державі були закладені основи абсолютної монархії.

Отже, в обох країнах встановлення абсолютної монархії стало можливим внаслідок ослаблення аристократії, тривалих війн і потреби у сильній централізованій владі, проте у Данії вирішальну роль відіграв політичний переворот 1660 р., а у Швеції – поступове посилення королівської влади через військові та адміністративні реформи.

Серед економічних чинників формування абсолютизму в Данії і Швеції стало зростання грошової маси і перехід від натурального обміну до грошового (Bryld; 181–182). Маєтності та господарства аристократів більше не відігравали ролі основних пунктів збору податків, а самі аристократи – ролі збирачів. Функція оподаткування перейшла до найманих чиновників, котрі отримували сплату за свою службу державі. Водночас стало можливим збільшення податків та встановлення ефективнішого контролю над їхнім надходженням, а також упорядкування податкової системи. В свою чергу, це надавало можливість королям відмовитись від феодальних принципів комплектування армії на засадах сюзеренно-васальних відносин та заміни її на професійну найману армію. Це знов-таки ліквідувало залежність королів і Данії, і Швеції від старої великої земельної аристократії. Водночас для вихідців з міської та сільської верхівки відкривалися можливості військової кар'єри та подальшої мобілітації, що позначалося на формуванні нової суспільної верстви – служилої знаті, залежної від короля, а відтак лояльної до нього.

2. Політичне впровадження абсолютної монархії у Скандинавських країнах

Після поразок у війнах зі Швецією та глибокої державної кризи у 1660 р. данський король Фредерік III за підтримки міщанства й протестантського духовенства здійснив політичний переворот. Станово-представницькі збори (Tinget, пізніше Rigsråd – Рада королівства) відмовилися від традиційної системи виборної монархії та погодилися на запровадження спадкової королівської влади. Такий крок мав серйозні політико-ідеологічні наслідки. Данська політична традиція вимагала вибору монарха на Раді королівства. І хоча це був формальний акт, оскільки на практиці королі призначали своїх наступників ще за свого життя, або ж Рада королівства обирала старшого сина покійного короля, все ж таки вважалося, що королівська влада походить від представників станів, що брали участь у виборах. Це зумовлювало її обмеженість, хоча й формальну. Відмова від схвалення Радою королівства означала, що монарх отримував владу від Бога, відтак є відповідальним лише перед Ним. Отже, Фредерік III був проголошений «спадковим королем Данії і Норвегії і абсолютним монархом» (Lauring; 166).

До складу Данського королівства у другій половині XVII ст. входили також Норвегія, Ісландія, Фарерські острови, а також курфюрства Шлезвіг та Голштинія. На цих територіях абсолютизм було впроваджено як факт, без жодних консультацій та обговорень з населенням (Bregnsbo, Villads Jensen; 138). У Норвегії про події у Копенгагені оголосили у 1660 р., а у серпні 1661 р. у Христіанії (тодішня назва Осло) були скликані Норвезькі станові збори, де представників від станів змусили підписати акт згоди з рішенням Ради королівства (Lunden; 78). В Ісландії згода місцевої соціальної верхівки була отримана на зустрічі у палаці намісника (Karlssoen; 128). Протестів не було, почасти через відсутність місцевих збройних сил, почасти через колабораціоністські настрої місцевої знаті по відношенню до розташованих на острові данських торгових монопольних компаній (Bregnsbo, Villads Jensen; 138). У серпні 1662 р. офіційну згоду на впровадження абсолютної монархії висловили представники Фарерських островів (Olsen; 144, Tønnesen; 31–45). Однак з проголошенням абсолютизму у Шлезвізі та Голштинії виникли проблеми. Хоча обидва курфюрства де-факто належали Данській короні, де-юре вони підпорядковувалися германському імператору Священної Римської імперії, тож не могли висловити згоду на ініціативу данського короля. Окрім того, в обох курфюрствах існували Асамблеї аристократів, які мали досить міцні позиції у тамтешніх суспільствах. Тож і Фредеріку III, і його наступникам доводилося миритися з існуванням Асамблеї у Шлезвігу та Голштинії (Tønnesen; 81–87).

Для управління на місцях Фредерік III призначив чиновників «цивільної служби», що отримували платню з королівської казни, замінивши ними місцевих феодалів-власників ф'єфів. Джерела свідчать про певні побоювання короля щодо потенційно можливих повстань (Lauring; 166), але аристократія була надто послаблена, щоб чинити опір.

У Швеції впровадження абсолютизму відбувалося поступово. На відміну від данської, шведська суспільна еліта намагалася висловлювати невдоволення політикою короля, особливий протест викликала вже згадувана «редукція». Дворянство намагалася протестувати у правових формах – через виступи на Ріксдазі, петиції та апелювання до традиційних законів і привілеїв. Частина знаті відкрито критикувала політику Карла XI, закидаючи йому порушення «старих свобод королівства» (Åberg; 155). Проте ці протести були послаблені внаслідок низки причин. По-перше, дворянство не було внутрішньо однорідним, причому середня й дрібна шляхта часто ставала на бік короля, сподіваючись зміцнити свої позиції за рахунок великої аристократії. По-друге, міщанство, духовенство і селянство загалом підтримували королівську владу, оскільки вона обмежувала привілеї знаті й наводила фінансовий порядок у державі. Як наслідок, відкритих повстань або збройного опору впровадженню абсолютизму у Швеції не відбулося. Король діяв, спираючись на законні рішення Ріксдагу та регулярну армію, що робило будь-який силовий спротив малоймовірним і політично невиправданим.

Фінляндія у XVII ст. була східною частиною Швеції й не мала власних автономних інституцій. Процеси становлення абсолютної монархії безпосередньо імплементовані у Фінляндії.

Адміністративно шведський абсолютизм упроваджувався через централізацію управління. Намісники (губернатори), судді та чиновники, як і у Данії, призначалися королем, але, на відміну від данської моделі, ці посадовці також могли призначатися центральними органами влади, наприклад, Ріксдагом, з подальшим затвердженням королем (Åberg; 156).

3. Юридичне оформлення абсолютної монархії у Данії та Швеції

У Швеції абсолютна монархія була юридично оформлена рішеннями Ріксдагу та королівськими актами. Спираючись на армію та державний апарат, шведський король зосередив у своїх руках законодавчу, виконавчу та судову владу. На Ріксдазі 1680 р. Карл XI домігся ухвалення рішень, які фактично ліквідували обмеження королівської влади. Було проголошено, що король не підзвітний Ріксдагу. Закріплювався принцип, за яким король вважався єдиним носієм верховної влади, який відповідає лише перед Богом, самостійно видає закони, керує фінансами, судом та армією.

Подальше правове оформлення абсолютизму відбулося у 1682 і 1693 рр., коли Ріксдаг підтвердив, що король «має повну й необмежену владу» (*enväldigt styre*) (Åberg; 157). Таким чином, абсолютна монархія у Швеції була встановлена не одним окремим законом, а серією рішень станово-представницького органу, які легалізували необмежене панування короля. Отже, шведський абсолютизм набув законного характеру через санкціонування Ріксдагом, що відрізняло його від інших тогочасних європейських абсолютних монархій.

Важливою складовою затвердження абсолютної монархії у Швеції стала також реорганізація армії та державного управління. Було створено ефективний бюрократичний апарат, запроваджено регулярну армію, що забезпечило королю реальні важелі влади на всій території країни.

У Данії абсолютна монархія була чітко і формально закріплена спеціальним нормативно-правовим актом, що робить її одним із найяскравіших прикладів юридично оформленого абсолютизму в Європі. У 1665 р. було видано «Королівський закон» (*Kongeloven; Lex Regia*). Цей акт проголосив короля єдиним і необмеженим носієм верховної влади, який не підзвітний жодним світським органам і церкві, а відповідає лише перед Богом. Король отримував повноту законодавчої, виконавчої і судової влади, керував фінансами, армією, земельним фондом держави (Hansen; 186). Було закріплено принцип безумовної покори підданих королю.

Тож, на відміну від Швеції, де абсолютизм утверджувався поступово через рішення Ріксдагу, у Данії він був оформлений єдиним кодифікованим актом, що мав конституційний характер і діяв до середини XIX ст. Таким чином, абсолютна монархія у Данії була юридично закріплена радикально й однозначно, що забезпечило королю найширші повноваження серед європейських монархів того часу.

Затвердження абсолютної монархії в обох країнах відбувалося у правовому полі, однак із суттєвими відмінностями. У Швеції воно проходило поступово, без різкого державного перевороту, протягом тринадцяти років, з 1680 по 1693 рр.

Це надало шведському абсолютизму легітимності й відносної стабільності. У Данії абсолютна монархія була юридично закріплена єдиним нормативним правовим актом, що ретельно регламентував відсутність будь-яких обмежень королівської влади.

Висновки. Таким чином, політичне та юридичне затвердження абсолютної монархії у Швеції і у Данії в другій половині XVII ст. засвідчило формування двох близьких за змістом, але різних за формою моделей абсолютизму в Північній Європі. Обидві держави реагували на подібні виклики – воєнну напругу, фінансову кризу, ослаблення станово-представницьких інститутів, однак шляхи легітимації необмеженої королівської влади й характер її правового оформлення істотно відрізнялися.

У політичному плані шведський абсолютизм утвердився еволюційно. Королівська влада посилювалася поступово, спираючись на серію рішень Ріксдагу 1680, 1682 і 1693 рр. Важливо, що станово-представницький орган не був формально ліквідований, а сам виступив інструментом легалізації абсолютизму. Це надало режиму Карла XI вигляду законності й спадкоємності з попереднім. Політично король спромігся мобілізувати підтримку непривілейованих станів і, як наслідок, уникнув протестів населення. Таким чином, шведський абсолютизм не був наслідком відкритого перевороту, а результатом внутрішньої перебудови державної системи.

Юридично шведська абсолютна монархія мала особливий, «некодифікований» характер. Вона формувалася через рішення представницьких зборів і практику правління. Формально зберігалися старі закони та інституції, однак їхнє тлумачення повністю залежало від монарха. Король проголошувався єдиним носієм верховної влади, відповідальним лише перед Богом, але ця формула випливала не з окремого закону, а з узагальнення низки правових рішень. Така модель дозволяє характеризувати шведський абсолютизм як станово-легітимований, із сильним бюрократичним та військовим апаратом.

Данський абсолютизм, навпаки, мав виразно революційний характер у політичному сенсі: політичний переворот 1660 р. швидко і радикально ліквідував станову монархію і впровадив необмежену королівську владу. Юридичне оформлення данського абсолютизму було значно чіткішим і завершенишим, ніж у Швеції. Прийняття Королівського закону 1665 р. надало абсолютній монархії конституційної форми. Цей акт прямо проголосив необмежену владу короля. На відміну від Швеції, де абсолютизм залишався результатом практики та тлумачення, у Данії він був прямо закріплений у єдиному акті, який діяв понад півтора століття.

З типологічного погляду шведський абсолютизм можна визначити як поміркований, бюрократичний і станово-легітимований. Він зберігав зовнішні форми представництва та спирався на компроміс між королем і непривілейованими станами. Данський абсолютизм, своєю чергою, являв собою класичну, жорстку форму правління з максимальною концентрацією влади в руках монарха.

Отже, хоча шведська і данська моделі абсолютизму мали спільно соціально-політичні витоки, їхнє політичне та юридичне затвердження відо-

бражає два різні варіанти розвитку ранньомодерної державності: еволюційно-правовий у Швеції та радикально-кодіфикований у Данії.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Bregnsbo M., Villads Jensen R. The Rise and Fall of the Danish Empire. Losanna: Palgrave Macmillan, 2022. 284 p.
2. Bryld C.-J. Verden før 1914 – i dansk perspektiv. Aarhus: Systime, 2015. 292 s.
3. Danmarks Historie. Under redaktion af J. Danstrup og H. Koch. B. 8. Den Unge Enevælde (1660–1721). Af G. Olsen. København: Politikens Forlag, 1964.
4. Hansen B. Danmark i tusind år. Aarhus: Systime, 1986. 315 s.
5. Karlsson G. Iceland's 1100 Years History of a Marginal Society. 2nd ed. London: Picador, 2020. 202 p.
6. Lauring P. A History of Denmark. Translated from the Danish. Copenhagen: Høst og Søn, 2020. 274 p.
7. Lunden K. Nasjon eller union? Refleksjonar og røynsler. Oslo: Samlaget, 1993. 198 s.
8. Ringen S. The Story of Scandinavia. London: Weidenfeld & Nicolson, 2023. 480 p.
9. Tønnesen A. Magtens besegling. Enevældsarveregeringssakterne af 1661 og 1662 undeskrævet og beseglet af standerne i Danmark, Norge, Island og Farøerne. *Heraldik selskab*. Odense: Syddansk Universitetsforlag, 2013. S. 29–93.
10. Åberg A. Vår Svenska Historia. Stockholm: Natur og Kultur, 1978. 316 s.

REFERENCES:

1. Bregnsbo M., Villads Jensen R. The Rise and Fall of the Danish Empire. Losanna: Palgrave Macmillan, 2022. 284 p. [In English]
2. Bryld C.-J. Verden før 1914 – i dansk perspektiv. Aarhus: Systime, 2015. 292 s. [In Danish]
3. Danmarks Historie. Under redaktion af J. Danstrup og H. Koch. B. 8. Den Unge Enevælde (1660–1721). Af G. Olsen. København: Politikens Forlag, 1964. [In Danish]
4. Hansen B. Danmark i tusind år. Aarhus: Systime, 1986. 315 s. [In Danish]
5. Karlsson G. Iceland's 1100 Years History of a Marginal Society. 2nd ed. London: Picador, 2020. 202 p. [In English]
6. Lauring P. A History of Denmark. Translated from the Danish. Copenhagen: Høst og Søn, 2020. 274 p. [In English]
7. Lunden K. Nasjon eller union? Refleksjonar og røynsler. Oslo: Samlaget, 1993. 198 s. [In Norwegian]
8. Ringen S. The Story of Scandinavia. London: Weidenfeld & Nicolson, 2023. 480 p. [In English]
9. Tønnesen A. Magtens besegling. Enevældsarveregeringssakterne af 1661 og 1662 undeskrævet og beseglet af standerne i Danmark, Norge, Island og Farøerne. *Heraldik selskab*. Odense: Syddansk Universitetsforlag, 2013. S. 29–93. [In Swedish]
10. Åberg A. Vår Svenska Historia. Stockholm: Natur og Kultur, 1978. 316 s. [In Swedish]

Дата першого надходження статті до видання: 08.01.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.01.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 02.02.2026

СЕКЦІЯ 2 КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО; МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 349.6[504.6:355.01]:005.336.4(100)
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8049/2026-1-2>

КОНСТИТУЦІЙНІ ВИМІРИ ЗЕЛЕНОГО ПЕРЕХІДНОГО ПРАВОСУДДЯ В КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ

Асташева Олександра Сергіївна,
аспірантка кафедри Конституційного права України
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
o.s.astasheva@nlu.edu.ua
orcid.org/0009-0000-4378-3293

Метою статті є дослідити поняття «зеленого» перехідного правосуддя, конституційних, національних та міжнародних підходів до «зеленого» перехідного правосуддя, а також сформулювати загальні рекомендації щодо нормативного регулювання «зеленого» перехідного правосуддя на державному рівні.

У статті були використані такі **методи**: діалектичний, який уможливив простеження генези поняття «зеленого» перехідного правосуддя в історичному та суспільно-правовому розвитку, порівняльно-правовий метод і метод аналізу, зокрема, при вивченні міжнародного досвіду впровадження «зеленого» перехідного правосуддя.

Результати. У статті проаналізовано міжнародний досвід, практичні прецеденти і конституційні механізми подолання екологічних збитків під час та після збройного конфлікту, що може бути ефективним для України на різних етапах миротворчих процесів.

Досліджено релевантний для України досвід екологічного конституціоналізму, що передбачає охорону довкілля, як невід'ємну частину конституційного порядку, та механізмів відновлення справедливості для українських спільнот – зокрема для українського села як осередка національної самосвідомості.

Висновки. Наголошено на доцільності переосмислення класичних інститутів перехідного правосуддя, зокрема відшкодування шкоди, встановлення правди, проведення інституційних реформ та розробок політик пам'яті, з позицій інтегрування принципів «зеленого» перехідного правосуддя у конституційну архітектуру держави з дотриманням права на здорове довкілля.

Сформовано теоретичний зміст поняття «зеленого» перехідного правосуддя, як частини екологічного конституціоналізму та складової конституційного правопорядку. Воно передбачає поєднання структур і підходів, притаманних традиційному перехідному правосуддю, з впровадженням у кожній із них механізмів визнання та реагування на шкоду, заподіяну природі, людині, спільнотам і суспільствам.

Ключові слова: конституція, конституційні механізми захисту прав людини, конституційний правопорядок, перехідне правосуддя, екологічні права, «зелене» перехідне правосуддя, екологічний конституціоналізм.

CONSTITUTIONAL PERSPECTIVES ON GREEN TRANSITIONAL JUSTICE IN THE CONTEXT OF INTERNATIONAL PRACTICE

Astasheva Oleksandra Serhiivna,
Postgraduate Student at the Department of Constitutional Law of Ukraine
Yaroslav Mudryi National Law University
o.s.astasheva@nlu.edu.ua
orcid.org/0009-0000-4378-3293

The article **aims** to examine the concept of “green” transitional justice, constitutional, national, and international approaches to “green” examine transitional justice, and to develop general recommendations for the regulatory framework of “green” transitional justice at the state level.

The article employs several research **methods**, specifically the dialectical method, which is used to trace the historical and socio-legal development of the concept of “green” transitional justice; the comparative legal method and the method of analysis are used to study international experience in the implementation of “green” transitional justice.

Results. The article analyzes international experience, practical precedents, and constitutional mechanisms for overcoming environmental damage during and after armed conflict, which may be effective for Ukraine at various stages of peacebuilding processes.

The study examines the experience of environmental constitutionalism relevant to Ukraine, which provides for environmental protection as an integral part of the constitutional order, and mechanisms for restoring justice for Ukrainian communities, in particular Ukrainian villages as centers of national identity.

Conclusions. *Emphasis is placed on the need to reconsider classical institutions of transitional justice – particularly reparations, truth-seeking initiatives, the implementation of institutional reforms, and the development of memory policies – from the perspective of integrating the principles of “green” transitional justice into the constitutional architecture of the State, with due regard to the protection of the right to a healthy environment.*

The concept of “green” transitional justice has been developed as part of environmental constitutionalism and a component of the constitutional legal order. It involves combining the structures and approaches inherent in traditional transitional justice with the introduction of mechanisms for recognizing and responding to damage caused to nature, people, communities, and societies in each of them.

Keywords: *constitution, constitutional mechanisms for the protection of human rights, constitutional legal order, transitional justice, environmental rights, “green” transitional justice, environmental constitutionalism.*

Вступ. У міжнародній практиці відома кореляція між збройними конфліктами, авторитарними режимами та глибоким негативним впливом на довкілля. Під час збройних конфліктів випаюється земля, нищаться види рослин і тварин, руйнуються екосистеми і великі ділянки землі стають непридатними для проживання.

Збройний конфлікт та шкода навколишньому середовищу нерозривно пов'язані. Однак міжнародне право та перехідне правосуддя лише нещодавно почали розвиватися у напрямку визнання багатомірної шкоди довкіллю. У міжнародному праві досі не сформовані дієві інструменти запобігання такій шкоді та відсутні комплексні політики для адресації негативних наслідків. Інститут «зеленого» перехідного правосуддя (англ. green transitional justice) є відносно новим для реагування на шкоду, завдану природі та суспільствам, які залежать від неї.

«Зелене» перехідне правосуддя відходить від класичного антропоцентричного підходу, враховуючи не лише шкоду людині, а оцінюючи її через призму співвідношення зв'язків людини з природою. Воно оцінює людину як невід'ємну частину екосистем в яких вона проживає і від яких залежить, визнає вплив конфлікту на флору і фауну поза людським виміром. Цей інститут є міждисциплінарним напрямком перехідного правосуддя, що робить шкоду навколишньому середовищу і необхідність реагування на неї видимою на різних рівнях – забруднення екосистем, зменшення площі землі придатної для проживання, позбавлення певних груп населення матеріальних ресурсів та руйнування духовних та культурних відносин людей з територіями.

Для України доцільним є переосмислення класичних інститутів перехідного правосуддя, зокрема відшкодування шкоди, встановлення правди, проведення інституційних реформ та розробок політик пам'яті, з позицій «зеленого» перехідного правосуддя. Це передбачає інтегрування його принципів у конституційну архітектуру держави, зокрема з урахуванням захисту права на здорове довкілля.

Метою статті є комплексний аналіз «зеленого» перехідного правосуддя, розроблення рекомендацій щодо вдосконалення законодавства України та формування нових конституційно-правових і міжгалузевих підходів до «зеленого» перехідного правосуддя. Для досягнення мети необхідно розв'язати такі завдання: (1) окреслити генезу поняття «зеленого» перехідного правосуддя; (2) дослідити конституційні та національні підходи до «зеленого» перехідного правосуддя. Об'єк-

том аналізу є підходи до «зеленого» перехідного правосуддя, що застосовувались міжнародними органами, конституційними судами, та в межах національних політик, а також можливості застосування концепції «зеленого» перехідного правосуддя в Україні після завершення збройного конфлікту.

Поняття «зеленого» перехідного правосуддя і його застосування на практиці досліджувалось низкою міжнародних науковців, таких як Рейчел Кілліан (Rachel Killean), Лорен Демпстер (Lauren Dempster), Карл Бруч (Carl Bruch), Еліана Кусато (Eliana Cusato), Джанін Наталя Кларк (Janine Natalya Clarck), Софія Гонсалес Аяла (Sofia González Ayala), Александра Хунеус (Alexandra Huneeus), Луїса Гомес-Бетанкур (Luisa Gómez-Betancur), Лізелотта Віаене (Lieselotte Viaene), Сесар Родрігес-Гаравіто (Cesar Rodríguez – Garavito), Даніель Селермайєр (Danielle Celermajer) та Анна Тереза О'Браєн (Anne Therese O'Brien), Алессандро Пелліццон (Alessandro Pelizzon), Борис Бабін (Borys Babin), Олексій Плотніков (Oleksii Plotnikov), Соња Клінські (Sonja Klinsky). Вплив збройних конфліктів на екологічну безпеку вивчають такі українські науковці, як Михайло Захарович Згуровський, Катерина Андріївна Козмуляк, Вікторія Олексіївна Шульга та інші.

1. Генеза поняття «зеленого» перехідного правосуддя

Галузь перехідного правосуддя почала об'єднуватися навколо певних державних та/або інтернаціоналізованих механізмів. Ця сфера продовжувала набувати більш формального інституційного характеру завдяки міжнародним організаціям, регіональним правозахисним механізмам, таким як Європейський, Африканський, Міжамериканський суди з прав людини, а також національним законодавчим органам у всьому світі. Перехідне правосуддя традиційно вимагало «переходу» від авторитаризму до демократії, або від збройного конфлікту до миру.

Вірогідність збройного конфлікту, а особливо тривалого збройного конфлікту, вища у країнах, що багаті на природні ресурси (Paivi Lujala, 2011). Природа може виявитися як джерелом масового насилля, так і постраждалою від нього. Наприклад, нерівномірна експлуатація природних ресурсів може призвести до збройного конфлікту, навмисне руйнування навколишнього природного середовища використовуватись як тактика ведення війни проти певних груп населення, а авторитарні режими можуть проводити шкідливу політику видобутку ресурсів, що супроводжується порушеннями прав людини. Водночас, несвоє-

часна та невідповідна реакція держави на періоди масового насильства часто спричинює окремі екологічні проблеми (UNEP, 2009).

Винищення природи також може бути свідомою стратегією в періоди масового насильства. Природа нерідко стає мішенню для досягнення цілей, таких як: викриття ворога, зменшення площі землі придатної для проживання, позбавлення певних груп населення матеріальних ресурсів. Напад на ресурси часто спричиняє довгострокові екологічні збитки. Наприклад, напад на нафтову інфраструктуру під час війни в Перській затоці призвів до забруднення не лише Перської затоки, а і ґрунту та повітря багатьох інших держав (Eliana Cusato, 2020).

Невибіркові види зброї, такі як наземні міни, можуть пошкоджувати, дестабілізувати та забруднювати екосистеми, незалежно від того, чи вибухнули вони, чи ні (Asmeret Asefaw Berhe, 2007). Міни негативно впливають на біорізноманіття, знищуючи рослинність та вбиваючи тварин, які мають достатню вагу, щоб їх активувати (Asmeret Asefaw Berhe, 2007). Зброя та броньовані транспортні засоби можуть виділяти токсичні речовини, забруднюючи землю, повітря та воду і зменшуючи біорізноманіття на десятиліття після завершення збройного конфлікту (Michael J. Lawrence, 2015). Металеві предмети, паливо, нерозірвані боеприпаси, боеприпаси зі збідненим ураном та нервово-паралітичні речовини спричиняють забруднення земель придатних для агрокультування. Через здатність таких речовин і матеріалів накопичуватися в ґрунті, вони спричиняють тривалі наслідки для сільськогосподарського використання територій (Ken Conca, 2009).

В довгостроковій перспективі токсичні залишки від війни, можуть виснажити здоров'я ґрунту на покоління і посилити кліматичну кризу (Caitlin Werrell, 2018). Ці збитки не обмежуються втратою ресурсів, а також порушують духовні та культурні відносини, які людські спільноти мають зі своїми територіями, їхньою флорою і фауною (Jérémie Gilbert, 2018).

Незважаючи на тісний зв'язок між збройними конфліктами та шкодою навколишньому середовищу, міжнародне право та перехідне правосуддя лише нещодавно почали розвиватися у напрямку визнання багатовимірної шкоди природі, а також формувати механізми її запобігання та розробляти політики для адресації таких наслідків. Природа не була пріоритетною для захисту в умовах збройних конфліктів (Rachel Killean, Lauren Dempster, 2025). Поняття «зеленого» перехідного правосуддя є відносно новим і на цьому етапі не має єдиної, усталеної міжнародно-правової бази.

Міжнародне право регулює засади захисту довкілля в умовах збройного конфлікту в межах міжнародного екологічного права (Декларація Ріо з навколишнього середовища і розвитку (1992), Орхуська конвенція (1998), Паризька угода (2015), права захисту прав людини (Резолюція Генасамблеї ООН 76/300 (2022) і притягнення до відповідальності за злочини проти довкілля у міжнародному кримінальному і гуманітарному праві (Додатковий протокол I до Женевських конвенцій (1977), ст. 35(3), 55, Римський статут Міжнародного кримінального суду (1998), ст. 8(2)(b)(iv). Точково екологічний вимір інтегрується у механізми перехідного правосуддя у м'якому праві (Доповіді ООН (UNDP, UNEP, OHCHR) (UNEP & ICTJ, 2020).

Лише у 1994 році Міжнародний комітет Червоного Хреста опублікував перші Керівні принципи для військових посібників та інструкції щодо захисту навколишнього середовища в умовах збройного конфлікту, складені на основі існуючих міжнародних гуманітарних принципів. У 2020 році ці принципи були оновлені і наразі містять рекомендації, які сторони конфлікту можуть прийняти для зменшення впливу збройного конфлікту на навколишнє середовище. З 2013 року Комісія з міжнародного права інкорпорувала до своєї роботи питання «Захист навколишнього середовища у зв'язку зі збройними конфліктами». У 2019 році резолюція Асамблеї ООН з питань навколишнього середовища визнала можливе використання геоінженерії як зброї та пов'язані з цим майбутні ризики для навколишнього природного середовища і здоров'я людини (Rachel Killean, Lauren Dempster, 2025).

Сутність «зеленого» перехідного правосуддя полягає в інтеграції механізмів перехідного правосуддя з екологічними аспектами. Це передбачає врахування інтерсекційного виміру визнання екологічної шкоди з відновленням справедливості після збройних конфліктів: притягнення до відповідальності винних, виплати репарацій постраждалим, створення ініціатив з встановлення правди і політик пам'яті.

У межах статті під екологічною шкодою в умовах «переходу» розглядається така шкода природі, як забруднення повітря, землі та води, винищення флори і фауни та надзвичайне погіршення стану екосистем, таких як ліси чи озера, а також порушення біокультурних відносин між громадами та природними об'єктами. Шкода природі повинна бути серйозною, поширеною та/або довгостроковою.

Водночас, на практиці проблемою є те, що питання екологічної шкоди переважно розглядається з глибоко антропоцентричної точки зору: як порушення права власності або як засіб заподіяння фізичної шкоди людям (Mark Drumbi, 2009).

Наприклад Комісія ООН з воєнних злочинів, створена для сприяння у переслідуванні воєнних злочинів, скоєних під час Другої світової війни, визнала «навмисне вирубування» польських лісів воєнним злочином «розкрадання державної власності» (UNWCC, 1948).

У Гватемалі «політика випаленої землі», описана у звіті Комісії з встановлення правди, розумілася як знищення майна народу майя – сіл та врожаю – і засіб примусового переселення (Megan Ybarra, 2010). Проте, підхід, що зосереджувався на майні, спрощував характер шкоди і не відобразив її повного масштабу.

В інших випадках шкода довіллю розглядалася як метод заподіяння страждань населенню. Наприклад, у звіті Комісії Східного Тимору з правди та примирення детально описано руйнівний вплив гербіцидів на цивільне населення (John Braithwaite, 2019), а у звіті Комісії Південної Кореї з правди та примирення зазначалось, що політика «випаленої землі» призвела до загибелі цивільних осіб (Truth and Reconciliation Commission, Republic of Korea, 2009).

Водночас, таке виняткове зосередження уваги на фізичній шкоді не завжди поділяли самі постраждалі від збройного конфлікту. У Міжнародному Кримінальному Суді (далі – МКС) свідки розповідали про «екологічну травму», пов'язану

ну з тим, що вони бачили, як розгортаються дії «випаленої землі» (ICC, 2018), але дотепер суди та трибунали намагаються визнати та притягнути до відповідальності за таку шкоду (Ricardo Pereira, 2020).

Разом з тим, зосередження уваги на періоді «гострої» фази війни може призвести до ігнорування вищенаведених повільних екологічних збитків, що виникають після збройного конфлікту, таких як негативні наслідки для сільськогосподарського використання територій та захворювання, спричинені довгостроковим забрудненням касетною зброєю та зброєю з ураном (Janine Clark, 2019). Тому зростає усвідомлення необхідності захисту природи в контексті *jus post bellum* (повоєнного правосуддя). У лютому 2024 року Прокуратура МКС розпочала консультації щодо того, як злочини проти навколишнього природного середовища можуть бути ефективно розслідувані та переслідувані як воєнні злочини (Rachel Killean, Lauren Dempster, 2025).

Автори статті вважають, що перехідне правосуддя, яке не враховує шкоду, заподіяну природі, є неповним. «Зелене» перехідне правосуддя це прагнення до більш цілісного реагування на наслідки масового насильства для життя людей та інших істот. «Зелене» перехідне правосуддя можна визначити як поєднання структур і підходів, притаманних традиційному перехідному правосуддю, з впровадженням у кожній із них механізмів визнання та реагування на шкоду, заподіяну природі, людині, спільнотам і суспільствам, які фізично і духовно залежать від навколишнього природного середовища.

Відтак, зважаючи на те, що міжнародне правове регулювання не дає чіткого визначення поняття «зеленого» перехідного правосуддя, варто дослідити конституційні та національні підходи інших держав, щоб виробити дієвий підхід для України.

2. Аналіз конституційно-правових та національних правових підходів

Аналіз практичних прецедентів і підходів до подолання екологічних збитків у конституційному та національному правосудді під час та після збройного конфлікту може стати ефективним для України на різних етапах миротворчих процесів, переходу від збройного конфлікту та у процесах реінтеграції тимчасово окупованих територій.

Одним з показових прикладів є рішення Конституційного суду Колумбії 2016 року, яким річку Аtrato визначено юридичною особою. Екосистема біля цієї річки і природні території мали велике як практичне, так і культурне значення для етнічних спільнот, що там проживали і значно постраждали внаслідок збройного конфлікту (Andrea Camacho Rincón, 2024).

Це рішення стало знаковим для розвитку екологічного конституціоналізму, оскільки суд зазначив, що природні території є «живою істотою»: в їх межах реалізуються біокультурні відносини між громадами та природними об'єктами. Території у цьому сенсі визначались ширшими, ніж будь-який окремих природний об'єкт, і містили елемент антропоцентризму, а саме, зв'язок територій з «цінностями, практиками та відносинами людей, які надають значення цим місцям» (Andrea Camacho Rincón, 2024).

Цей підхід Конституційного суду Колумбії надалі використовувався у колумбійському *ad hoc* трибуналі: останній визнав постраждалими природні

території декількох корінних громад, темношкірих громад і річки Каука. У трибуналі органи місцевого самоврядування, духовні лідери та представники корінних громад надалі представлятимуть інтереси територій (Rachel Killean, Lauren Dempster, 2025).

Цікавим є закріплення і подальше практичне застосування після тривалого збройного конфлікту статті 7 Конституції Еквадору, відповідно до якої природа має право на цілісну повагу до свого існування, а також на збереження й відновлення своїх життєвих циклів, структури, функцій та еволюційних процесів.

Це положення фактично наділяє природу статусом юридичної особи, відкриває можливість для захисту її прав у правовий спосіб. Інтереси конкретних природних об'єктів – річок, лісів, екосистем – розглядаються не крізь призму охорони ресурсу, а як інтереси рівноправних учасників правових відносин (Rachel Killean, Lauren Dempster, 2025).

Подібним чином у законодавстві Нової Зеландії було закріплено надання правосуб'єктності природним об'єктам. Такий підхід переосмислює взаємозв'язок між людиною та природою, у якому остання визнається не лише об'єктом захисту, а повноправним суб'єктом права (Rachel Killean, Lauren Dempster, 2025).

3. Рекомендації щодо вдосконалення законодавства України та формування нових конституційно-правових і міжгалузевих підходів до «зеленого» перехідного правосуддя

З огляду на відсутність усталених міжнародних підходів, доцільно розробити та закріпити національне визначення «зеленого» перехідного правосуддя, адаптоване до специфіки збройного конфлікту в Україні та особливостей взаємин українських громад зі своїми територіями.

Орієнтиром може бути досвід інших держав, які коригували свої конституційні та правові системи для ефективного реагування на наслідки збройних конфліктів і відновлення довкілля. Спираючись на ці підходи, можна виокремити основні ознаки «зеленого» перехідного правосуддя в українському контексті.

По-перше, «зелене» перехідне правосуддя вимагає деколоніального бачення відновлення справедливості. Відтак, поняття «шкода природі», що передбачає винищення екосистем, повинне враховувати збитки не лише окремим особам, а й громадам, таким як українське село, яке протягом радянського та імперського періодів розглядалося як сировинний придаток.

По-друге, необхідно враховувати широкий спектр екологічних збитків, охоплюючи відстрочені та кумулятивні наслідки для екосистем і місцевих громад. У межах перехідного правосуддя екологічні збитки мають розглядатися як пряма форма шкоди, якої зазнають як люди, так і природні об'єкти. Прикладом цього є визнання річки Аtrato в Колумбії юридичною особою з правами на захист і відновлення, що стало важливим кроком для захисту прав корінних громад.

По-третє, «зелене» перехідне правосуддя не повинне обмежуватись лише розробкою державних політик, воно має спрямовуватись на тісну співпрацю з місцевими громадами для глибшого розуміння їхньої екологічної травми. Це потребує проведення ґрунтовних екологічних досліджень, які враховують багатомірність шкоди – для еко-

систем, для людини і для спільноти як цілісного соціоекологічного утворення. Такий підхід «знизу догори» поєднує офіційні механізми з місцевими ініціативами, дає змогу громадам, громадянському суспільству та маргіналізованим групам визначати та відстоювати справедливість на власних умовах.

По-четверте, реалізація «зеленого» перехідного правосуддя має бути цілісною: бути невід'ємною частиною ширшої системи перехідного правосуддя, інтегрованою у загальнодержавну екологічну політику, наприклад, у Національну екологічну стратегію чи політику у сфері охорони довкілля з дієвими механізмами моніторингу реабілітації постраждалих територій і оцінкою екологічних збитків (Михайло Згуровський, 2025).

Виникає потреба виробити послідовну стратегію та відповідні підходи у сфері «зеленого» перехідного правосуддя, окреслити і сформулювати його поняття, щоб ефективно усувати екологічні збитки, які охоплюють довгостроковий вплив на здоров'я населення й екосистеми, шкоду культурним, духовним і історичним зв'язкам людей з землею, особливо в українському селі.

У сучасних умовах збройного конфлікту та масштабної шкоди довкіллю особливої актуальності набувають доктринальні підходи екологічного конституціоналізму, які розглядають охорону навколишнього природного середовища як невід'ємний елемент конституційного порядку. У межах такого підходу екологічна шкода постає як багатовимірне явище, що охоплює негативні наслідки для природи, людини, спільнот і суспільства загалом, зважаючи на фізичну та духовну залежність від стану довкілля.

У цьому контексті положення статті 50 Конституції України можуть аналізуватися у системному зв'язку з ціннісними орієнтирами Основного Закону, зокрема з положеннями статті 3, які закріплюють людину, її життя, здоров'я та безпеку як найвищу соціальну цінність і визначають утвердження та забезпечення цих цінностей одним із ключових обов'язків держави. Такий підхід дозволяє розглядати екологічні збитки, завдані під час і після збройних конфліктів, не лише як шкоду природним ресурсам, а й як порушення фундаментальних конституційних цінностей.

Для людей, чиї екологічні права були порушені внаслідок збройного конфлікту, на конституційному рівні можуть бути закріплені особливі гарантії соціального захисту та механізми відшкодування шкоди їхньому життю та здоров'ю. Особлива увага повинна бути приділена відновленню зв'язків людей з територією – землею як середовищем життя, духовної і культурної самосвідомості. Водночас, цінним для України є підхід визнання постраждалими природні території, оскільки для українців, як для аграрної нації, рідна земля завжди мала виняткове значення.

Висновки. За умови виваженого застосування механізмів перехідного правосуддя відбувається плавний, орієнтований на дотримання прав людини, перехід до демократичного врядування. «Зелене» перехідне правосуддя уможливорює відновлення справедливості після збройних конфліктів з обов'язковим урахуванням екологічних наслідків: дає змогу притягнути винних до відповідальності, запровадити дієві репарації, встано-

вити істину про масштаб екологічної шкоди та гарантувати реалізацію права людини на безпечне і здорове довкілля.

Поняття «зеленого» перехідного правосуддя можна визначити як поєднання структур і підходів, притаманних традиційному перехідному правосуддю, з впровадженням у кожній із них механізмів визнання та реагування на шкоду, заподіяну природі, людині, спільнотам і суспільствам, які фізично і духовно залежать від навколишнього природного середовища.

«Зелене» перехідне правосуддя є відносно новим інститутом і поки не має єдиної, усталеної міжнародно-правової бази. Окремі елементи «зеленого» перехідного правосуддя регулюються міжнародним екологічним правом, правом захисту прав людини, міжнародним кримінальним і гуманітарним правом та актами м'якого права.

Упущення визнання шкоди природі на міжнародному рівні було зумовлено тим, що шкода переважно розглядалася з глибоко антропоцентричної точки зору – як порушення прав власності або як засіб заподіяння фізичної шкоди людям. Однак, ці підходи спрощували характер шкоди і не відображали її повного масштабу.

Ефективно концепція «зеленого» перехідного правосуддя застосовувалась у межах національних конституційних правових рамок держав після завершення збройних конфліктів. Релевантним досвідом для України може бути екологічний конституціоналізм, що передбачає охорону довкілля, як невід'ємну частину конституційного порядку, та механізмів відновлення справедливості для українських спільнот – зокрема українського села як осередка національної самосвідомості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Lujala P., Rustad S. High-value Natural Resources: A Blessing or a Curse for Peace? // *Sustainable Development Law & Policy*. 2011. Vol. 12, № 1. P. 19–22.
2. UNEP. *From Conflict to Peacebuilding: The Role of Natural Resources and the Environment*. U.N. Doc. DEP/1079/GE, U.N. Sales No. 09.III.D.14. 2009.
3. Cusato E. *International law, the paradox of plenty and the making of resource-driven conflict* // *Leiden Journal of International Law*. 2020. Vol. 33, № 3. P. 649–666.
4. Asmeret Asefaw Berhe. *The Contribution of Landmines to Land Degradation* // *Land Degradation and Development*. 2007. Vol. 18, № 1. P. 1–15.
5. Lawrence M. J., Stemmerger H. L. J., Zolderdo A. J., Struthers D. P., Cooke S. J. *The effects of modern war and military activities on biodiversity and the environment* // *Environmental Reviews*. 2015. Vol. 23, № 4. P. 443–460.
6. Conca K., Wallace J. *Environment and Peacebuilding in War-torn Societies: Lessons from the UN Environment Programme's Experience with Post-conflict Assessment*. // *Global Governance*. 2009. Vol. 15, № 4. P. 485–504.
7. Werrell C., Femia F. *Climate Change Raises Conflict Concerns* // *The UNESCO Courier*. 2018, 29 March.
8. Gilbert J., Sena K. *Litigating Indigenous Peoples' Cultural Rights: Comparative Analysis of Kenya and Uganda* // *African Studies*. 2018. Vol. 77, № 2. P. 204–222.
9. Killean R., Dempster L. *Green Transitional Justice*. 1st ed. London: Routledge, 2025.
10. UNEP & ICTJ Report, *Environmental Justice in Transitional Contexts*. 2020.
11. Drumbl M.A. *Accountability for Property Crimes and Environmental War Crimes: Prosecution, Litigation, and Development*. New York: ICTJ, 2009. URL: <https://www.ictj.org/sites/default/files/ICTJ-Development-PropertyCrimes-FullPaper-2009-English.pdf> (дата звернення: 23.12.2025).

12. UNWCC. *Destruction of Polish Forests as a War Crime: Examination of Cases and Listing of War Criminals*. In: *History of the United Nations War Crimes Commission and the Development of the Laws of War*. 1948. P. 496.

13. Gilman R. *Expanding Environmental Justice after War: The Need for Universal Jurisdiction over Environmental War Crimes* // *Colorado Journal of International Environmental Law and Policy*. 2011. Vol. 22, № 3. P. 447–471.

14. Ybarra M. *Living on Scorched Earth: the Political Ecology of Land Ownership in Guatemala's Northern Lowlands*, University of California eScholarship. 2010. URL: <https://escholarship.org/uc/item/54h0559n> (дата звернення: 23.12.2025).

15. Braithwaite J. *Networked Governance of Freedom and Tyranny*. 2019. URL: <http://johnbraithwaite.com/wp-content/uploads/2019/02/Networked-governance-of-freedom-and-tyranny.pdf> (дата звернення: 23.12.2025).

16. Truth and Reconciliation Commission, Republic of Korea. *Activities of the Past Three Years*. 2009. P. 68.

17. ICC. *The Prosecutor v Dominic Ongwen*, ICC-02/04-01/15, Witness UGA-PCV-0003, Open Session, 23 May 2018. P. 81. URL: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/Transcripts/CR2018_02682.PDF. (дата звернення: 23.12.2025).

18. Pereira R. *After the ICC Office of the Prosecutor's 2016 Policy Paper on Case Selection and Prioritisation: Towards an International Crime of Ecocide?* // *Criminal Law Forum*. 2020. Vol. 31, № 2. P. 179–224.

19. Clark J. *The COVID-19 pandemic and ecological connectivity* // *Journal of International Criminal Justice*. 2019.

20. Camacho Rincón A., Parra-Gallego G. Addressing environmental damages in contexts of armed conflict through transitional justice in Colombia // *International Review of the Red Cross*. 2024. Vol. 106 (No. 925). P. 424–449. DOI:10.1017/S1816383123000553. URL: <https://international-review.icrc.org/sites/default/files/reviews-pdf/2024-11/addressing-environmental-damages-in-contexts-of-armed-conflict-colombia-925.pdf> (дата звернення: 23.12.2025).

21. Згуровський Михайло Захарович. *Екологічні наслідки збройних конфліктів у глобальному вимірі* // *Вісник НАН України*. 2025. № 2. URL: <https://nasu-periodicals.org.ua/index.php/visnyk/article/view/16478/15605> (дата звернення: 23.12.2025).

REFERENCES:

1. Lujala, P., & Rustad, S. (2011). High-value natural resources: A blessing or a curse for peace? *Sustainable Development Law & Policy*, 12(1), 19–22. [in English].

2. United Nations Environment Programme (UNEP). (2009). *From conflict to peacebuilding: The role of natural resources and the environment* (U.N. Doc. DEP/1079/GE, U.N. Sales No. 09.III.D.14). [in English].

3. Cusato, E. (2020). International law, the paradox of plenty and the making of resource-driven conflict. *Leiden Journal of International Law*, 33(3), 649–666. Retrieved from: <https://doi.org/10.1017/S0922156520000217> [in English].

4. Berhe, A. A. (2007). The contribution of landmines to land degradation. *Land Degradation & Development*, 18(1), 1–15. Retrieved from: <https://doi.org/10.1002/ldr.775> [in English].

5. Lawrence, M. J., Stemberger, H. L. J., Zolderdo, A. J., Struthers, D. P., & Cooke, S. J. (2015). The effects of modern war and military activities on biodiversity and the environment. *Environmental Reviews*, 23(4), 443–460. Retrieved from: <https://doi.org/10.1139/er-2015-0034> [in English].

6. Conca, K., & Wallace, J. (2009). Environment and peacebuilding in war-torn societies: Lessons from the UN Environment Programme's experience with post-conflict assessment. *Global Governance*, 15(4), 485–504. [in English].

7. Werrell, C., & Femia, F. (2018, March 29). Climate change raises conflict concerns. *The UNESCO Courier*. Retrieved from: <https://en.unesco.org/courier> [in English].

8. Gilbert, J., & Sena, K. (2018). Litigating indigenous peoples' cultural rights: Comparative analysis of Kenya and Uganda. *African Studies*, 77(2), 204–222. Retrieved from: <https://doi.org/10.1080/00020184.2018.1447291> [in English].

9. Killean, R., & Dempster, L. (2025). *Green transitional justice* (1st ed.). Routledge. [in English].

10. United Nations Environment Programme & International Center for Transitional Justice (ICTJ). (2020). *Environmental justice in transitional contexts*. [in English].

11. Drumbl, M. A. (2009). *Accountability for property crimes and environmental war crimes: Prosecution, litigation, and development*. ICTJ. Retrieved from: <https://www.ictj.org/sites/default/files/ICTJ-Development-PropertyCrimes-FullPaper-2009-English.pdf> [in English].

12. United Nations War Crimes Commission (UNWCC). (1948). Destruction of Polish forests as a war crime: Examination of cases and listing of war criminals. In *History of the United Nations War Crimes Commission and the Development of the Laws of War* (p. 496). [in English].

13. Gilman, R. (2011). Expanding environmental justice after war: The need for universal jurisdiction over environmental war crimes. *Colorado Journal of International Environmental Law and Policy*, 22(3), 447–471. [in English].

14. Ybarra, M. (2010). Living on scorched earth: The political ecology of land ownership in Guatemala's northern lowlands. University of California eScholarship. Retrieved from: <https://escholarship.org/uc/item/54h0559n> [in English].

15. Braithwaite, J. (2019). *Networked governance of freedom and tyranny*. Retrieved from: <http://johnbraithwaite.com/wp-content/uploads/2019/02/Networked-governance-of-freedom-and-tyranny.pdf> [in English].

16. Truth and Reconciliation Commission, Republic of Korea. (2009). *Activities of the past three years* (p. 68). [in English].

17. International Criminal Court (ICC). (2018, May 23). *The Prosecutor v Dominic Ongwen, ICC 02/04-01/15, Witness UGA PCV 0003, Open Session*. Retrieved from: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/Transcripts/CR2018_02682.PDF [in English].

18. Pereira, R. (2020). After the ICC Office of the Prosecutor's 2016 policy paper on case selection and prioritisation: Towards an international crime of ecocide? *Criminal Law Forum*, 31(2), 179–224. Retrieved from: <https://doi.org/10.1007/s10609-020-09389-5> [in English].

19. Clark, J. (2019). The COVID-19 pandemic and ecological connectivity. *Journal of International Criminal Justice*. <https://doi.org/10.1093/jicj/mqz064> [in English].

20. Camacho Rincón, A., & Parra Gallego, G. (2024). Addressing environmental damages in contexts of armed conflict through transitional justice in Colombia. *International Review of the Red Cross*, 106(925), 424–449. Retrieved from: <https://international-review.icrc.org/sites/default/files/reviews-pdf/2024-11/addressing-environmental-damages-in-contexts-of-armed-conflict-colombia-925.pdf> [in English].

21. Zgurivskyi M. (2025). *Ekolohichni naslidky zbroinykh konfliktiv u hlobalnomu vymiri* [The environmental consequences of armed conflicts on a global scale]. *Visnyk NAN Ukrainy – Scientific Bulletin of NAN Ukraine*. Issue 2. Retrieved from: <https://nasu-periodicals.org.ua/index.php/visnyk/article/view/16478/15605> [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 16.12.2025

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.01.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 02.02.2026

СЕКЦІЯ 3
АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС;
ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

УДК 347.772/.774:347.779
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8049/2026-1-3>

**ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВ
НА ТОРГІВЕЛЬНІ МАРКИ ТА ДОМЕННІ ІМЕНА**

Зінич Любомир Васильович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного, міжнародного та адміністративного права
Карпатського національного університету імені Василя Стефаника
liubomyr.zynych@cnu.edu.ua
orcid.org/0000-0002-2562-1036

Федорончук Андрій Володимирович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного, міжнародного та адміністративного права
Карпатського національного університету імені Василя Стефаника
andrii.fedoronchuk@cnu.edu.ua
orcid.org/0000-0001-7238-0303

***Метою статті** є здійснення аналізу чинного адміністративно-правового механізму захисту прав інтелектуальної власності на торгівельні марки та доменні імена, визначення його найважливіших особливостей при зверненні до Антимонопольного комітету України, виявлення його майбутніх тенденцій розвитку. **Методологічною основою дослідження** є системно-структурний метод дослідження, що дозволив встановити взаємозв'язки між захистом торгівельних марок та доменних імен. Формально-юридичний метод дозволив проаналізувати правові норми, які визначають порядок та форми адміністративно-правового захисту. Метод прямого моделювання дозволив авторам прогнозувати тенденції розвитку законодавства про захист торгівельних марок та доменних імен. **Результати.** Проаналізувавши наукову літературу і законодавство автори виділяють наступні особливості адміністративно-правового захисту прав на торгівельні марки: 1) основною умовою належного правового захисту є наявність правових норм, що встановлюють захист прав. 2) Механізм адміністративно-правового захисту включає такі елементи: а) наявність адміністративних процедур; б) державний контроль; в) заходи адміністративного примусу. 3) Адміністративні процедури передбачають подання скарг, заяв про порушення прав на зазначенні об'єкти. 4) Органом контролю за захистом прав інтелектуальної власності є Державна митна служба України, яка забезпечує перевірку на митному кордоні товарів та веде митний реєстр об'єктів інтелектуальної власності. 5) Щодо адміністративної відповідальності, вбачається, що є необхідність введення відповідальності за дії з реєстрації доменного імені з необросовісною метою.*

***Висновки.** Як підсумок зазначається, що правовий режим торгівельних марок та доменних імен суттєво відрізняється. При вирішенні проблемних питань між торгівельною маркою та доменними іменами відіграє факт зареєстрованої торгівельної марки. Майбутніми тенденціями розвитку законодавства можливі 1) запровадження електронної системи на конфліктність торгівельних марок та доменних імен; 2) надання повної і достовірної інформації про реєстранта доменного імені.*

***Ключові слова:** знаки для товарів і послуг, засоби індивідуалізації, адміністративні процедури, заходи адміністративного примусу, необросовісна конкуренція.*

FEATURES OF ADMINISTRATIVE AND LEGAL PROTECTION OF TRADEMARK AND DOMAIN NAME RIGHTS

Zinych Liubomyr Vasylovych,

Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of Constitutional, International and Administrative Law

Vasyl Stefanyk Carpathian National University

liubomyr.zinych@cnu.edu.ua

orcid.org/0000-0002-2562-1036

Fedoronchuk Andriy Volodymyrovych,

Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of Constitutional, International and Administrative Law

Vasyl Stefanyk Carpathian National University

andrii.fedoronchuk@cnu.edu.ua

orcid.org/0000-0001-7238-0303

The purpose of this article is to analyze the current administrative and legal mechanism for the protection of intellectual property rights concerning trademarks and domain names, identify its most important features when addressing the Antimonopoly Committee of Ukraine, and detect its future development trends. The methodological basis of the study is a systemic-structural research method that allowed establishing interrelations between the protection of trademarks and domain names. The formal-legal method enabled the analysis of legal norms that define the order and forms of administrative and legal protection. The direct modeling method allowed the authors to predict the development trends of legislation on the protection of trademarks and domain names. Results. After analyzing scientific literature and legislation, the authors highlight the following features of administrative and legal protection of trademark rights: 1) The primary condition for proper legal protection is the presence of legal norms that establish rights protection. 2) The mechanism of administrative and legal protection includes the following elements: a) the presence of administrative procedures; b) state control; c) measures of administrative coercion. 3) Administrative procedures entail the submission of complaints, claims about the infringement of rights on specified objects. 4) The body controlling the protection of intellectual property rights is the State Customs Service of Ukraine, which ensures the inspection of goods at the customs border and maintains a customs registry of intellectual property objects. 5) Regarding administrative responsibility, it is seen as necessary to introduce liability for actions related to registering a domain name with a dishonest intention.

Conclusions. In conclusion, it is noted that the legal regime of trademarks and domain names significantly differs. In resolving problematic issues between a trademark and domain names, the fact of a registered trademark plays a crucial role. Future legislative development trends may include 1) the introduction of an electronic system for trademark and domain name disputes; 2) providing comprehensive and accurate information about the domain name registrant.

Keywords: trademarks and service marks, means of individualization, administrative procedures, administrative enforcement measures, unfair competition.

Вступ. Надзвичайно складним завданням для сучасної юридичної науки і практики є захист прав у контексті технологічного розвитку. Технології не тільки спрощують комунікацію, ведення господарської діяльності, але й створюють нові загрози й виклики для прав інтелектуальної власності. Особливо гостро це постає щодо торговельних марок та доменних імен, які є не лише функціональними, але й стратегічними об'єктами виступаючи ідентифікаторами і основними засобами взаємодії зі споживачами. Розуміння особливостей захисту прав на торговельні марки та доменні імена дозволить правовласникам виробити ефективні стратегії захисту прав.

Зазначена тематика завжди була актуальною для торговельних марок через те, що володіння торговельною маркою не дає автоматично права на відповідне доменне ім'я, і навпаки. А з розвитком різних електронних засобів ця проблема стала важливою і для доменних імен.

Стан дослідження. Різним аспектам захисту прав на торговельні марки присвячували увагу

такі науковці: Василь Крат, Леонід Тарасенко, Світлана Гринько, Геннадій Ткачук, Христина Піцик та інші.

Наукові дослідження, присвячені доменним іменам та їх правовим аспектам, здійснювали: Олена Піхурець, Наталія Булат, Юрій Рябченко, Костянтин Зеров та інші.

Попри неабияку увагу до теми торговельних марок і доменних імен, залишаються ще деякі нерозв'язані питання, які потребують адміністративно-правового дослідження. Зокрема, недостатньо вивченим є саме адміністративно-правовий захист, оскільки сьогодні існуючі дослідження в основному зосереджені на цивільно-правовому захисті прав на торговельні марки та доменні імена. Також існує необхідність у деталізації ролі Антимонопольного комітету України як органу публічної адміністрації у сфері захисту прав на торговельні марки. Зазначені аспекти підтверджують актуальність та необхідність дослідження адміністративно-правового захисту прав на торговельні марки та доменні імена.

1. Сучасний стан правового регулювання торгівельних марок та доменних імен

Основою правового регулювання торговельних марок та доменних імен є міжнародні та національні закони. Серед міжнародних актів слід згадати про Паризьку конвенцію про охорону промислової власності (Паризька конвенція, 20.03.1883), Угоду про торговельні аспекти інтелектуальної власності (Угода TRIPS, 15.04.1994) ці міжнародні акти сприяють формуванню єдиної, більш уніфікованої системи захисту прав на ці об'єкти. Варто зазначити, що реалізація цих міжнародних актів може суттєво відрізнитися в різних юрисдикціях. У Сполучених Штатах Америки є Закон про захист прав споживачів проти кіберсквотингу. На відміну від США, в Україні немає окремого закону для боротьби з протиправним реєструванням домену, схожого на торговельні марки. Відповідно до Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» (Закон України, 15.12.1993 р. № 3689-XII), статтею 20 питання захисту доменного імені у випадку реєстрації торговельної марки врегульовано лише частково. Зазначається: «порушенням прав власника свідоцтва вважається також використання без його згоди доменних імен, торговельних марок та позначень, вказаних у пункті 5 статті 16 цього Закону». Більше в законах України не згадується про взаємозв'язок торговельних марок і доменних імен.

У контексті незаконного використання торговельних марок та доменних імен уже давно поширюється такий термін, як «кіберсквотинг». У науковій літературі «під явищем кіберсквотингу розуміється зловмисна реєстрація, торгівля або використання доменних імен в інтернеті з метою отримання прибутку від існуючої торговельної марки або ж існуючого доменного імені, що належить іншому суб'єктові» (Яшарова, Матюшенко, 2022).

У цьому контексті С.Б. Булеца зазначає, що «судова практика зарубіжних країн не визнає доменні імена товарними знаками, але вважає, що захоплення доменного імені, схожого з товарними знаками, є порушенням прав власника даного товарного знака. У більшості країн нині не існує спеціальних законів, що охороняють права на доменні імена. Це дає можливість кіберсквотерам реєструвати величезну кількість доменних імен з метою їх подальшого перепродажу.» (Булеца, 2021).

Можемо погодитися із думкою автора щодо сучасного стану боротьби з кіберсквотингом і, розкривши його поняття, варто з'ясувати особливості та певну специфіку адміністративно-правового захисту прав на ці об'єкти.

2. Характеристика адміністративно-правового захисту прав на торгівельні марки та доменні імена

В основному адміністративно-правовий захист прав інтелектуальної власності на торговельну марку досліджують у контексті діяльності Антимонопольного комітету України, який розглядає справи про неправомірне використання позначень, що призвело до порушення правил добросовісної конкуренції.

Закон України «Про Антимонопольний комітет України» (Закон України, від 26.11.1993 № 2659-XII) у частині другій статті 23 встановлює: «порядок розгляду Антимонопольним комітетом

України та його територіальними відділеннями заяв і справ про порушення законодавства про захист економічної конкуренції, порядок звільнення від відповідальності за вчинення порушення законодавства про захист економічної конкуренції, порядок врегулювання у справах про антиконкурентні узгоджені дії та зловживання монополією (домінуючим) становищем на ринку визначаються Антимонопольним Комітетом України та повинні забезпечувати дотримання прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб і держави».

З цього випливає, що Антимонопольний комітет України може розглядати заяви про незаконне використання торговельних марок та визнавати дії окремих суб'єктів недобросовісною конкуренцією і уповноважений накладати штрафи на порушників. За даними Українського національного офісу інтелектуальної власності та інновацій, у 2024 році Антимонопольним комітетом України було прийнято два рішення у справах за статтею 4 Закону України «Про захист від економічної конкуренції». Одне з них стосувалося діяльності міжнародної компанії Lego JURIS AIS, а інше – національного суб'єкта господарювання ПрАТ «Київський картонно-паперовий комбінат». Для порівняння, у 2023 році Комітетом було ухвалено п'ять таких рішень (УНОІВІ, 2025, с. 56).

Щодо визначення поняття «доменне ім'я», то воно міститься у двох Законах України: це Закон «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» та Закон України «Про використання доменних імен у спеціальному публічному домені gov.ua». У Законі України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» доменне ім'я визначається як «ім'я, що використовується для адресації комп'ютерів і ресурсів в Інтернеті». А в Законі «Про використання доменних імен у спеціальному публічному домені gov.ua» (Закон України, від 28.07.2023. № 3884-IX) це поняття визначається як «унікальна назва, що ідентифікує домен та складається із символічного позначення, що використовується в адресному просторі мережі Інтернет».

Вирішення спорів щодо використання найменування торговельної марки в доменних іменах покладається на Всесвітню організацію інтелектуальної власності, при якій створено акредитовані установи, наприклад Центр арбітражу та посередництва BOIB (WIPO Arbitration and Mediation Center).

Ще є інші установи для цього, як-от ICANN (Internet Corporation for Assigned Names and Numbers).

Вказані установи створені для позасудового вирішення спорів щодо торговельних марок, які використовуються в доменних іменах. В основному для цього застосовується процедура медіації. Як зазначається на офіційному веб-сайті Центру арбітражу та посередництва BOIB, медіація допомогла вирішити десятки тисяч спорів у різних юрисдикціях.

Попри всі позитивні аспекти застосування процедури і політик BOIB, ця процедура є обмеженою за засобами захисту та сферою застосування. Якщо деталізувати обмеження, то процедура не передбачає стягнення збитків або інших видів санкцій, які могли б бути накладені через адміністративні або судові органи. Ця процедура застосовується не до всіх доменних імен; як виня-

ток, до національних доменів може застосовуватися інша процедура та політика, визначена в цій державі. Всі окреслені аспекти настановляють на думку, що необхідно є наявність ефективних адміністративно-правових засобів захисту прав на торговельні марки в доменних іменах.

Крім звернення до Антимонопольного комітету України, одним із найважливіших елементів адміністративно-правового захисту у справах щодо доменних імен і торговельних марок є встановлення адміністративної відповідальності. Оскільки на даний час в Україні немає окремої статті за порушення законодавства щодо торговельної марки, порушник може притягуватися до відповідальності за статтею 51² Кодексу України про адміністративні правопорушення – порушення прав на об'єкти інтелектуальної власності (Закон України, від 07.12.1984 №8073-Х).

Можна припустити, що в майбутньому Кодекс України про адміністративні правопорушення доповнять окремою статтею, де буде встановлена відповідальність за кіберсквотинг. У цьому контексті доцільним видається запровадження спрощених механізмів притягнення до адміністративної відповідальності, у тому числі шляхом призупинення діяльності порушників. Ще одним аспектом адміністративно-правового захисту є заборона на використання доменного імені з торговельною маркою в рекламі. З цього приводу Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» містить положення, що використання торговельної марки є її застосуванням у рекламі.

3. Тенденції розвитку адміністративно-правового захисту прав на торговельні марки та доменні імена

Важливим є і питання про тенденції розвитку адміністративно-правового захисту прав на доменні імена. У найближчій перспективі збережеться тенденція, де зареєстровані торговельні марки будуть умовою реєстрації доменного імені.

Із зростанням активності користувачів в інтернеті зростатиме кількість спорів щодо доменних імен, оскільки кількість цінних доменів є фіксованою та обмеженою. Зростання попиту на такий обмежений ресурс, як домени, який має високу комерційну цінність і часто пов'язаний з конкуренцією, – ці всі аспекти свідчать про те, що збільшуватиметься кількість спорів щодо доменних імен. Ця тенденція призведе до того, що відбудеться посилення уваги до питань фактичного відшкодування збитків.

Окремим аспектом уваги є процедура реєстрації доменного імені. Певної уваги потребує питання удосконалення законодавства щодо отримання повної інформації про реєстранта доменного імені, адже на практиці часто проблемою є встановлення належного відповідача у доменних спорах. Позивач має обмежені можливості щодо отримання інформації про реєстранта. Усунення цієї проблеми дало б можливість оперативно і безперешкодно звертатися до суду. Іншою стороною цього питання може бути і те, що ускладниться можливість швидкого видалення контенту з піратських сайтів.

Ще однією складовою цієї проблеми є необхідність запровадження системи швидкої електронної перевірки на конфліктність доменного імені з існуючими торговими марками. Вважаємо, що це є ключовою проблемою цієї теми. Перевагою цього кроку може бути зменшення навантаження

на судову систему. Система електронної перевірки на конфліктність з існуючими торговими марками буде поверхневою та не є «панацеєю» від усіх проблем, але вже буде певним фільтром при реєстрації доменного імені і сприятиме підвищенню довіри до цифрового середовища. Це крок до запровадження ще одного адміністративно-правового інструменту захисту прав на доменні імена і торговельні марки.

Певним чином аналогічну або обмежену систему можна вбачати в послугах реєстратора доменних імен в Україні, який на платній основі перевіряє доменні імена на конфлікт із торговими марками (Реєстратор доменних імен Імена.уа, 2025).

Можна стверджувати, що адміністративно-правовий механізм захисту прав на торговельні марки та доменні імена не повною мірою реалізований в Україні та має перспективи для подальшого розвитку.

Висновки. Підсумовуючи, варто зазначити, що в Україні адміністративно-правовий механізм захисту прав на торговельні марки і доменні імена сформувався як багаторівневий інструментарій, який поєднує діяльність уповноважених органів та позасудових процедур. Специфіка адміністративно-правового захисту щодо торговельних марок та доменних імен полягає в тому, що захист здійснюється через заборону дій, що визнаються недобросовісною конкуренцією.

Особливістю адміністративно-правового захисту у сфері доменних імен є відсутність їх прямого визначення як об'єкта права інтелектуальної власності, що зумовлює непрямий захист цих об'єктів через торговельні марки чи недобросовісну конкуренцію. Виникають проблеми доведення власниками торговельних марок факту, що доменне ім'я використовується з недобросовісними намірами або для введення споживачів в оману. На майбутнє простежується тенденція введення адміністративної відповідальності за порушення прав на торговельну марку через реєстрацію схожого доменного імені. Також вбачається необхідність введення обов'язкової перевірки на конфліктність з існуючими торговельними марками та надання певної інформації запитувачам про реєстранта доменного імені. Ці та деякі інші питання потребують вирішення у чинному законодавстві для більш ефективного захисту прав інтелектуальної власності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Паризька конвенція про охорону промислової власності. Міжнародний акт від 18.03.1883. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_123#Text (дата звернення: 15.12.2025)
2. Угода про торговельні аспекти інтелектуальної власності. Міжнародний акт від 15.04.1994 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018#Text (15.12.2025).
3. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг. Закон України від 15.12.1993 р. №3689-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3689-12#Text> (дата звернення: 15.12.2025).
4. Марія Яшарова, Марія Матюшенко Кіберсквотинг як вид недобросовісного використання доменного імені. *Veda a perspektivy* №8 (16). 2022. С. 329–341. URL: https://library.krok.edu.ua/media/library/category/statti/matyushenko_0001.pdf (дата звернення: 15.12.2025).
5. Булеца С.Б. Кіберсквотинг як порушення права інтелектуальної власності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 2021. Серія «Право». Випуск 67. С. 59–63.

6. Про Антимонопольний комітет України. Закон України від 26.11.1993 №2659-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3659-12#Text> (дата звернення: 15.12.2025).

7. Стан захисту прав інтелектуальної власності в Україні за 2024 рік. Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій. Червень 2025. URL: <https://nipo.gov.ua/wp-content/uploads/2025/07/Stan-zakhystu-prav-IV-v-Ukraini-za-2024-rik.pdf> (дата звернення: 15.12.2025).

8. Про використання доменних імен у спеціальному публічному домені gov.ua. Закон України від 28.07.2023. №3884-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3284-20#Text> (дата звернення: 15.12.2025).

9. Кодекс України про адміністративні правопорушення. Закон України від 07.12.1984 №8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 15.12.2025).

10. Реєстратор доменних імен Imena.ua : офіц. сайт. URL: <https://www.imena.ua/ua/domains> (дата звернення: 15.12.2025).

REFERENCES:

1. Paris Convention for the Protection of Industrial Property. International Treaty 15.03.1883. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_123#Text. (accessed 15 December 2025).

2. Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS). International Treaty 15.04.1994. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018#Text (accessed 15 December 2025).

3. Law of Ukraine “On Protection of Rights to Trademarks for Goods and Services” dated December 15, 1993 No. 3689-XII. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3689-12#Text> (accessed 15 December 2025).

4. Yasharova, M., Matiushenko, M. Cybersquatting as a Type of Unfair Use of a Domain Name. Veda a Perspektivy, No. 8 (16), 2022, pp. 329–341. Available at: https://library.krok.edu.ua/media/library/category/statti/matyushenko_0001.pdf (accessed 15 December 2025).

5. Buletsa, S.B. Cybersquatting as a Violation of Intellectual Property Rights. Scientific Bulletin of Uzhhorod National University, Series “Law”, Issue 67, 2021, pp. 59–63.

6. Law of Ukraine “On the Antimonopoly Committee of Ukraine” dated November 26, 1993 No. 2659-XII. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3659-12#Text> (accessed 15 December 2025).

7. State of Protection of Intellectual Property Rights in Ukraine in 2024. Ukrainian National Office for Intellectual Property and Innovations. June 2025. Available at: <https://nipo.gov.ua/wp-content/uploads/2025/07/Stan-zakhystu-prav-IV-v-Ukraini-za-2024-rik.pdf> (accessed 15 December 2025).

8. Law of Ukraine “On the Use of Domain Names in the Special Public Domain gov.ua” dated July 28, 2023 No. 3884-IX. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3284-20#Text> (accessed 15 December 2025).

9. Code of Ukraine on Administrative Offenses dated December 7, 1984 No. 8073-X. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (accessed 15 December 2025).

10. Imena.ua Domain Name Registrar: official website. Available at: <https://www.imena.ua/ua/domains> (accessed 15 December 2025).

Дата першого надходження статті до видання: 23.12.2025

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 31.12.2025

Дата публікації (оприлюднення) статті: 02.02.2026

УДК [004.77:336.24.07/.08]:342.95
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8049/2026-1-4>

ЦИФРОВІЗАЦІЯ МИТНИХ ПРОЦЕДУР ЯК ОБ'ЄКТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Мирошнікова Анастасія Євгеніївна,
доктор філософії (Право),
юрисконсульт
ТОВ «Солео», м. Дніпро, Україна
yarovaya.an@gmail.com
orcid.org/0000-0003-1799-8092

*Метою статті є комплексне науково-теоретичне осмислення цифровізації митних процедур як об'єкта адміністративно-правового регулювання. Для досягнення поставленої мети у статті сформульовано такі завдання: проаналізувати доктринальні підходи до розуміння цифровізації як правового та управлінського явища; з'ясувати правову природу митних процедур в умовах упровадження цифрових технологій, категорію «правове регулювання», «адміністративно-правового регулювання»; охарактеризувати основні критерії систематизації законодавства в цій сфері. **Методи.** Методологічною основою роботи є загальнофілософські та спеціально-юридичні методи пізнання, зокрема формально-логічний, формально-юридичний, порівняльно-правовий та системно-структурний. Зокрема, за допомогою методів аналізу і синтезу здійснено узагальнення наукових підходів до визначення цифровізації митних процедур; системно-структурний метод застосовано для розкриття взаємозв'язку досліджуваних категорій; формально-юридичний метод використано для дослідження змісту адміністративно-правових норм, що регламентують цифровізацію митних процедур. **Результати.** Встановлено, що цифровізація митних процедур є самостійним, комплексним та динамічним об'єктом адміністративно-правового регулювання, який поєднує інформаційно-технологічні інструменти, принципи й форми, методи, а також адміністративні процедури й публічно-управлінські повноваження суб'єктів публічної адміністрації тощо. Доведено, що ефективність цифрової трансформації митної діяльності безпосередньо залежить від системності та узгодженості адміністративно-правового регулювання, здатного забезпечити баланс між автоматизацією процесів, дотриманням прав учасників митних правовідносин і захистом публічних інтересів. **Висновки.** Подальший розвиток адміністративно-правового регулювання цифровізації митних процедур має ґрунтуватися на вдосконаленні нормативно-правової бази із врахуванням міжнародних стандартів, чіткому визначенні компетенції уповноважених суб'єктів забезпечення цифровізації митних процедур та запровадженні єдиних підходів до функціонування цифрового митного середовища із митним середовищем ЄС, що сприятиме підвищенню прозорості, ефективності та результативності митної політики нашої держави під час євроінтеграційних процесів.*

***Ключові слова:** публічне адміністрування, інформаційно-комунікаційні технології, суб'єкти митного права, адміністративно-правовий механізм, електронне митне декларування, правосуб'єктність.*

DIGITALIZATION OF CUSTOMS PROCEDURES AS AN OBJECT OF ADMINISTRATIVE AND LEGAL REGULATION

Myroshnikova Anastasia Yevgenivna,
Doctor of Philosophy (Law),
Legal Consultant
Soleo LLC, Dnipro, Ukraine
yarovaya.an@gmail.com
orcid.org/0000-0003-1799-8092

***The purpose of this article** is to provide a comprehensive scientific and theoretical understanding of the digitalization of customs procedures as an object of administrative and legal regulation. To achieve this goal, the article outlines the following tasks: to analyze doctrinal approaches to understanding digitalization as a legal and managerial phenomenon, and to clarify the legal nature of customs procedures in the context of introducing digital technologies, the category of “legal regulation”, “administrative and legal regulation”; characterize the main criteria for systematizing legislation in this area. **Methods.** The methodological basis of the work is general philosophical and special legal methods of cognition, in particular formal-logical, formal-legal, comparative-legal, and systemic-structural. In particular, using methods of analysis and synthesis, a generalization of scientific approaches to determining the digitalization of customs procedures was carried out; the system-structural method was used to reveal the interconnection of the studied categories; the formal-legal method was used to study the content of administrative*

and legal norms regulating the digitalization of customs procedures. **Results.** It has been established that the digitalization of customs procedures is an independent, complex, and dynamic object of administrative and legal regulation, which combines information and technological tools, principles and forms, methods, as well as administrative procedures and public management powers of public administration entities, etc. It has been proven that the effectiveness of the digital transformation of customs activities directly depends on the systematic and consistent administrative and legal regulation, which is able to ensure a balance between process automation, compliance with the rights of participants in customs legal relations, and protection of public interests. **Conclusions.** Further development of administrative and legal regulation of the digitalization of customs procedures should be based on improving the regulatory framework, taking into account international standards, clearly defining the competence of authorized entities to ensure the digitalization of customs procedures, and introducing unified approaches to the functioning of the digital customs environment with the EU customs environment, which will contribute to increasing the transparency, efficiency and effectiveness of our country's customs policy during the European integration processes.

Keywords: public administration, information and communication technologies, subjects of customs law, administrative and legal mechanisms, electronic customs declaration, legal personality.

Вступ. Державна митна служба України продовжує процес цифровізації та створює ІТ-рішення, які потенційно можуть інтегруватися в Центр митних даних ЄС. Митна реформа ЄС передбачає нове партнерство між бізнесом та митними органами). Побудова передбачуваної та прогнозованої митної системи на основі практики ЄС є одним із завдань низки стратегічних документів у митній сфері таких як Бюджетна декларація на 2025–2027 роки, Довгострокового національного стратегічного плану цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації Держмитслужби України на основі розвитку Багаторічного плану електронної митниці ЄС (MASP-C), Національної стратегії доходів до 2030 року та інших документів.

Окремі питання проблем правового регулювання цифровізації митних відносин досліджували такі науковці як Ю.П. Битяк, І.Г. Бережнюк, В.М. Гаращук, Є. В. Додін, О.М. Шевчук, М. Г. Шульга та ін. Дослідження цифровізації митних процедур як об'єкт адміністративного-правового регулювання потребує сучасного погляду в зв'язку з активним розвитком цифровізації митних органів в умовах воєнного стану та різних наукових підходів на цю категорію юридичної науки.

Мета даної статті виокремити підстави цифровізації митних процедур як об'єкта адміністративного-правового регулювання та його зміст, вказати критерії класифікації законодавства у досліджуваній сфері. Для досягнення поставленої мети у статті сформульовано такі завдання: проаналізувати доктринальні підходи до розуміння цифровізації як правового та управлінського явища; з'ясувати правову природу митних процедур в умовах впровадження цифрових технологій, категорію «правове регулювання», «адміністративно-правового регулювання»; охарактеризувати основні критерії систематизації законодавства в цій сфері. Методологічною основою роботи є загальнофілософські та спеціально-юридичні методи пізнання, зокрема формально-логічний, формально-юридичний, порівняльно-правовий та системно-структурний.

1. Визначення досліджуваної категорії митного права

На власній території Україна самостійно здійснює митну політику за допомогою національного законодавства, відповідних нормативних актів, забезпечуючи ефективне співробітництво з іншими країнами світу (Шевчук, 2011:226). Правова

конструкція «адміністративно-правове регулювання цифровізації митних процедур» не передбачена у МК України, не існує єдиного підходу й у наукових працях. Наведемо спочатку зміст категорій «цифровізація» та «митні процедури», «правове регулювання».

Як підкреслює О. В. Петришин категорію «правове регулювання» визначають як здійснюваний за допомогою юридичних засобів процес упорядкування суспільних відносин з метою забезпечення певної сукупності соціальних інтересів, вимагаючих правового гарантування (Петришин, 2009: 207). МК України визначає митні процедури як «... зумовлені метою переміщення товарів через митний кордон України сукупність митних формальностей і порядок їх виконання» (МК України, 2012). М.Г. Шульга з позицій митного права зазначає, що митні процедури визначаються технічними нормативами залежно від категорії товарів, видів транспорту, митних режимів, заходів не тарифного регулювання, осіб, які переміщують товари (Шульга, 2012: 475). У МК України та підзаконних актах у митній сфері не використовується також термін «цифровізація» у дефінітивному значенні, однак МК України передбачає Главу 5 «Інформаційні технології та електронні інформаційні ресурси у митній справі» МК України, 2012).

Термін «цифровізація» визначений на законодавчому рівні та вказаний як процес впровадження цифрових технологій у всі сфери суспільного життя (Закон України від 01.12.2022 р. № 2807-IX). Дефініція цифровізація у законодавстві визначається як насичення фізичного світу електронно-цифровими пристроями, засобами, системами та налагодження електронно-комунікаційного обміну між ними, що фактично уможливорює інтегральну взаємодію віртуального та фізичного, тобто створює кіберфізичний простір та передбачено Концепцією розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки.

Відзначимо, що Національною стратегією доходів до 2030 року у пункті 5.2.5 «Розвиток ІТ та забезпечення технічними засобами митного контролю», передбачено основні їх напрямки розвитку ІТ (Національна стратегія доходів до 2030 року). Основою ІТ-стратегії Держмитслужби України у плані цифровізації, зокрема, визначено, а саме: сервісно-орієнтовну архітектуру, централізоване впровадження ЄАІС, гармонізований інтерфейс із ЄС і Єдине вікно для міжна-

родної торгівлі. Також запровадженню принципів кіберзахисту, а саме: запису та відстеження історії запитів на внесення змін до даних; захисту від несанкціонованого доступу до інформації; неможливості зміни або втрати журналів роботи з даними; неможливості зміни інформації та документів, наданих користувачами з використанням кваліфікованого електронного підпису (Довгостроковий національний стратегічний план цифрового розвитку Державної митної служби України).

Потрібно розмежовувати дефініції «адміністративно-правове регулювання» та «адміністративно-правові засади» при цифровізації митних процедур. Окремі дослідники при вивченні державного управління термін адміністративно-правові засади цього явища розуміють як сукупність адміністративно-правових норм, які визначають основні цінності, принципи, завдання, форми та методи розвитку нормотворчої і розпорядчої діяльності органів виконавчої влади з метою вдосконалення їхнього владно-організуючого впливу на відповідні суспільні відносини і процеси, а також оптимізації внутрішньо-організаційної діяльності державних органів щодо забезпечення належного виконання покладених на них завдань, функцій і повноважень (Панова, 2008: 64–65).

Інші дослідники трактують дану категорію в контексті управління в сфері митної справи як комплексний правовий механізм, що охоплює нормативну базу, організаційну структуру та функціональні особливості діяльності митних органів (Самченко, 2025: 412). На думку Д. Заброди адміністративно-правові засади – це сукупність закріплених у нормах адміністративного права параметрів (характеристик) суспільного явища та правовідносин, що потребують урегулювання за допомогою адміністративно-правових засобів (Заброда, 2013: 49). Отже, за таким критерієм як зміст розмежування «адміністративно-правове регулювання» та «адміністративно-правові засади» при цифровізації митних процедур полягає в тому, що у першому випадку це явище охоплює базові принципи, цілі та загальні підходи держави до впровадження цифрових технологій у митній сфері та мають узагальнений, концептуальний характер. У другому випадку становить сукупність конкретних адміністративно-правових норм, процедур і повноважень суб'єктів публічної адміністрації, за допомогою яких ці засади реалізуються на практиці у процесі здійснення цифрових митних процедур.

На нашу думку, адміністративно-правове регулювання цифровізації митних процедур – це закріплена в нормах адміністративного та митного законодавства система принципів, форм, методів і процедур публічного адміністрування. Таке правове регулювання спрямована на формування та функціонування електронного й безпаперового митного середовища шляхом упровадження та застосування інформаційно-комунікаційних і цифрових технологій у діяльності митних органів. А також включає адміністративно-правові відносини між митними органами та фізичними та юридичними особами, які переміщують товари через митний кордон і забезпечує автоматизацію, гармонізацію, прозорість, управління ризиками, а також підвищення ефективності та якості здійснення митних процедур відповідно до стандартів Європейського Союзу.

2. Класифікація законодавства з питань цифровізації митних процедур

Дефініція «правова основа» використовується в багатьох нормативно-правових актах, проте зміст цієї категорії в законодавстві не розкривається, але як синонім, в окремих випадках, використовується поняття «законодавство» (Ангеловська, 2021: 39). Зокрема, у Міжнародній конвенції про спрощення і гармонізацію митних процедур термін «митне законодавство» – це сукупність законів та підзаконних актів, що стосуються ввозу, вивозу, переміщення або зберігання товарів, застосування і забезпечення виконання яких покладено безпосередньо на митну службу, а також будь-яких нормативних розпоряджень, виданих митною службою в межах її компетенції (Київська конвенція, 1973).

Згідно до ст. 1 Митного кодексу України національне законодавство з питань державної митної справи складається з Конституції України, цього Кодексу, інших законів України, що визначають засади державної митної справи, з міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також з нормативно-правових актів, виданих на основі та на виконання цього Кодексу та інших законодавчих актів (МК України, 2012).

Існує певна позиція науковців, що правовою основою діяльності митних органів, яку становить адміністративне та митне законодавство, є широке коло правових актів різної юридичної сили, які визначають державно-владні повноваження цих органів, їх завдання, функції, гарантії діяльності, систему органів, основи взаємодії з іншими суб'єктами митних відносин, їх відповідальність тощо (Комзюк, 2016: 126). Зокрема, О.М. Шевчук досліджуючи переміщенням лікарських засобів через митний кордон України вважає, що законодавче регулювання контролю за переміщенням лікарських засобів через митний кордон регулюється Конституцією й законами України, указами Президента, міжнародними договорами, й постановами КМ України, актами МОЗ України, Міндоходів України, спільними актами різних міністерств та ін. (Шевчук, 2014: 38).

Взявши за критерій науковий підхід (Калініченко, 2015: 9; Зоріна, 2024; 11) нормативно-правові акти з питань цифровізації митних процедур доцільно поділити на: митні, у яких містяться переважно норми митного права (МК України та ін.); митно-адміністративні, які охоплюють норми переважно митного й адміністративного права (приміром, Закон України «Про адміністративні послуги», нормативні акти про електронні сервіси митних органів), і комплексні (митного й адміністративного, фінансового, податкового, міжнародного права тощо).

Нормативно-правова база цифровізації митних процедур складається з законів України, міжнародних договорів України, актів Президента України, постанов Уряду, нормативно-правових документи органів державної влади, спрямованих на регулювання відносин у сфері цифровізації митних процедур. Так, Конституція України закріплює базові принципи, що становлять основу цифровізації публічного адміністрування. Стаття 34 Конституція України гарантує право кожного на доступ до інформації, а стаття 42 – право на підприємницьку діяльність, що не заборонена законом (Конституція України, 1996).

Зокрема, концептуальні засади державної політики які охоплюють загальні підходи цифровізації митних процедур низці таких законодавчих актів, як законів України «Про основні засади розбудови інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки», «Про інформацію», «Про Національну програму інформатизації», «Про доступ до публічної інформації», «Про адміністративні послуги», «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», «Про електронні документи та електронний документообіг», «Про електронний цифровий підпис», «Про захист персональних даних» тощо. Важливе значення при цифровізації митних процедур законодавчі акти як «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України»; «Про звернення громадян»; «Про доступ до публічної інформації»; «Про захист персональних даних» та інші.

Зазначимо що у 2012 р. Указом Президента України «Про Стратегію державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні та першочергові заходи щодо її реалізації» визначено необхідність розвитку механізмів електронного урядування й електронної демократії. Одним міжнародних документів, які присвячені цифровій трансформації, є Декларація про європейську політику у галузі нових інформаційних технологій, яку прийнято Комітетом міністрів Ради Європи 1999 р.

Варто згадати, МК України передбачає Главу 5 «Інформаційні технології та електронні інформаційні ресурси у митній справі» (МК України, 2012). Варто відмітити підзаконні нормативно-правові акти цифровізації митних процедур як постанови КМ України накази Міністерства фінансів України та накази Державної митної служби. Приміром, постанова КМ України від 12 грудня 2023 р. № 1298 яка визначає стандарти для електронних підписів, необхідних для цифрового обміну документами, у тому числі в митних деклараціях та інших митних сервісах. Іншим приклад є наказ Міністерства фінансів України № 263 від 19.05.2023 р. який визначає положення про Єдину автоматизовану інформаційну систему митних органів, структуру її складових, основні функції та повноваження суб'єктів системи, а також порядок і умови застосування її систем в діяльності митних органів.

Висновки. Цифровізація митних процедур є самостійним, комплексним та динамічним об'єктом адміністративно-правового регулювання, який поєднує інформаційно-технологічні інструменти, принципи й форми, методи, а також адміністративні процедури й публічно-управлінські повноваження суб'єктів публічної адміністрації. Нормативно-правові акти з питань цифровізації митних процедур доцільно поділити на: митні, у яких містяться переважно норми митного права (МК України та ін.); митно-адміністративні, які охоплюють норми переважно митного й адміністративного (нормативні акти про електронні сервіси митних органів), і комплексні (митного й адміністративного, фінансового, податкового, міжнародного права тощо).

Подальший розвиток адміністративно-правового регулювання цифровізації митних процедур має ґрунтуватися на вдосконаленні нормативно-правової бази із врахуванням міжнародних стандартів, чіткому визначенні компетенції уповноважених суб'єктів забезпечення цифрові-

зації митних процедур та запровадженні єдиних підходів до функціонування цифрового митного середовища із митним середовищем ЄС, що сприяє підвищенню прозорості, ефективності та результативності митної політики нашої держави під час євроінтеграційних процесів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про схвалення Бюджетної декларації на 2025–2027 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 28 червня 2024 р. № 751. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/751-2024-%D0%BF#Text>
2. Довгостроковий національний стратегічний план цифрового розвитку Державної митної служби України URL: https://mof.gov.ua/uk/news/minfin_skhvaliv_strategichnii_plan_tsifrovizatsii_derzhmitsluzhbi-4448
3. Національна стратегія доходів до 2030 року. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/national%20Revenue%20Strategy_2030.pdf
4. Шевчук О.М. Митне право як самостійна галузь української правової науки. Публічна влада в Україні та конституційно-правовий механізм її реалізації: матер. наук.-практ. конф. Харків.: НУ «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2011. С. 226–227.
5. Загальна теорія держави і права: підручник за ред., О. В. Петришина. Харків: Право, 2009. 584 с.
6. Митний кодекс України: Закон України від 13.03.2012 р. № 4495-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 44–45. № 46–47. № 48. Ст. 552.
7. Шульга М.Г. Переміщення і пропуск товарів через митний кордон України. *Право та управління*. 2012. № 3. С. 475–486.
8. Про Національну програму інформатизації: Закон України від 01.12.2022 р. № 2807-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2807-20/ed20221201#n32>
9. Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80/ed20180117#n20>
10. Панова Н. Адміністративно-правові засади розвитку державного управління в сучасній Україні: дис. канд. юрид. наук: 12.00.07. Одеса, ОНЮА. 2008. 220 с.
11. Самченко М.Ю. Адміністративно-правові засади управління в сфері митної справи. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, Серія Право*. 2025. Вип. 87: Ч. 4. С. 412–417. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.87.4.64>
12. Заброта Д. Адміністративно-правові засади: сутність та зміст категорії. *Адміністративне право і процес*. 2013. № 2(4). С. 45–51. <https://applaw.net/index.php/arkhiv-number/2-4-2013>
13. Ангеловська О.С. Особливості переміщення через митний кордон України культурних цінностей: дисерт....канд. юрид. наук: спеціальність: 12.00.07. Запоріжжя, 2021. 211 с.
14. Міжнародна конвенція про спрощення і гармонізацію митних процедур (Київська конвенція): міжнародний документ від 18.05.1973 р. № 995_643. *Офіційний вісник України*. 2011. № 71 / № 18. 2011. Ст. 727. Ст. 2711.
15. Комзюк В.Т. Деякі питання адміністративно-правового статусу митних органів України в умовах реформування. *Адміністративне право і процес*. 2016. № 1(15). С. 124–133.
16. Шевчук О. М. Контроль та нагляд за переміщенням лікарських засобів через митний кордон України: монографія Харків: Право, 2014. 272 с. <https://doi.org/10.5281/zenodo.17683135>. URL: <https://zenodo.org/records/17683135>
17. Калініченко А. І. Систематизація митного законодавства: сутність та форми: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спеціальність: 12.00.07. Харків, 2015. 19 с.
18. Зоріна О.Г. Правове регулювання переміщення ветеринарних препаратів через митний кордон України: адміністративно-правовий вимір: монографія [наук. ред. О. М. Шевчук]; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2024. 224 с.
19. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text>

REFERENCES:

1. Verkhovna Rada of Ukraine (2024). *Pro skhvalennia Biudzhetnoi deklaratsii na 2025–2027 roky: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 28 chervnia 2024 r. № 751* [On Approval of the Budget Declaration for 2025–2027]; Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/751-2024-%D0%BF#Text>
2. Dovhostrokovyi natsionalnyi stratehichnyi plan tsyfrovoho rozvytku Derzhnoi mytnoi sluzhby Ukrainy [Long-term National Strategic Plan for the Digital Development, Digital Transformation and Digitalisation of the State Customs Service of Ukraine]. Retrieved from: https://mof.gov.ua/uk/news/minfin_skhvaliv_strategichnii_plan_tsifrovizatsii_derzhmitsluzhbi-4448
3. *Natsionalna stratehiia dokhodiv do 2030 roku*. [National Revenue Strategy until 2030]. Retrieved from: https://mof.gov.ua/storage/files/National%20Revenue%20Strategy_2030.pdf
4. Shevchuk, O. M. (2011). *Mytne pravo yak samostiina haluz ukrainskoi pravovoi nauky* [Customs law as an independent branch of Ukrainian legal science]. Pubychna vlada v Ukraini ta konstytutsiino-pravovyi mekhanizm yii realizatsii: mater. nauk.-prakt. konf. (pp. 226–227). Kharkiv: NU “Yuryd. akad. Ukrainy im. Yaroslava Mudroho”.
5. Petryshyn, O. V. (ред.). (2009). *Zahalna teoriia derzhavy i prava: Pidruchnyk* [General theory of state and law: Textbook]. Kharkiv: Pravo.
6. Verkhovna Rada of Ukraine (2012). *Zakon Ukrainy «Mytnyi kodeks Ukrainy»*. [Customs Code of Ukraine: Law of Ukraine dated 13.03.2012 No. 4495-VI]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>
7. Shulha, M. H. (2012). *Peremishchennia i propusk tovariv cherez mytnyi kordon Ukrainy* [Movement and clearance of goods across the customs border of Ukraine]. *Pravo ta upravlinnia – Law and Governance*, (3), 475–486.
8. Verkhovna Rada of Ukraine. (2022). *Pro Natsionalnu prohramu informatyzatsii* [On the National Program of Informatization]: Law of Ukraine No. 2807-IX of 01 December 2022. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2807-20/ed20221201#n32>
9. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2018). *Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku tsyfrovoy ekonomiky ta suspilstva Ukrainy na 2018–2020 roky* [Concept of development of digital economy and society of Ukraine for 2018–2020]: Resolution No. 67-r of 17 January 2018. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80/ed20180117#n20>
10. Panova, N. (2008). *Administrativno-pravovi zasady rozvytku derzhavnoho upravlinnia v suchasni Ukraini* [Administrative and legal foundations of development of public administration in modern Ukraine] (Candidate of Law dissertation, Odesa).
11. Samchenko, M. Yu. (2025). *Administrativno-pravovi zasady upravlinnia v sferi mytnoi spravy* [Administrative and legal foundations of management in the field of customs]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho Natsionalnoho Universytetu. Seriia Pravo – Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Law Series*, 87(4), 412–417. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.87.4.64>
12. Zabroda, D. (2013). *Administrativno-pravovi zasady: sutnist i zmist katehorii* [Administrative and legal foundations: essence and content of the category]. *Administrativne pravo i protses – Administrative Law and Process*, 2(4), 45–51. Retrieved from: <https://applaw.net/index.php/arkhiv-nomeriv/2-4-2013>
13. Angelovska, O. S. (2021). *Osoblyvosti peremishchennia cherez mytnyi kordon Ukrainy kul'turnykh tsinnosti* [Features of crossing the customs border of Ukraine by cultural values] (Candidate of Law dissertation, Zaporizhzhia, Ukraine). Zaporizhzhia: [University].
14. World Customs Organization. (1973). *Mizhnarodna konventsiia pro sproshchennia i harmonizatsiiu mytnykh protsedur (Kyoto Convention)* [International Convention on the Simplification and Harmonization of Customs Procedures], International document No. 995_643. *Official Bulletin of Ukraine*, 2011(71/18), 727, 2711
15. Komziuk, V. T. (2016). *Deiaki pytannia administrativno-pravovoho statusu mytnykh orhaniv Ukrainy v umovakh reformuvannia* [Some issues of administrative and legal status of customs authorities of Ukraine under reform]. *Administrativne pravo i protses – Administrative Law and Process*, 1(15), 124–133.
16. Shevchuk, O. M. (2014). *Kontrol ta nahliad za peremishchennyam likarskykh zasobiv cherez mytnyi kordon Ukrainy* [Control and supervision of the movement of medicinal products across the customs border of Ukraine]. Kharkiv: Pravo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.17683135>
17. Kalinichenko, A. I. (2015). *Systematyzatsiia mytnoho zakonodavstva: sutnist ta formy* [Systematization of customs legislation: essence and forms] (Candidate of Law dissertation abstract, specialty 12.00.07). Kharkiv, Ukraine.
18. Zorina, O. H. (2024). *Pravove rehuliuвання peremishchennia veterynarnykh preparativ cherez mytnyi kordon Ukrainy: administrativno-pravovyi vymir* [Legal regulation of the movement of veterinary drugs across the customs border of Ukraine: administrative and legal dimension] (O. M. Shevchuk, Ed.). Kharkiv: Pravo.
19. Verkhovna Rada of Ukraine. (1996). *Konstytutsiia Ukrainy* [Constitution of Ukraine]. Adopted June 28, 1996. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

Дата першого надходження статті до видання: 22.12.2025

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 31.12.2025

Дата публікації (оприлюднення) статті: 02.02.2026

УДК [331.109.31:355.1-051.641]:34.037
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8049/2026-1-5>

ПРАВО ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ НА СУДОВИЙ ЗАХИСТ ЩОДО ГРОШОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Шевчук Олександр Михайлович,
доктор юридичних наук,
професор кафедри адміністративного права та адміністративної діяльності
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
Oleksandr-shevchuk@ukr.net
orcid.org/0000-0003-4864-7316

Антонюк Анастасія Олександрівна,
курсантка 4-го курсу Військово-юридичного інституту
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
anastasiaantonuk427@gmail.com
orcid.org/0009-0007-8257-2860

*Метою статті є виявлення теоретико-правових і практичних проблем реалізації права військовослужбовців на судовий захист щодо грошового забезпечення в адміністративному судочинстві та обґрунтування пропозицій щодо їх усунення в умовах воєнного стану. **Методи.** Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціально-юридичні методи пізнання. У процесі дослідження застосовано аналіз і синтез для з'ясування правової природи грошового забезпечення військовослужбовців та змісту їхнього права на судовий захист. Формально-юридичний метод використано для тлумачення норм Конституції України, законодавства у сфері соціального забезпечення військовослужбовців та процесуальних механізмів судового захисту. Порівняльно-правовий метод дав змогу зіставити національне правове регулювання з міжнародними стандартами захисту прав військовослужбовців. Метод узагальнення судової практики застосовано для аналізу рішень національних судів у спраху щодо нарахування та виплати грошового забезпечення. Системно-структурний та логіко-правовий методи використано для формування наукових висновків і пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання судового захисту прав військовослужбовців. **Результати.** Встановлено, що в умовах воєнного стану військовослужбовці мають право на судовий захист своїх прав щодо грошового забезпечення, звертаючись до адміністративних судів, які визнають обов'язковість виплат (окладів, премій, винагород) згідно з законодавством, а для досудового вирішення спорів – до Департаменту фінансів Мініборони України. Указано, що судова практика підтверджує право на захист військовослужбовців, якщо є несвоєчасні або неповні виплати, адже грошове забезпечення включає різні складові, встановлені постановами уряду, як-от оклади, надбавки та премії. Судовий захист виступає ефективним механізмом відновлення порушених прав військовослужбовців в адміністративному судочинстві, забезпечуючи баланс між публічними інтересами держави та приватними інтересами особи. **Висновки.** Право військовослужбовців на судовий захист щодо грошового забезпечення є складовою конституційного права на судовий захист та важливим елементом системи соціальних гарантій осіб, які проходять військову службу. Судовий захист військовослужбовців щодо грошового забезпечення потребує вдосконалення нормативного регулювання та забезпечення єдності правозастосовної практики.*

***Ключові слова:** адміністративний позов, принцип верховенства права, конституційні гарантії, воєнний стан, адміністративне судочинство, публічно-правові спори.*

THE RIGHT OF MILITARY SERVICEMEN TO COURT PROTECTION REGARDING MONETARY SECURITY

Shevchuk Oleksandr Mykhailovych,
Doctor of Juridical Sciences,
Professor at the Department of Administrative Law and Administrative Activities,
Yaroslav Mudryi National Law University
Oleksandr-shevchuk@ukr.net
orcid.org/0000-0003-4864-7316

Antonyuk Anastasia Oleksandrivna,
4th year cadet of the Military Law Institute
Yaroslav Mudryi National Law University
anastasiaantonuk427@gmail.com
orcid.org/0009-0007-8257-2860

*The purpose of the article is to identify theoretical, legal, and practical problems in the implementation of military personnel's right to judicial protection regarding monetary compensation in administrative proceedings and to justify proposals for their elimination under martial law. **Methods.** The methodological basis of the study consists of general scientific and special legal methods of cognition. In the course of the study, analysis and synthesis were used to clarify the legal nature of the monetary support of military personnel and the content of their right to judicial protection. The formal-legal method was used to interpret the provisions of the Constitution of Ukraine, legislation in the field of social security for military personnel, and procedural mechanisms of judicial protection. The comparative legal method made it possible to compare national legal regulation with international standards for the protection of the rights of military personnel. The method of generalizing judicial practice was used to analyze the decisions of national courts in disputes concerning the calculation and payment of monetary support. The systemic-structural and logical-legal methods were used to form scientific conclusions and proposals for improving the legal regulation of judicial protection of the rights of military personnel. **Results.** It has been established that under martial law, military personnel have the right to judicial protection of their rights regarding monetary compensation by applying to administrative courts, which recognize the obligation to make payments (salaries, bonuses, rewards) in accordance with the law, and for pre-trial settlement of disputes, to the Department of Finance of the Ministry of Defense of Ukraine. It is noted that judicial practice confirms the right of military personnel to protection in the event of late or incomplete payments, since monetary compensation includes various components established by government resolutions, such as salaries, allowances, and bonuses. Judicial protection is an effective mechanism for restoring the violated rights of military personnel in administrative proceedings, ensuring a balance between the public interests of the state and the private interests of the individual. **Conclusions.** The right of military personnel to judicial protection with regard to monetary compensation is part of the constitutional right to judicial protection and an important element of the system of social guarantees for persons performing military service. Judicial protection of military personnel with regard to monetary compensation remains an effective mechanism for restoring violated rights, but requires improvement of regulatory framework and ensuring uniformity of law enforcement practice.*

Keywords: administrative claim, principle of the rule of law, constitutional guarantees, martial law, administrative proceedings, public law disputes.

Вступ. Забезпечення належного рівня грошового забезпечення військовослужбовців є однією з ключових соціальних гарантій держави та необхідною умовою реалізації їхнього конституційного права на соціальний і правовий захист. Військовослужбовці, виконуючи обов'язок із захисту держави, незалежності та територіальної цілісності України, потребують надійних правових гарантій своїх прав. Аналіз чинного законодавства та судової практики свідчить, що, незважаючи на наявність нормативно визначених гарантій грошового забезпечення військовослужбовців, на практиці виникають численні публічно-правові спори, пов'язані з його нарахуванням, перерахунком та виплатою.

Питання правового механізму захисту прав приватних осіб в адміністративному судочинстві досліджували В.Б. Авер'янов, Ю.П. Битяк, В.М. Бевзенко, Я.О. Берназюк, В.М. Гаращук, та ін. Окремі дослідники звернули увагу на окремі проблемні питання захисту прав військовослужбовців (Середа, 2025: 154–159; Ковальов, 2025: 441–445; Рекшинський, 2023; Козинець, Лугина, 2025), інші звернули увагу на аналіз рішень ЄСПЛ (Шевчук та ін., 2025: 529–533) та ін. Окремі дослідники справедливо звертають увагу на численні проблеми правового регулювання грошового забезпечення військовослужбовців у воєнний час (Середа, 2025: 156). Серед яких авторка вважає, що законодавство не містить чіткого визначення поняття «безпосередня участь у бойових діях»; відсутні чіткі критерії диференціації між виплатами у розмірі 30 000 гривень та 100 000 гривень, що

породжує довільність у прийнятті рішень командуванням; не врегульованим залишається питання про те, чи включаються ці додаткові виплати до складу грошового забезпечення для цілей розрахунку інших виплат, зокрема щорічної матеріальної допомоги, одноразової грошової допомоги при звільненні, пенсій (Середа, 2025: 154). Отже, окремі проблемні питання захисту прав військовослужбовців з питань грошового забезпечення у воєнний час є дискусійними та потребують подальшого наукового осмислення, особливо в контексті аналізу судових рішень та виявлення проблем правозастосування у досліджуваній сфері. У цьому контексті дослідження права військовослужбовців на судовий захист щодо грошового забезпечення є актуальним як з теоретичної, так і з практичної точки зору адміністративної науки.

Метою статті є виявлення теоретико-правових і практичних проблем реалізації права військовослужбовців на судовий захист щодо грошового забезпечення в адміністративному судочинстві та обґрунтування пропозицій щодо їх усунення в умовах воєнного стану. **Методологічну основу** дослідження становлять загальнонаукові та спеціально-юридичні методи, зокрема аналіз і синтез, формально-юридичний, порівняльно-правовий та метод узагальнення судової практики.

1. Правові засади досліджуваної категорії

Система грошового забезпечення військовослужбовців включає декілька складових: оклад за військовим званням, оклад за займаною посадою, щомісячні надбавки за вислугу років, кваліфікаційну категорію, особливі умови служби, а також

додаткові види грошового забезпечення у вигляді премій, матеріальної допомоги, винагород (Серета, 2025: 157). В умовах воєнного стану до цієї системи додалися спеціальні додаткові виплати за безпосередню участь у бойових діях, розмір яких становить 30 000 гривень та 100 000 гривень на місяць залежно від інтенсивності та небезпечності виконуваних бойових завдань. Військовослужбовці можуть оскаржувати рішення та дії органів військового управління, що стосуються: затримки або невиклати грошового забезпечення; неправильного нарахування виплат; незаконного зменшення грошового забезпечення; відмови в призначенні компенсацій або надбавок.

Згідно зі ст. 55 Конституції України, кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади та їх посадових осіб. Відповідно до ст. 3 Конституції України, людина, її права і свободи визнаються найвищою соціальною цінністю, а їх забезпечення є головним обов'язком держави (Конституція України, 1996). Кожна особа може звернутися до адміністративного суду, якщо вважає, що рішення, дія чи бездіяльність суб'єкта владних повноважень порушили її права, свободи чи інтереси (Кодекс адміністративного судочинства України, 2005). Відповідно до ст. 2 даного Кодексу, завданням адміністративного судочинства є ефективний захист прав і законних інтересів фізичних осіб у публічно-правових відносинах.

Згідно зі ст. 5 КАС України, кожна особа має право звернутися до адміністративного суду у разі порушення її прав суб'єктом владних повноважень, яким у справах про грошове забезпечення виступають органи військового управління. Ст. 19 КАС України відносить спори щодо проходження військової служби та пов'язаних із нею виплат до юрисдикції адміністративних судів. Отже, система захисту прав військовослужбовців в Україні ґрунтується на конституційних принципах верховенства права та гарантованості прав і свобод людини і громадянина. Треба врахувати, що право на судовий захист у досліджуваній сфері відрізняється від права військовослужбовців на звернення до адміністративного суду.

Правові гарантії грошового забезпечення військовослужбовців закріплені на законодавчому рівні передбачено обов'язок держави забезпечувати військовослужбовців належним грошовим забезпеченням з урахуванням особливого характеру служби (ст.9) (Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», 1991). Порушення цього обов'язку, зокрема несвоєчасна або неповна виплата грошового забезпечення, є підставою для звернення до адміністративного суду з метою захисту порушених прав. Окремі соціальні гарантії передбачені для осіб, які мають статус ветеранів війни. Відповідно до законодавства держава забезпечує таким особам додаткові соціальні виплати та пільги, що також можуть бути предметом судового захисту у разі їх порушення (Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» 1993).

Національні гарантії судового захисту узгоджуються з міжнародними стандартами захисту прав людини. Зокрема, стаття 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод гарантує право на справедливий суд, а стаття 13 – право на ефективний засіб юридичного захисту. Аналогічні

положення закріплені у ст. 2 та 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права (Пакт про громадянські і політичні права, 1966). Таким чином, право військовослужбовців на судовий захист з питань грошового забезпечення в адміністративних справах є гарантованим на конституційному, так і на законодавчому та міжнародно-правовому рівнях і не може бути обмежене в умовах воєнного стану.

В умовах воєнного стану військовослужбовці мають право на судовий захист своїх прав щодо грошового забезпечення, звертаючись до адміністративних судів, які визнають обов'язковість виплат (окладів, премій, винагород) згідно з законодавством, а для досудового вирішення спорів – до Департаменту фінансів Мініборони України. Указано, що судовою практика підтверджує право на захист військовослужбовців, якщо є несвоєчасні або неповні виплати, адже грошове забезпечення включає різні складові, встановлені постановами уряду, як-от оклади, надбавки та премії.

Вкажімо, що військовослужбовці мають право на прискорений розгляд адміністративних справ щодо грошового забезпечення, особливо у випадках, коли від цього залежить забезпечення їхніх базових потреб. Забезпечується презумпція законності їхніх вимог щодо грошового забезпечення. Адміністративний позов до суду може бути поданий безпосередньо військовослужбовцем, а також через адвоката або представника військової частини. Адміністративний суд має право тимчасово забезпечити позов шляхом зупинення оскаржуваних дій до завершення розгляду справи.

2. Аналіз окремих судових рішень

При аналізі окремих рішень адміністративних судів за період 2022–2025 років щодо публічно-правових спорів з питань виплат грошового забезпечення військовослужбовцям потрібно умовно виділити деякі проблемні питання в адміністративних судах. Такі публічно-правові спори потрібно поділити на наступні групи: додаткові виплати за участь у бойових діях, пенсійне забезпечення та статус додаткових виплат, індексація грошового забезпечення, компенсація затримок виплат, соціальні гарантії членам сімей військовослужбовців тощо.

Зокрема, у першому випадку, Велика Палата Верховного Суду у справі № 640/13029/22 від 29 серпня 2024 р. встановила межі права на додаткову винагороду 30 000 гривень. Суд підтвердив, що виплата призначена виключно військовослужбовцям, які безпосередньо виконують бойові завдання в зоні бойових дій. Військовослужбовці, відряджені до державних органів, не можуть претендувати на цю виплату, оскільки не виконують бойових завдань і не піддаються безпосередній загрози. Протилежна ситуація виникла у справі № 460/8528/24, де Рівненський окружний адміністративний суд 15 січня 2025 р. захистив права пораненого військовослужбовця. Військова частина відмовила у виплаті 100 000 гривень за період лікування після поранень. Суд визнав відмову протиправною, підтвердивши, що поранений зберігає право на грошове забезпечення пропорційно часу лікування від бойових поранень.

Верховний Суд у справі № 200/216/23 від 26 червня 2024 р. сформулював важливу позицію щодо доказування участі в бойових діях. Суд наголосив, що для підтвердження права можуть

Таблиця 1.

Основні підстави публічно-правових спорів військовослужбовців щодо грошового забезпечення за 2022–2025 рр.

Підстава	Зміст рішення
Компенсація за затримки виплат	Судові рішення підтверджують право на компенсацію втрати доходів за несвоєчасні виплати грошового забезпечення та додаткових винагород
Ясність щодо обчислення грошового забезпечення	Суди роз'яснили, які компоненти входять до грошового забезпечення, та порядок їх обчислення з урахуванням індексації
Розмежування видів виплат	Додаткові винагороди не автоматично впливають на інші державні виплати (пенсії, одноразову допомогу), якщо закон прямо не передбачає цього
Захист прав спадкоємців	Судова практика визнає право спадкоємців на грошові виплати загиблого військовослужбовця
Критика скорочення виплат	Суди стримано ставляться до скорочення виплат на основі бюджетних обмежень без належного законодавчого обґрунтування
Доказування участі у бойових діях	Різноманітні документи можуть підтвердити участь у бойових діях, відсутність довідки встановленої форми не є підставою для автоматичної відмови

використовуватися різноманітні документи: накази командування, журнали обліку, рапорти командирів, свідчення інших військовослужбовців. Відсутність довідки встановленої форми не може автоматично призводити до відмови.

У другому випадку, наприклад, Касаційний адміністративний суд у справі № 580/9551/23 від 10 грудня 2024 р. вирішив питання включення додаткових виплат до бази розрахунку пенсій. Верховний Суд підтвердив тимчасовий характер додаткових виплат. Одноразова допомога та пенсія обчислюються виключно на основі окладів та постійних надбавок, без урахування воєнних винагород. Аналогічна позиція зафіксована у справі № 460/25103/23, де Рівненський окружний адміністративний суд 9 травня 2024 р. підтвердив спеціальний і тимчасовий характер винагороди 30 000 гривень. Отже, вищевказана практика створює ситуацію, коли військовослужбовці, які тривалий час ризикували життям, після демобілізації опиняються в гіршому становищі, оскільки реальний внесок в оборону не враховується при пенсійному забезпеченні.

У випадку судових позовів з питань індексації грошового забезпечення військових, то систематичною проблемою стало неправильне визначення базового місяця для розрахунків індексації. Замість застосування базової дати січень 2008 року військові частини використовували пізніші періоди, що призводило до значної недоплати. Так, Восьмий апеляційний адміністративний суд у справах № 380/12908/22 від 8 вересня 2023 року та № 380/2940/22 від 14 листопада 2022 року розглянув позови військовослужбовців Національної гвардії про неправильну індексацію. Військові частини застосовували базовий період 2016 року замість 2008 року. Суд зобов'язав перерахувати грошове забезпечення з правильною базою та виплатити заборгованість. В іншому випадку Сьомий апеляційний адміністративний суд у справах № 600/1163/23-а від 9 вересня 2023 року та № 600/6252/21-а від 14 листопада 2022 року вирішував аналогічні спори щодо неактуалізації базових показників. Зокрема, офіцери виявили, що їхнє забезпечення обчислювалося із застарілими розмірами прожиткового мінімуму. Суди підтвердили право на перерахунок всіх виплат з урахуванням підвищених показників.

У випадку публічно-правових спорів з питань компенсації затримок виплат. Зокрема, Другий апеляційний адміністративний суд у справі № 440/998/23 від 8 вересня 2023 року захистив права військового пенсіонера на додаткову ви-

плату 2 000 гривень, встановлену постановою КМУ № 713. Пенсійний фонд відмовляв через попередній перерахунок пенсії. Суд визнав відмову протиправною, зобов'язавши виплачувати надбавку з обмеженням ретроспективної виплати одним роком.

В іншому випадку, Шостий апеляційний адміністративний суд у справі № 620/1848/23 від 8 вересня 2023 року розглянув вимогу про компенсацію за семирічну затримку остаточного розрахунку. Військовослужбовець звільнений у 2016 році, остаточний розрахунок отримав лише у 2023 році. Суд визнав бездіяльність протиправною, але через законодавче обмеження компенсація обмежена шістьма місяцями заробітної плати.

Стосовно соціальних гарантій членам сімей військовослужбовців, то приміром, Третій апеляційний адміністративний суд у справі № 280/9234/23 від 12 червня 2024 року підтвердив право членів сім'ї військовослужбовця на повне грошове забезпечення з індексацією. Тобто соціальні гарантії поширюються на членів сімей у випадках, передбачених законом, що відповідає конституційному принципу соціального захисту.

Основні підстави публічно-правових спорів військовослужбовців щодо грошового забезпечення за 2022–2025 рр. наведено в таблиці 1.

Виходячи із аналізу окремих судових рішень з питань грошового забезпечення військовослужбовців, виокремлено низку проблемних питань, відсутність конкретних критеріїв на додаткові виплати, потреба на законодавчому рівні визначити зміст «безпосередня участь у бойових діях», відсутність розмежування критеріїв для виплат між 30 000 та 100 000 гривень,

не існує чітких критеріїв додаткових воєнних виплат, особливо у випадку відрядження в зону бойових дій або оборонними завданнями, потрібно врегулювати чіткий перелік відомчих документів для виплат військовослужбовців.

Висновки. Право військовослужбовців на судовий захист щодо грошового забезпечення є складовою конституційного права на судовий захист та важливим елементом системи соціальних гарантій осіб, які проходять військову службу. Судовий захист виступає ефективним механізмом відновлення порушених прав військовослужбовців в адміністративному судочинстві, забезпечуючи баланс між публічними інтересами держави та приватними інтересами особи.

Перспективи подальших досліджень доцільно пов'язувати з порівняльно-правовим дослідженням досвіду держав ЄС щодо прав військовослуж-

бовців на грошове забезпечення, що дозволить удосконалити національне законодавство та підвищити ефективність їх судового захисту в адміністративному судочинстві.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text>
2. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>
3. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20.12.1991 р. № 2011-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>
4. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22.10.1993 № 3551-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
6. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text
7. Серeda O. Актуальні проблеми правового регулювання грошового забезпечення військовослужбовців у воєнний час. *Право і суспільство*. 2025. № 3. Т. 1. С. 154–159. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.3.1.227>
8. Ковальов Д. І. Правовий статус військовослужбовців та членів їх сімей: загальнотеоретичний аналіз. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2025. Вип. 2 (89). С. 441–445. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.89.2.67>
9. Рекшинський В. О. Судовий захист соціальних прав військовослужбовців в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2023. Вип. 80. ч. 2. С. 454–459. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.80.2.73>
10. Козинець О. Г., Лугина Є. Ю. Конституційні засади захисту прав військовослужбовців в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2025. Вип. 1 (89). С. 210–215. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.89.1.28>
11. Shevchuk, O.M., Drozdov, O. M., Babaieva, O.V., Bepalko, I.L., Panova A.V. Protection of the rights of drug addicts and the right to a fair trial: Practice of the European Court of Human Rights. *Polski merkuriusz lekarski*. 2025. Vol. 53. Iss (4). P. 529–533. doi: 10.36740/Merkur202504114

REFERENCES:

1. Verkhovna Rada of Ukraine. (1996). *Konstytutsiia Ukrainy* [Constitution of Ukraine]. Adopted June 28, 1996. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text>

2. Verkhovna Rada of Ukraine. (2005). *Kodeks administratyvnoho sudochynstva Ukrainy* [Code of Administrative Procedure of Ukraine]. Code of Ukraine №2747-IV of July 6, 2005. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>

3. Verkhovna Rada of Ukraine. (1991). *Pro sotsialnyi i pravovyi zakhyst viiskovosluzhbovtziv ta chleniv yikh simei* [On Social and Legal Protection of Servicemen and Their Family Members]. Law of Ukraine №2011-XII of December 20, 1991. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>

4. Verkhovna Rada of Ukraine. (1993). *Pro status veteraniv viiny, harantii yikh sotsialnoho zakhystu* [On the Status of War Veterans and Guarantees of Their Social Protection]. Law of Ukraine №3551-XII of October 22, 1993. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>

5. Council of Europe. (1950). *Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms*. Adopted November 4, 1950. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

6. United Nations. (1966). *International Covenant on Civil and Political Rights*. Adopted December 16, 1966. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text

7. Sereda, O. (2025). Aktualni problemy pravovoho rehulivannia hroshovoho zabezpechennia viiskovosluzhbovtziv u voiennyi chas [Current problems of legal regulation of monetary support of servicemen in wartime]. *Pravo i suspilstvo* [Law and Society], 3(1), 154–159. <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.3.1.227>

8. Kovalov, D. I. (2025). Pravovyi status viiskovosluzhbovtziv ta chleniv yikh simei: zahalnoteoretychnyi analiz [Legal status of servicemen and their family members: a general theoretical analysis]. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Law Series*, 2(89), 441–445. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.89.2.67>

9. Rekshynskiy, V. O. (2023). Sudovyi zakhyst sotsialnykh prav viiskovosluzhbovtziv v Ukraini [Judicial protection of social rights of servicemen in Ukraine]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii Pravo Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Law Series, Issue 80(2)*. 454–459. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.80.2.73>

10. Kozynets, O. H., & Luhyna, Ye. Yu. (2025). Konstytutsiini zasady zakhystu prav viiskovosluzhbovtziv v Ukraini [Constitutional foundations of protection of servicemen's rights in Ukraine]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii Pravo – Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Law Series*, 1(89), 210–215. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.89.1.28>

11. Shevchuk, O. M., Drozdov, O. M., Babaieva, O. V., Bepalko, I. L., & Panova, A. V. (2025). Protection of the rights of drug addicts and the right to a fair trial: Practice of the European Court of Human Rights. *Polski Merkuriusz Lekarski*, 53(4), 529–533. <https://doi.org/10.36740/Merkur202504114>

Дата першого надходження статті до видання: 19.12.2025

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 29.12.2025

Дата публікації (оприлюднення) статті: 02.02.2026

СЕКЦІЯ 4
КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА;
СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА;
ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК [347.96:81'25-051]:347.91/.95
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8049/2026-1-6>

**ПЕРЕКЛАДАЧ ЯК СУБ'ЄКТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА
НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД
У КОНТЕКСТІ СТАНДАРТІВ ДОСТУПУ ДО ПРАВОСУДДЯ**

Гавловська Аліна Олександрівна,
кандидатка юридичних наук, доцентка,
завідувачка кафедри національного, міжнародного права
та правоохоронної діяльності
Херсонського державного університету
ahavlovska@ksu.ks.ua
orcid.org/0000-0002-7973-7560

Томіліна Юлія Євгенівна,
старша викладачка кафедри національного, міжнародного права
та правоохоронної діяльності
Херсонського державного університету
yutomilina@ksu.ks.ua
orcid.org/0000-0003-1127-2987

*Метою статті є комплексне дослідження правового статусу та функціонального призначення перекладача у судовому правосудді з позиції забезпечення права на справедливий суд і доступу до правосуддя. **Методологічну основу** дослідження становлять методи аналізу й синтезу, формально-юридичний та структурно-функціональний методи, за допомогою яких узагальнено наукові підходи до процесуального статусу перекладача та визначено його роль у механізмі забезпечення права на справедливий суд. **Результати.** У науковій статті комплексно проаналізовано правову природу та функціональне значення перекладача у системі судового правосуддя крізь призму забезпечення права на справедливий суд і доступу до правосуддя. У межах дослідження здійснено узагальнення доктринальних підходів до розуміння ролі перекладача як самостійного учасника процесуальних правовідносин, діяльність якого безпосередньо впливає на ефективність реалізації процесуальних прав і свобод осіб, що не володіють мовою судочинства. Особливу увагу приділено аналізу мовної доступності правосуддя як складової принципів рівності сторін, змагальності та права на захист, що дозволяє розглядати переклад не як технічний елемент судового розгляду, а як юридично значущий інструмент забезпечення справедливості процесу. У статті виконано системний аналіз міжнародних і національних правових підходів до регулювання участі перекладача у судовому провадженні з акцентом на їх узгодженість та взаємодоповнюваність. Здійснено концептуальне осмислення перекладацької діяльності у контексті гарантування реального, а не декларативного характеру процесуальних прав, зокрема можливості особи усвідомлювати зміст обвинувачення, процесуальні дії та правові наслідки судових рішень. Визначено, що ефективність судового перекладу залежить не лише від формального залучення фахівця, а й від якості лінгвістичного супроводу, професійної компетентності та дотримання етичних стандартів діяльності перекладача.*

Окремий акцент зроблено на дослідженні професійно-кваліфікаційних вимог до перекладача, що залучається до судового провадження. Проаналізовано значення спеціальної підготовки, володіння юридичною термінологією, здатності точно й повно відтворювати правову термінологію без спотворення їх змісту. Обґрунтовано, що перекладач у судовому процесі виконує функцію процесуального гаранта, який забезпечує баланс між формальними вимогами судочинства та фактичними можливостями особи реалізувати свої права. Також здійснено узагальнення підходів до етичних засад діяльності перекладача, що розглядаються як необхідна умова довіри до результатів судового розгляду та легітимності правосуддя загалом.

Ключові слова: перекладач, судове правосуддя, право на справедливий суд, доступ до правосуддя, процесуальний статус, етичні стандарти, мовна доступність, право на захист, професійна етика.

THE TRANSLATOR AS A SUBJECT OF ENSURING THE RIGHT TO A FAIR TRIAL IN THE CONTEXT OF ACCESS TO JUSTICE STANDARDS

Havlovska Alina Oleksandrivna,
Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of National, International Law and Law Enforcement
Kherson State University
ahavlovska@ksu.ks.ua
orcid.org/0000-0002-7973-7560

Tomilina Yulia Yevhenivna,
Senior Lecturer at the Department of National, International Law and Law Enforcement
Kherson State University
yutomilina@ksu.ks.ua
orcid.org/0000-0003-1127-2987

The purpose of the article is a comprehensive study of the legal status and functional purpose of the translator in judicial justice from the standpoint of ensuring the right to a fair trial and access to justice. The methodological basis of the research is the methods of analysis and synthesis, formal-legal and structural-functional methods, with the help of which scientific approaches to the procedural status of the translator are generalized and its role in the mechanism of ensuring the right to a fair trial is determined. The results. The scientific article comprehensively analyzes the legal nature and functional significance of the translator in the judicial justice system through the prism of ensuring the right to a fair trial and access to justice. Within the scope of the study, a generalization of doctrinal approaches to understanding the role of the translator as an independent participant in procedural legal relations, whose activity directly affects the effectiveness of the implementation of procedural rights and freedoms of persons who do not speak the language of court proceedings, has been carried out. Special attention is paid to the analysis of the linguistic accessibility of justice as a component of the principles of equality of parties, competition and the right to defense, which allows to consider translation not as a technical element of court proceedings, but as a legally significant tool for ensuring the fairness of the process. The article provides a systematic analysis of international and national legal approaches to the regulation of the translator's participation in court proceedings with an emphasis on their consistency and complementarity. A conceptual understanding of the translation activity was carried out in the context of guaranteeing the real, not declarative nature of procedural rights, in particular, the ability of a person to understand the content of the accusation, procedural actions and legal consequences of court decisions. It was determined that the effectiveness of court translation depends not only on the formal involvement of a specialist, but also on the quality of linguistic support, professional competence and compliance with the ethical standards of the translator.

Special emphasis is placed on the study of professional and qualification requirements for the translator involved in court proceedings. The importance of special training, mastery of legal terminology, ability to accurately and completely reproduce legal terminology without distorting their meaning is analyzed. It is substantiated that the interpreter in the court process performs the function of a procedural guarantor, which ensures a balance between the formal requirements of the court proceedings and the actual opportunities of the person to realize his rights. The approaches to the ethical principles of the translator's activity, which are considered as a necessary condition for trust in the results of the court proceedings and the legitimacy of justice in general, have also been summarized.

Keywords: *translator, judicial justice, right to a fair trial, access to justice, procedural status, ethical standards, language accessibility, right to defense, professional ethics.*

Вступ. Актуальність дослідження зумовлена зростанням ролі мовної доступності правосуддя як ключової передумови ефективної реалізації права на справедливий суд у сучасних правових системах. Ускладнення соціальних і правових процесів, розширення міжкультурної комунікації та збільшення кількості осіб, які не володіють мовою судочинства на території України, об'єктивно підсилюють значення перекладача у судовому провадженні. За цих умов якість перекладу набуває не лише технічного, а й безпосередньо правового виміру, оскільки саме від адекватності лінгвістичного супроводу залежить можливість особи повноцінно сприймати зміст процесуальних дій, реалізовувати право на захист та брати участь у судовому розгляді на засадах рівності з іншими

учасниками. Відтак інститут перекладача постає як невід'ємний елемент механізму забезпечення справедливості судового процесу та дотримання принципу верховенства права.

Водночас актуальність проблематики посилюється наявністю концептуальних і практичних прогалин у визначенні процесуального статусу перекладача, вимог до його професійної компетентності та етичних стандартів діяльності. Невизначеність або формалізований підхід до участі перекладача створюють ризики процесуальної нерівності, викривлення змісту доказів і порушення балансу інтересів сторін у судовому провадженні. У цьому контексті наукове осмислення ролі перекладача як самостійного суб'єкта забезпечення права на справедливий суд набуває

особливого значення, оскільки сприяє формуванню цілісного бачення механізмів подолання мовних бар'єрів у правосудді та підвищенню ефективності гарантії захисту прав людини.

1. Правові стандарти участі перекладача у судовому правосудді як гарантія реалізації права на справедливий суд

Перекладач у кримінальному провадженні виступає одним із ключових суб'єктів забезпечення права на справедливий суд, оскільки саме через його діяльність реалізується можливість повноцінної участі особи у судовому розгляді незалежно від рівня володіння мовою судочинства. Як слушно зауважує Т.М. Мигрин «перекладач як суб'єкт інтерпретаційного посередництва виконує критично важливу роль у забезпеченні комунікації між усіма учасниками процесу, адже його діяльність безпосередньо впливає на результати судових розглядів» (Мигрич, 2025: 229–230).

У сучасному демократичному судочинстві мовна доступність правосуддя розглядається як невід'ємний елемент принципу рівності сторін та ефективного здійснення права на захист, адже, за відсутності належного перекладу особа фактично позбавляється можливості усвідомлено сприймати перебіг процесу, розуміти характер і причини обвинувачення, зміст доказів та правові наслідки процесуальних рішень, що суперечить сутності справедливого судового розгляду. Зокрема, норми ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у площині аналізу ролі перекладача засвідчують, що реалізація права на справедливий суд є нерозривно пов'язаною із забезпеченням мовної доступності кримінального провадження, оскільки закріплені у цій нормі вимоги щодо негайного і детального інформування особи зрозумілою для неї мовою про характер і причини обвинувачення, а також гарантія безоплатної допомоги перекладача становлять процесуальну передумову ефективного здійснення права на захист, дотримання принципу рівності сторін та забезпечення змагального характеру судового розгляду (Рада Європи, 1950). Також, п. f ст. 14 Міжнародного пакту про цивільні і політичні права від 16.12.1966 р. визначає, що «користуватися безоплатною допомогою перекладача, якщо він не розуміє мови, використовуваної в суді, або не говорить цією мовою» (ООН, 1966). У свою чергу, аналіз положень Директиви 2010/64/ЄС дозволяє узагальнено визначити, що перекладач розглядається як гарант ефективного захисту прав особи, оскільки саме через забезпечення своєчасного, повного та якісного усного і письмового перекладу створюються умови для реального розуміння підозрюваним або обвинуваченим суті процесуальних дій, змісту обвинувачення та правових наслідків провадження, що є необхідною передумовою здійснення права на захист і справедливий суд (Європейський парламент, Рада ЄС, 2016). Водночас, Стандарт Міжнародна організація зі стандартизації (ISO) 17100, регламентуючи вимоги до професійних послуг перекладу, у сфері судочинства виступає як нормативно-технічний інструмент об'єктивізації якості лінгвістичного супроводу, оскільки він встановлює чіткі критерії професійної компетентності перекладача, верифікації точності термінологічної передачі правових сенсів та обов'язкового

багатоетапного контролю процесу перекладу, що в сукупності мінімізує ризик судових помилок і забезпечує дотримання міжнародних стандартів доступу до правосуддя [6].

Отже, право на справедливий суд у контексті міжнародних нормативно-правових актів передбачає не лише формальну присутність перекладача в процесі, а й гарантування державою такої якості лінгвістичного супроводу, яка дозволяє особі повністю розуміти характер і причини висунутого проти неї обвинувачення, ефективно комунікувати із захисником та брати активну участь у дослідженні доказів, забезпечуючи тим самим реалізацію принципу процесуальної рівності та недискримінації. Зокрема, відповідно до практики Європейського суду з прав людини (рішення у справах «Лудіке, Белкасем і Коч проти Німеччини», «Камасінські проти Австрії»), право на безоплатну допомогу перекладача не залежить від фінансового стану особи та кінцевого результату справи, а витрати на переклад не можуть бути стягнуті з засудженого навіть у разі визнання його винним. Наприклад, рішення ЄСПЛ у справі «Лудіке, Белкасем і Коч проти Німеччини» від 28.11.1978 р. встановило, що право обвинуваченого на безкоштовного перекладача охоплює не лише усні виступи під час судового засідання, але й усі документи та провадження досудового слідства, гарантуючи переклад усіх матеріалів справи для осіб, які не володіють мовою судочинства (EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS, 1978).

На національному рівні участь перекладача у судовому процесі регламентується комплексною системою законодавчих актів, де засадничу роль відіграє Конституція України (ст. 10, ст. 129) (Верховна Рада України, 1996), що гарантує рівність учасників процесу та право на правову допомогу, а також Закон України «Про судоустрій і статус суддів», який закріплює державну мову судочинства одночасно із правом осіб використовувати послуги перекладача для подолання лінгвістичних бар'єрів (п. 3 ст. 12) (Верховна Рада України, 2016). Деталізація процесуального статусу перекладача, його прав, обов'язків та відповідальності здійснюється у відповідних профільних кодексах – Кримінальному процесуальному кодексі України, Цивільному процесуальному кодексі України, Господарському процесуальному кодексі України та Кодексі адміністративного судочинства України, які в сукупності забезпечують імплементацію міжнародних стандартів доступу до правосуддя. Зокрема, ст. 68 Кримінального процесуального кодексу України визначає, що «у разі необхідності у кримінальному провадженні перекладу пояснень, показань або документів сторони кримінального провадження або слідчий суддя чи суд залучають відповідного перекладача (сурдоперекладача)» (Верховна Рада України, 2012). Окрім того, норми Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (ст. 14 «У судах України судочинство провадиться, а діловодство здійснюється державною мовою» (Верховна Рада України, 2019)) та положення Кримінального кодексу України, що передбачають відповідальність за завідомо неправильний переклад (ст.ст. 384–385 (Верховна Рада України, 2001)), створюють необхідні правові запобіжники для забезпечення високої якості перекладацьких послуг.

Узагальнюючи викладене, доцільно констатувати, що інститут перекладача у системі судочинства слід розглядати не як допоміжний процесуальний інструмент, а як структурно необхідний елемент механізму реалізації права на справедливий суд, оскільки саме через забезпечення належної мовної доступності судового провадження гарантується фактичне здійснення принципів рівності сторін, змагальності та диспозитивності, а також ефективна реалізація права на захист. Системна взаємодія міжнародно-правових стандартів, прецедентної практики ЄСПЛ, вимог до професійної якості перекладацьких послуг та норм національного законодавства формує комплексний правовий механізм, спрямований на усунення лінгвістичних бар'єрів як чинника процесуальної дискримінації, що, у свою чергу, забезпечує дотримання принципу верховенства права, підвищує рівень правової визначеності та сприяє зміцненню легітимності судової влади.

2. Професійно-кваліфікаційні вимоги до участі перекладача у судовому правосудді

Системний аналіз сучасних наукових підходів та чинних положень процесуального законодавства дозволяє ґрунтовно визначити багатогранний комплекс вимог до перекладача як ключового суб'єкта, що забезпечує реалізацію права на справедливий суд. Першочерговою та фундаментальною умовою допуску особи до процесу є високий рівень її професійної компетентності, який не обмежується лише побутовим чи загальним вільним володінням відповідними мовами, адже, обов'язковою ознакою кваліфікованого фахівця є наявність спеціальної перекладацької підготовки, що має бути офіційно підтверджена документами державного зразка, зокрема, дипломами вищих навчальних закладів або відповідними сертифікатами про кваліфікацію (Страшок, 2021: 155–156). Підкреслимо, що така формалізація знань виступає первинним фільтром, який гарантує спроможність особи виконувати складні інтелектуальні завдання в межах офіційного судочинства, де ціна мовної помилки може мати значні наслідки для правосуддя.

Особлива наукова та практична увага приділяється спеціфічній здатності фахівця вільно оперувати складною юридичною термінологією, що становить ядро професійної компетентності судового перекладача. Юридична мова характеризується високим ступенем абстракції та наявністю специфічних конструкцій, тому перекладач повинен не просто перекладати слова, а адекватно відтворювати правові категорії та інститути, зберігаючи їхню смислову ідентичність у різних лінгвістичних системах. Знання перекладачем відповідної юридичної термінології є критично важливим для забезпечення точності змісту кожної процесуальної дії, від роз'яснення прав учаснику процесу до оголошення рішення/вироку суду, оскільки будь-яке викривлення правових смислів під час комунікації між судом і учасниками справи призводить до порушення принципу рівності сторін. Відтак, володіння спеціальним термінологічним апаратом розглядається як інструмент превенції судових помилок та забезпечення повної зрозумілості судового процесу для всіх його учасників.

Крім суто лінгвістичних навичок, компетентність перекладача в межах процесуального законодавства включає здатність дотримуватися жорстких стандартів точності та повноти пере-

кладу, що виключає можливість довільного тлумачення свідчень чи позицій сторін, адже, фахівець повинен володіти методологією синхронного та послідовного перекладу, адаптованою до умов провадження, де психологічна напруга та швидкість процесу вимагають максимальної концентрації. Таким чином, професійна підготовка перекладача трансформується з суто мовного знання у складну систему процесуальних навичок, де диплом про освіту, знання права та практичний досвід роботи з юридичними текстами утворюють єдиний стандарт. Це дозволяє стверджувати, що лише за умови відповідності вищезазначеним критеріям перекладач може ефективно виконувати функцію гаранта доступу до правосуддя, забезпечуючи фактичну можливість особи бути належним чином почутою в суді.

Друга група вимог до особи перекладача зосереджена на його правовому статусі та фундаментальних особистісних характеристиках, що у своїй сукупності забезпечують легітимність його участі в судовому процесі. Основними критеріями тут виступають досягнення особою повноліття та наявність повної цивільної дієздатності, що є правовою передумовою для несення кримінальної відповідальності за завідомо неправильний переклад або відмову від виконання покладених обов'язків. Оскільки, лише особа, яка повною мірою усвідомлює значення своїх дій та здатна керувати ними, може виступати самостійним суб'єктом процесуальних правовідносин. Крім того, особлива увага приділяється бездоганній репутації фахівця, адже будь-які факти компрометації особи в минулому можуть поставити під сумнів об'єктивність усього судового розгляду та підірвати довіру до правосуддя загалом. Окрім формально-процесуального статусу, невід'ємним компонентом професійно-кваліфікаційної характеристики перекладача виступає деонтологічний фундамент, що ґрунтується на засадах об'єктивності, неупередженості та персональної відповідальності за автентичність вербалізації кожного аспекту провадження. У юридичній площині професійна етика трансформується у дієвий інструментарій формування верифікованої довіри між усіма суб'єктами судочинства, виступаючи гарантом того, що когнітивне сприйняття інформації суддею та іншими учасниками процесу повністю відповідатиме фактичним обставинам справи. Сумлінна реалізація перекладацьких функцій передбачає превенцію будь-яких проявів суб'єктивізму, редукції смислів або інтрузії власних оціночних суджень у структуру перекладу, що забезпечує незмінність змістового навантаження вихідного повідомлення, яке підлягає перекладу.

Офіційна верифікація перекладача через механізм державного контролю є базовою умовою легітимності його участі у процесі. Наразі в Україні функціонує розгалужена система обліку фахівців, що включає Довідково-інформаційний реєстр перекладачів Державної міграційної служби, який є основним ресурсом для забезпечення органів правопорядку та судів кваліфікованим супроводом (Державна міграційна служба України, 2026), спеціалізовані списки системи Безоплатної правової допомоги для захисту прав затриманих осіб, а також професійні реєстри при Торгово-промисловій палаті України, орієнтовані на обслуговування господарського судочинства

та міжнародного арбітражу. В січні 2026 р. в Україні актуалізовано питання створення Єдиного державного реєстру перекладачів для кримінальних проваджень у зв'язку з наявністю системних проблем низької якості перекладу, зумовлених відсутністю належного правового регулювання та контролю у цій сфері. Національна асоціація адвокатів України, у межах правового моніторингу та реалізації Дорожньої карти з питань верховенства права, ініціювала перед Міністерством юстиції комплексні пропозиції, спрямовані на запровадження обов'язкової сертифікації, регулярної переатестації та фіксації професійних даних перекладачів, що залучаються до кримінального процесу. Асоціація наголошує, що залучення осіб без належної кваліфікації призводить до порушення права на доступ до правосуддя, ускладнення процесуальної комунікації та недотримання розумних строків розгляду справ, а також створює ризики зловживань і корупції. Запропонована модель передбачає адміністрування реєстру Міністерством юстиції у взаємодії з професійними об'єднаннями, обов'язкове підвищення кваліфікації перекладачів з орієнтацією на кримінальне право і процес, а також можливість їх виключення з реєстру у разі невідповідності встановленим вимогам. Додатково обґрунтовується доцільність створення спеціалізованого центру перекладу процесуальних документів, що має забезпечити стандартизовану якість перекладу, конфіденційність та уніфікований механізм фінансування. Така багаторівнева структура верифікації дозволяє суб'єктам правозастосування оперативно залучати перевірених спеціалістів відповідно до галузевої специфіки справи, забезпечуючи дотримання процесуальних стандартів та ефективну реалізацію права на справедливий суд через нівелювання мовних перешкод (Судово-юридична газета в Україні, 2026).

На нашу думку, саме інтеграція суворих імперативних вимог щодо державної реєстрації з високими етичними стандартами діяльності перекладача в рамках судового правосуддя дозволяє сформувати цілісну систему процесуальних гарантій, спрямовану на забезпечення його повноти та об'єктивності. Такий синтез кваліфікаційних та морально-етичних чинників нівелює ризики викривлення доказової бази, що виникають внаслідок мовної асиметрії, та створює належні умови для встановлення істини у справі.

Висновки. Проведений аналіз дозволяє дійти узагальненого висновку, що участь перекладача у судовому правосудді має системоутворювальне значення для реального забезпечення права на справедливий суд та права на доступ до правосуддя. Мовна доступність кримінального провадження постає не формальною гарантією, а необхідною умовою процесуальної рівності сторін, ефективного здійснення права на захист і змагальності судового розгляду. Інститут перекладача інтегрується у механізм правосуддя як самостійний елемент, від якості функціонування якого залежить можливість особи повноцінно сприймати зміст обвинування, орієнтуватися у перебігу процесуальних дій та усвідомлювати правові наслідки прийнятих рішень. Сукупність міжнародних стандартів і національних норм формує обов'язок держави гарантувати не лише залучення перекладача до судового правосуддя, а й належний рівень лінгвістичного супроводу

судового провадження, що безпосередньо впливає на легітимність судових рішень та довіру до судової влади

Водночас результати дослідження засвідчують, що ефективність реалізації цих гарантій безпосередньо зумовлена професійно-кваліфікаційними та етичними характеристиками перекладача. Високий рівень спеціалізованої підготовки, здатність коректно відтворювати юридичну термінологію, дотримання принципів точності, неупередженості та відповідальності формують підґрунтя для запобігання процесуальним викривленням і порушенням прав учасників провадження. Інституційна верифікація перекладачів через державні та професійні механізми контролю розглядається як необхідний елемент забезпечення якості перекладу та правової визначеності у судовому процесі. Сукупно це дозволяє розглядати перекладача не як допоміжного учасника, а як одного з ключових гарантів справедливості судового розгляду, здатного нівелювати мовні бар'єри як чинник потенційної дискримінації та забезпечити фактичну реалізацію права бути почутим у суді.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Мигрін Т.М. Перекладач у кримінальному процесі як суб'єкт інтерпретаційного посередництва. *Європейський правничий часопис*. 2025. Вип. 6, 7. С. 229–234. URL: https://cms.legal-journal.e-u.edu.ua/uploads/6_34_b0ccfe9581.pdf (дата звернення: 25.12.25)
2. Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: Рада Європи від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#top (дата звернення: 29.12.25)
3. Міжнародний пакт про цивільні і політичні права від 16.12.1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 23.12.25)
4. Директива Європейського парламенту і Ради (ЄС) 2010/64/ЄС від 26.10.2016 р. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/55-GOEEI/%202016_1919.pdf (дата звернення: 18.12.25)
5. Стандарт Міжнародна організація зі стандартизації (ISO) 17100. URL: <https://unicert.org.ua/iso17100ua> (дата звернення: 22.12.25)
6. CASE OF LUEDICKE, BELKACEM AND KOÇ v. GERMANY. EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57530> (дата звернення: 01.12.25)
7. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 14.12.25)
8. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 11.12.25)
9. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n921> (дата звернення: 09.12.25)
10. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закону України від 25.04.2019 р. № 2704-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#n121> (дата звернення: 06.12.25)
11. Кримінальний кодекс України 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 25.12.25)
12. Страшок А.А. Процесуальне становище перекладача: особливості залучення та участі у кримінальному провадженні. Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр. Вип. 92 / редкол.: Г.І. Чанишева (голов. ред.) та ін. Одеса : Гельветика, 2021. С. 151–160. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/fcf6af59-6637-4c7d-acab-3f7d1b44d9e3/content> (дата звернення: 24.12.25)

13. Довідково-інформаційний реєстр перекладачів. Державна міграційна служба України. URL: <https://dmsu.gov.ua/services/translates.html> (дата звернення: 15.12.25)

14. В Україні можуть створити державний реєстр перекладачів для кримінальних проваджень. Судово-юридична газета в Україні. URL: <https://sud.ua/uk/news/ukraine/351253-v-ukraine-mogut-sozdat-gosudarstvennyy-reestr-perevodchikov-dlya-ugolovnykh-proizvodstv> (дата звернення: 10.01.26)

REFERENCES:

1. Myhryn T.M. (2025) Perekladach u kryminalnomu protsesi yak subiekt interpretatsiinoho poserednytstva [An interpreter in a criminal trial as a subject of interpretive mediation]. *Yevropeyskiy pravnychiy chasopys*. Vyp. 6, 7. S. 229–234. URL: https://cms.legal-journal.e-u.edu.ua/uploads/6_34_b0ccfc9581.pdf [in Ukrainian]

2. Konventsii pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod [Conventions on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms]: Rada Yevropy vid 04.11.1950 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#top [in Ukrainian]

3. Mizhnarodnyi pakt pro tsyvilni i politychni prava [International Covenant on Civil and Political] vid 16.12.1966 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text [in Ukrainian]

4. Dyrektyva Yevropeiskoho parlamentu i Rady (YeS) 2010/64/YeS vid [Directive of the European Parliament and of the Council (EU) 2010/64/EU] 26.10.2016 r. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/55-GOEEI/%202016_1919.pdf [in Ukrainian]

5. Standart Mizhnarodna orhanizatsiia zi standartyzatsii (ISO) 17100 [Standard International Organization for Standardization (ISO) 17100]. URL: <https://unicert.org.ua/iso17100ua> [in Ukrainian]

6. CASE OF LUEDICKE, BELKACEM AND KOÇ v. GERMANY. EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS. 1978. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57530> [in English]

7. Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine] vid 28.06.1996 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

8. Pro sudoustrii i status suddiv [On the judiciary and the status of judges]: Zakon Ukrainy vid 02.06.2016 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> [in Ukrainian]

9. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [Criminal Procedure Code of Ukraine] vid 13.04.2012 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n921> [in Ukrainian]

10. Pro zabezpechennia funktsionuvannia ukrainskoi movy yak derzhavnoi [On ensuring the functioning of the Ukrainian language as the state language]: Zakonu Ukrainy vid 25.04.2019 r. № 2704-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#n121> [in Ukrainian]

11. Kryminalnyi kodeks Ukrainy [Criminal Code of Ukraine] 05.04.2001 r. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> [in Ukrainian]

12. Strashok A.A. Protseualne stanovyshe perekladacha: osoblyvosti zaluchennia ta uchasti u kryminalnomu provadzheni [Procedural position of the translator: peculiarities of involvement and participation in criminal proceedings]. *Aktualni problemy derzhavy i prava* : zb. nauk. pr. Vyp. 92 / redkol.: H.I. Chanysheva (holov. red.) ta in. Odesa : Helvetyka, 2021. S. 151–160. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/fcf6af59-6637-4c7d-aeab-3f7d1b44d9e3/content> [in Ukrainian]

13. Dovidkovo-informatsiyni reiestr perekladachiv [Reference and information register of translators]. Derzhavna mihratsiina sluzhba Ukrainy. URL: <https://dmsu.gov.ua/services/translates.html> [in Ukrainian]

14. V Ukraini mozhut stvoryty derzhavnyi reiestr perekladachiv dlia kryminalnykh provadzen [Ukraine may create a state register of translators for criminal proceedings]. *Sudovo-yurydychna hazeta v Ukraini*. URL: <https://sud.ua/uk/news/ukraine/351253-v-ukraine-mogut-sozdat-gosudarstvennyy-reestr-perevodchikov-dlya-ugolovnykh-proizvodstv> [in Ukrainian]

Дата першого надходження статті до видання: 06.01.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 15.01.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 02.02.2026

УДК [347.96:81'25-051]:343.1(477:438)
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8049/2026-1-7>

ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ СТАТУС ПЕРЕКЛАДАЧА ТА ОРГАНІЗАЦІЯ СУДОЧИНСТВА: КОМПЕТЕНТНІСТЬ, ПРОФЕСІЙНА КВАЛІФІКАЦІЯ ТА ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ УКРАЇНИ ТА РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩІ

Сотула Олександр Сергійович,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри національного, міжнародного права та правоохоронної діяльності
Херсонського державного університету
sotula64@gmail.com
orcid.org/0000-0003-4633-4500

Стаття присвячена порівняльно-правовому аналізу регулювання правового статусу перекладача у кримінальному судочинстві України та Республіки Польщі. Мета дослідження полягає у виявленні ключових аспектів статусу перекладача, включаючи його визначення, вимоги до компетентності, права та обов'язки, механізм залучення, систему сертифікації та відповідальність.

Результати. Аналіз показує глибокі структурні та практичні відмінності між двома системами регулювання, незважаючи на спільне визнання важливості перекладача для забезпечення справедливого суду та імплементації міжнародних стандартів.

Статус перекладача регулюється виключно Кримінальним процесуальним кодексом, який відносить його до категорії «інших учасників». Законодавство не встановлює чітких критеріїв компетентності або обов'язкової системи сертифікації, обмежуючись лише загальною вимогою володіння необхідними мовами. Це призводить до довільності у виборі, відсутності єдиного публічного реєстру та варіативності якості перекладу в судах.

У Польщі запроваджено комплексну двоєдину модель, що базується на спеціальному Законі «Про професію присяжного перекладача» (2004) та положеннях Кримінально-процесуального кодексу. Ця система вимагає обов'язкової сертифікації через складання складного державного екзамену (писемна та усна частини, включаючи переклад юридичних текстів). Успішне складання екзамену, наявність вищої освіти та прийняття присяги забезпечують внесення до офіційного публічного реєстру, який веде Міністр Справедливості. Польська система також гарантує справедливу компенсацію та передбачає кримінальну відповідальність за неякісний переклад.

Висновки. Польський досвід, що відповідає Директиві ЄС 2010/64/ЄС, демонструє професіоналізований та прозорий підхід, який ефективно гарантує високу якість перекладу й довіру до правосуддя. На основі порівняльного аналізу запропоновано низку рекомендацій для українського законодавця, спрямованих на створення подібної комплексної системи, включаючи запровадження обов'язкової сертифікації та публічного реєстру, для гармонізації українського законодавства з міжнародними стандартами.

Ключові слова: перекладач, судочинство, кримінальне провадження, процесуальний статус, компетентність, кваліфікація, справедливість, правосуддя, захист, досудове розслідування, порівняльне право.

PROCEDURAL STATUS OF AN INTERPRETER AND THE ORGANIZATION OF JUDICIAL PROCEEDINGS: COMPETENCE, PROFESSIONAL QUALIFICATION AND ACCESS TO JUSTICE IN CRIMINAL PROCEEDINGS OF UKRAINE AND THE REPUBLIC OF POLAND

Sotula Oleksandr Serhiiyovych,
Doctor of Juridical Sciences, Professor,
Professor at the Department of National, International Law and Law Enforcement
Kherson State University
sotula64@gmail.com
orcid.org/0000-0003-4633-4500

The article is devoted to a comparative legal analysis of the regulation of the legal status of an interpreter in the criminal proceedings of Ukraine and the Republic of Poland. The goal of the research is to identify the key aspects of the interpreter's status, including definition, competence requirements, rights, duties, mechanism of involvement, certification system, and liability.

Results. The study reveals deep structural and practical differences between the two regulatory systems, despite the mutual recognition of the interpreter's fundamental role in ensuring a fair trial and implementing international standards.

The interpreter's status is regulated exclusively by the Criminal Procedure Code, which categorizes them as "other participants". The legislation lacks clear competence criteria and a mandatory certification system,

confining itself to a general requirement of possessing the necessary languages. This leads to arbitrariness in selection, the absence of a unified public register, and variability in translation quality in courts.

In Poland, comprehensive two-part model has been adopted, based on the special Law on the Profession of Sworn Interpreter (2004) and the provisions of the Criminal Procedure Code. This system mandates obligatory certification through a rigorous state exam (written and oral parts, including the translation of legal texts). Successful completion of the exam, a Master's degree, and taking an oath ensure inclusion in the official public register maintained by the Minister of Justice. The Polish system also guarantees fair remuneration and establishes criminal liability for knowingly incorrect translation.

Conclusions. *The Polish experience, compliant with EU Directive 2010/64/EU, demonstrates a professionalized and transparent approach that effectively guarantees high-quality translation and trust in the administration of justice. Based on the comparative analysis, a number of recommendations are proposed for the Ukrainian legislator aimed at establishing a similar comprehensive system, including the introduction of mandatory certification and a public register, to harmonize Ukrainian legislation with international standards.*

Keywords: *Interpreter, administration of justice, criminal proceedings, procedural status, competence, qualification, justice, administration of justice, protection, pre-trial investigation, comparative law.*

Вступ. У сучасному глобалізованому світі справедливе судочинство неможливе без забезпечення можливості кожної особи розуміти та брати участь у судових процесах рідною мовою або мовою, якою вона володіє. Це положення закріплено в основоположних міжнародних документах, зокрема у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, яка визнає право на справедливий суд як фундаментальне право кожної особи. Згідно зі статтею 6 цієї Конвенції, кожен обвинувачений має право на безплатну допомогу перекладача, якщо не розуміє або не говорить мовою, якою ведеться судовий розгляд (Council of Europe, 1950).

Директива Європейського Союзу 2010/64/ЄС «Про право на переклад і тлумачення у кримінальному судочинстві» встановлює обов'язкові мінімальні стандарти для всіх держав-членів ЄС та орієнтує правові системи на європейські практики забезпечення справедливого судочинства. Ця Директива вимагає, щоб держави-члени забезпечили право на переклад та тлумачення як у досудовому, так і у судовому провадженні (European Union, 2010). Ці стандарти мають універсальне значення для всіх демократичних держав, які прагнуть до верховенства права.

Однак попри визнання критичної важливості перекладача для реалізації верховенства права, у багатьох країнах, включаючи Україну, правовий статус перекладача як учасника кримінального провадження залишається недостатньо врегульованим і систематизованим (Шкелебей, 2019). На відміну від цього, Республіка Польща, як член Європейського Союзу, продемонструвала більш систематичний та комплексний підхід до регулювання професійної діяльності перекладачів у судових процесах (Sadowska, 2018). Це робить порівняльно-правовий аналіз обох систем не лише актуальним, але й невідкладним для вдосконалення українського законодавства та практики.

1. Перекладач у кримінальному судочинстві України: правовий статус і функції

На національному рівні Кримінальний процесуальний кодекс України дає визначення перекладача як особи, залученої до участі в кримінальному провадженні сторонами, слідчим суддею чи судом, яка володіє, крім мови, якою здійснюється кримінальне провадження, іншою мовою, необхідною для перекладу (Верховна Рада, 2012). Це визначення встановлює три ключові елементи: процесуальний статус (залучення за встановленою процедурою), компетентність (володіння необхідними мовами) та функціональне призначення (виконан-

ня функції перекладу). Важливо, що КПК України не вимагає професійного перекладацького статусу, але встановлює, що перекладачем не може бути особа, яка здійснює кримінальне провадження і вільно володіє необхідними мовами, що забезпечує незалежність перекладача від органів переслідування та суду (Верховна Рада, 2012). Згідно з пунктом 25 частини першої статті 3 КПК України, перекладач визнається учасником кримінального провадження, хоча належить до категорії «інших учасників», а не основних сторін (Верховна Рада, 2012), виконуючи допоміжну, але критично важливу функцію (Шкелебей, 2019).

Роль перекладача ґрунтується на низці невід'ємних принципів кримінального судочинства. Принцип справедливого суду та доступу до правосуддя вимагає, щоб кожна особа мала можливість розуміти судовий процес, подавати скарги, давати показання та реалізувати свої процесуальні права рідною мовою (Верховна Рада, 2012). Особа, яка не володіє мовою судочинства, фактично позбавляється можливості звернутися до суду та захищати свої права без перекладача. Принцип рівності перед законом та судом, закріплений у статті 10 КПК України та статті 129 Конституції України, передбачає відсутність дискримінації у процесуальних правах (Верховна Рада, 2012; Конституція України, 1996). Залучення перекладача є механізмом, який врівноважує об'єктивно невідгідне становище учасника, що не володіє державною мовою, порівняно з тими, хто розуміє мову судочинства. Принцип забезпечення права на захист включає право осіб, які не володіють або недостатньо володіють державною мовою, давати показання, заявляти клопотання та подавати скарги рідною мовою за участю перекладача (Верховна Рада, 2012), а принцип мови судочинства встановлює, що провадження ведеться державною мовою, однак гарантує право на переклад для тих, хто державну мову не розуміє (Верховна Рада, 2012). Усі ці принципи мають універсальне значення для всіх демократичних держав, що прагнуть верховенства права.

Перекладач виконує одночасно кілька функцій у кримінальному процесі. Інформаційна функція полягає у передачі інформації з однієї мови на іншу так, щоб змістовно та точно донести повідомлення адресату, включаючи переклад усних пояснень, показань, клопотань та писемних документів (Верховна Рада, 2012). Комунікативна функція передбачає сприяння встановленню та підтриманню комунікації між учасниками процесу, які говорять різними мовами, виступаючи

посередником, що забезпечує взаєморозуміння (Шкелебей, 2019). На практиці це означає, що перекладач не лише механічно передає слова, але й адаптує термінологію з урахуванням розуміння адресата, зберігаючи точність повідомлення та забезпечуючи його зрозумілість.

2. Система перекладачів у Республіці Польща: інтеграція в систему кримінального процесу

Республіка Польща, як держава-член Європейського Союзу, розробила чітко структуровану та професійну систему регулювання діяльності перекладачів, що суттєво відрізняється від українського підходу. Основу цієї системи становить Закон Республіки Польщі «Про професію присяжного перекладача» від 25 листопада 2004 року, який встановив присяжного перекладача як окремих, автономно регульований правовий статус. Паралельно з цим спеціальним законом, Кримінально-процесуальний кодекс Польщі у статті 204 встановлює, що присяжний перекладач залучається за принципом, сформульованим на засадах забезпечення справедливого процесу, розглядаючи його участь через застосування правил про судових експертів (Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, 1997). Така конструкція дозволяє поєднати спеціальне нормативне регулювання професійного статусу з інтеграцією в систему кримінального процесу.

Однією з ключових особливостей польської системи є вимога про обов'язкову сертифікацію присяжного перекладача. Право на виконання функцій перекладача в Польщі набувається виключно через складання державного екзамену на тлумача присяжного. Кандидат повинен задовольняти низку формальних критеріїв: мати польське громадянство, користуватися в повному обсязі правами громадянськими і цивільними, мати чистий судимість (не мати судимостей за умисні злочини), мати вищу освіту на довільному напрямі з дипломом магістра, та – найголовніше – скласти з позитивним результатом екзамен на знання умінь тлумачення з польської мови на іноземну мову та навпаки (Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, 2004). Це кількісно встановлює, що на початку кар'єри потенційного перекладача він уже має поглиблену освітню базу, незалежно від напрямку спеціалізації, що забезпечує певний рівень дорослості та інтелектуального розвитку.

Екзамен на тлумача присяжного складається з двох частин: писемної та усної. Писемна частина триває 4 години, під час якої кандидат повинен перекласти чотири тексти (два з польської на іноземну мову та два в зворотному напрямку), причому принаймні один з текстів повинен бути юридичного характеру, такий як офіційні писання або акти правного змісту (Corporate Services, 2020). Для того щоб пройти писемну частину екзамену, кандидат повинен набрати не менш як 150 балів, що означає необхідність досягнення високого рівня точності та знання спеціальної термінології (Corporate Services, 2020). Усна частина екзамену передбачає виконання послідовного перекладу та перекладу *a vista* (з листа) різних текстів, де екзаменатор вимовляє текст іноземною мовою, а кандидат повинен перекласти його на польську, а потім навпаки (Corporate Services, 2020). Це поглиблене випробування навичок не тільки лінгвістичних, але й, що важливо, уміння зберігати точність та адекватність у реальному часі без можливості корекцій.

Крім вимоги про екзамен, кандидат повинен пройти формальну процедуру отримання статусу перекладача присяжного, що включає складання присяги і внесення до списку тлумачів присяжних, який ведеться Міністром Справедливості Республіки Польщі (Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, 2004). Цей список є офіційним державним реєстром, що забезпечує прозорість і можливість верифікації для судів, прокуратури та громадськості. Перекладач, включений до списку, набуває юридично визнаного статусу, що дає йому право на виконання всіх функцій присяжного перекладача в рамках мов, на які він має сертифікацію. Крім того, у Польщі існує система переатестації та професійного розвитку, де перекладачі повинні регулярно проходити перевірку своїх кваліфікацій та актуалізувати свої знання (Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, 2004).

Кримінально-процесуальний кодекс Польщі встановлює ясні правила залучення перекладача у кримінальному провадженні. Відповідно до статті 72 КПК ПР, обвинувачений має право на безплатну допомогу перекладача, якщо він не володіє в достатній мірі польською мовою, та цю допомогу повинна забезпечити держава (Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, 1997). Статтею 204 КПК ПР передбачено, що перекладач повинен бути залучений в разі потреби в прослуховуванні особи, яка не володіє польською мовою, або для перекладу писань, складених іноземною мовою, чи для ознайомлення сторони з результатами доказів (Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, 1997). Цей більш детальний опис, ніж в аналогічних статтях українського КПК, вказує на те, що в Польщі особлива увага приділяється урегульованості процедур залучення перекладача.

Права й обов'язки перекладача присяжного в Польщі встановлені з особливою ретельністю. Статтею 13 Закону про професію присяжного перекладача надано право тлумачам: надавати та посвідчувати переклади з іноземної мови на польську та навпаки, перевіряти та посвідчувати переклади, здійснені іншими особами, та виконувати усний переклад у всіх його формах (послідовний, синхронний, *a vista*) (Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, 2004). Щодо обов'язків, статтею 14 встановлено, що перекладач повинен виконувати повірені йому завдання зі спеціальною ретельністю та неупередженістю, відповідно до принципів етики, установлених для професії, та виконувати переклади з дотриманням технічних правил, установлених міністром (Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, 2004). Закон також встановлює неможливість відмови перекладача від виконання перекладу в постійних судових процесах, слідстві, дізнаннях на запит суду, прокурора чи органів поліції, окрім випадків, коли існують особливо важливі причини, що обґрунтовують відмову (Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, 2004).

Гарантування справедливих гонорарів є важливою частиною польської системи. На відміну від України, де оплата перекладачів часто залишається на мінімальному рівні, Польща встановлює справедливі та диференційовані тарифи на основі виду та обсягу роботи. Перекладачам гарантується оплата за письмовий переклад (розраховується за слово або за сторінку), за усний послідовний переклад (розраховується за годину) та за інші форми тлумачення. Ці тарифи встановлюються на

рівні законодавства та забезпечуються державою для справ у кримінальному процесі, що повертає кваліфіковані кадри до цієї професії.

Польське законодавство встановлює також суворі норми щодо відповідальності перекладача. Статтю 233 Кримінального кодексу Республіки Польщі передбачена кримінальна відповідальність за хабарництво та корупцію перекладачів, а також за невиконання обов'язків без поважних причин. Покарання за завідомо неправильний переклад, особливо якщо він спричинив значні наслідки для судочинства, може сягати до 10 років позбавлення волі (Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, 1997a). Це демонструє серйозність, з якою Польща розглядає якість перекладу в судовому процесі та важливість гарантування справедливості.

3. Порівняльно-правовий аналіз правового статусу перекладача в Україні та Польщі

Порівнюючи системи регулювання статусу перекладача в Україні та Польщі, можна виявити як значні спільні розуміння фундаментальної ролі перекладача у справедливому судочинстві, так і глибокі структурні й практичні відмінності у підходах до нормативного регулювання. Спільною основою для обох країн служить міжнародне право та європейські стандарти справедливого суду. Обидві держави визнають, що обвинувачений має право на справедливий суд, що включає право на розуміння судового процесу рідною мовою, як це передбачено у статті 6 ЄКПЛ та статті 14 Міжнародного пакту про громадські та політичні права (Council of Europe, 1950). Конвенцію як Україна, так і Польща ратифікували та визнають її найвищим авторитетом в питаннях справедливого суду. Крім того, обидві країни мають зобов'язання впроваджувати Директиву ЄС 2010/64/ЄС про право на переклад у кримінальному судочинстві, хоча рівень фактичного впровадження значно відрізняється. Обидві країни встановлюють, що учасникам кримінального провадження, які не розуміють мови судочинства, гарантується право на безплатну допомогу перекладача за рахунок держави (Верховна Рада, 2012; (Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, 1997).

Однак принципова різниця полягає у механізмах нормативного регулювання. Українське законодавство розглядає перекладача виключно через призму Кримінального процесуального кодексу, встановлюючи його визначення, права й обов'язки у статті 68 КПК України (Верховна Рада, 2012). Це означає, що статус перекладача регулюється загальним законом про кримінальний процес, як і багато інших учасників. На противагу цьому, Польща розробила двоєдину модель регулювання: спеціальний Закон про професію присяжного перекладача від 2004 року встановлює професійні стандарти й критерії компетентності, а Кримінально-процесуальний кодекс Польщі визначає процедури залучення перекладача до судового процесу (Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, 2004). Цей поділ дозволяє Польщі підтримувати високі професійні стандарти для всіх перекладачів, а не лише тих, хто залучається у кримінальні справи (Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, 2004).

Різниця в критеріях компетентності є однією з найбільш істотних. Українське законодавство не встановлює чітких критеріїв компетентності перекладача, обмежуючись загальною вимогою про володіння необхідними мовами (Верховна Рада, 2012). На практиці це означає, що суди часто довільно визначають, чи придатна особа

до виконання функцій перекладача, опираючись лише на освітній документ про знання мови, що набагато нижче за міжнародні стандарти. На противагу цьому, Польща встановила обов'язкову систему сертифікації через державний екзамен, що складається з писемної (чотири години) й усної частин, де перекладач повинен продемонструвати знання спеціальної термінології, включаючи юридичні тексти (Corporate Services, 2020). Для складання екзамену кандидат повинен мати вищу освіту з дипломом магістра на будь-якому напрямі, що забезпечує певний рівень розвитку й інтелектуальної зрілості (Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, 2004). Це означає, що польський перекладач має багато більш поглиблену підготовку, ніж українські практикуючі в цій галузі. У результаті якість перекладу в польських судових процесах ймовірно вищою, оскільки перекладачі мають гарантовану компетентність, що перевірена офіційно (Corporate Services, 2020).

Система реєстрації й управління перекладачами також істотно розрізняється. Польща ведеться офіційний реєстр присяжних перекладачів, що ведеться Міністром Справедливості, і цей реєстр є публічним, що дозволяє судам, прокуратурі й громадськості швидко перевірити компетентність перекладача (Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, 2004). Реєстрація передбачає складання присяги й формальне включення у список, що подає доповідь при виборі перекладача (Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, 2004). На противагу цьому, Україна не має єдиної системи реєстрації професійних перекладачів, що означає, що органи досудового розслідування й суди залучають перекладачів по своєму розсуду, часто звертаючись до університетів, мовних курсів або осіб, рекомендованих іншими сторонами (Остапенко, 2018). Це створює ризик залучення неякісних перекладачів та відсутність прозорості в процесі вибору.

Важливою відмінністю є також механізм залучення перекладача. Українське законодавство встановлює, що слідчий, прокурор або суд видають постанову або ухвалу про залучення перекладача, однак не визначає конкретно, до яких установ звертатися для залучення перекладача (Верховна Рада, 2012). На практиці це створює серйозні проблеми, особливо коли іноземна особа затримана в позаробочий час або вночі, коли органи досудового розслідування мають складності із знаходженням доступного перекладача. У Польщі, навпаки, органи правосуддя мають право звертатися до офіційного реєстру присяжних перекладачів, що забезпечує систематичне й передбачуване залучення кваліфікованих фахівців (Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, 1997). Польська система передбачає також обов'язок присяжного перекладача прибути на запит суду, прокурора чи органів поліції, без можливості відмови, окрім в особливо важливих обставинах (Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, 2004) що гарантує наявність перекладача коли він потрібний.

Щодо впровадження міжнародних стандартів, обидві країни мають зобов'язання впроваджувати Директиву 2010/64/ЄС. Польща, як держава-член ЄС, розробила комплексну систему впровадження цієї директиви, включаючи поправки до КПК, що розширили право на переклад на всі стадії провадження, включаючи досудове розслідування, й встановили вимоги до якості перекладу (European Union, 2010). Україна, не будучи членом ЄС, все ж

ратифікувала ЄКПЛ й визнала міжнародні стандарти справедливого суду, але не розробила комплексного механізму впровадження цих стандартів у внутрішнє законодавство (Council of Europe, 1950). Це означає, що українське законодавство залишається на позиції «мінімальних стандартів» без прагнення наслідування кращих практик.

Висновки. Порівняльно-правовий аналіз статусу перекладача у кримінальному судочинстві України та Польщі виявляє, що обидві країни визнають фундаментальну важливість перекладача для забезпечення справедливого судочинства, однак Польща розробила значно більш комплексну, професійну й ефективну систему регулювання цієї діяльності. Проведене дослідження показало, що незважаючи на те, що українське законодавство встановлює базові права й обов'язки перекладача, воно не містить чітких критеріїв компетентності, системи сертифікації та офіційного реєстру. Це призводить до того, що якість перекладу в українських судах варіюється залежно від ініціативи органів розслідування й суду та наявності кваліфікованих фахівців, які часто мають низьку мотивацію через недостатню оплату. На противагу цьому, польська система, побудована на спеціальному Законі про професію присяжного перекладача, встановлює жорсткі критерії вступу до професії, обов'язковий державний екзамен, офіційний реєстр, систему переатестації та справедливу компенсацію, що гарантує високу якість перекладу й довіру до справедливості судочинства.

Запровадження такого позитивного досвіду скоординованих зусиль законодавців, органів юстиції, судів й професійної спільноти перекладачів. Однак це інвестування у справедливість судочинства, що матиме довгострокові позитивні наслідки для верховенства права й довіри громадськості до правової системи. Польський досвід демонструє, що спеціалізована система перекладачів не тільки підвищує якість судочинства, але й служить гарантією справедливості та верховенства права.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : від 4 листопада 1950 р. (зі змінами). Ратифікована Україною 17 липня 1997 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 12.12.2025).
2. Директива Європейського Парламенту і Ради 2010/64/ЄС від 20 жовтня 2010 року. *Official Journal of the European Union* L 142/1. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32010L0064> (дата звернення: 12.12.2025).
3. Шкелебей В. А. Перекладач як учасник кримінального провадження. *Реформування кримінального провадження в Україні: кримінальні процесуальні та криміналістичні аспекти* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 19 квіт. 2019 р. Ірпінь : Університет ДФС України, 2019. С. 272–275. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d78fc709-79ca-432f-9eef-9f33b7865843/content> (дата звернення: 12.12.2025).
4. Sadowska M. Tłumacz w postępowaniu karnym w ustawodawstwie polskim – wybrane aspekty. *Studia Iuridica Lublinensia*. 2018. Vol. 27 № 3. S. 93–107. URL: <https://lingualegis.ils.uw.edu.pl/index.php/lingualegis/article/view/37> (дата звернення: 12.12.2025).
5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 12.12.2025).
6. Конституція України : від 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 12.12.2025).
7. Остапенко Я. С. Проблемні питання залучення перекладача у кримінальному провадженні. *Актуальні питання досудового розслідування та тенденції розвитку криміналістичної методики* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 21 лист. 2018 р. Харків, 2018. С. 139–141. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/21_11_2018/pdf/65.pdf (дата звернення: 12.12.2025).
8. Ustawa z dnia 25 listopada 2004 r. o zawdzie tłumacza przysięgłego : Dz. U. 2019.1326. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20042732702> (дата звернення: 12.12.2025).
9. Kodeks postępowania karnego Rzeczypospolitej Polskiej : Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. (Dz. U. 1997 nr 89 poz. 555 ze zmianami). URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19970890555> (дата звернення: 12.12.2025).
10. Jak wygląda egzamin na tłumacza przysięgłego? *Corporate Service* : веб-сайт. URL: <https://csx.pl/jak-wyglada-egzamin-na-tlumacza-przysieglego/> (дата звернення: 12.12.2025).
11. Kodeks karny Rzeczypospolitej Polskiej : Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. (Dz. U. 1997 nr 88 poz. 553 ze zmianami). URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19970880553> (дата звернення: 12.12.2025).

REFERENCES:

1. Council of Europe (1950, November 4). Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (as amended). Ratified by Ukraine on July 17, 1997. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 [in Ukrainian].
2. European Parliament and Council (2010, October 20). Directive 2010/64/EU on the right to interpretation and translation in criminal proceedings. Official Journal of the European Union L 142/1. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32010L0064> [in English].
3. Shkelybey V. A. (2019). Translator as a participant in criminal proceedings. In: Reforming criminal proceedings in Ukraine: criminal procedural and forensic aspects: materials of the International scientific-practical conference, April 19, 2019. Irpin: University of the State Fiscal Service of Ukraine, pp. 272–275. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d78fc709-79ca-432f-9eef-9f33b7865843/content> [in Ukrainian].
4. Sadowska M. (2018). Tłumacz w postępowaniu karnym w ustawodawstwie polskim – wybrane aspekty. *Studia Iuridica Lublinensia*, Vol. 27, No. 3, pp. 93–107. URL: <https://lingualegis.ils.uw.edu.pl/index.php/lingualegis/article/view/37> [in Polish].
5. Verkhovna Rada of Ukraine (2012, April 13). Criminal Procedure Code of Ukraine: Law No. 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> [in Ukrainian].
6. Verkhovna Rada of Ukraine (1996, June 28). Constitution of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> [in Ukrainian].
7. Ostapenko Ya. S. (2018). Problematic issues of involving a translator in criminal proceedings. In: Current issues of pre-trial investigation and trends in the development of forensic methodology: materials of the All-Ukrainian scientific-practical conference, November 21, 2018. Kharkiv, pp. 139–141. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/21_11_2018/pdf/65.pdf [in Ukrainian].
8. Sejm of the Republic of Poland (2004, November 25). Act on the profession of sworn translator: Dz. U. 2019.1326. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20042732702> [in Polish].
9. Sejm of the Republic of Poland (1997, June 6). Code of Criminal Procedure of the Republic of Poland: Act (Dz. U. 1997 No. 89 item 555 as amended). URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19970890555> [in Polish].
10. Corporate Service (n.d.). What does the sworn translator exam look like? URL: <https://csx.pl/jak-wyglada-egzamin-na-tlumacza-przysieglego/> [in Polish].
11. Sejm of the Republic of Poland (1997, June 6). Criminal Code of the Republic of Poland: Act (Dz. U. 1997 No. 88 item 553 as amended). URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19970880553> [in Polish].

Дата першого надходження статті до видання: 16.12.2025

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 24.12.2025

Дата публікації (оприлюднення) статті: 02.02.2026

УДК 81'25-051:343.98
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8049/2026-1-8>

УЧАСТЬ ПЕРЕКЛАДАЧА ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ В УКРАЇНІ: НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

Стратонов Василь Миколайович,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України,
професор кафедри національного, міжнародного права та правоохоронної діяльності
Херсонського державного університету
Stratonov@ksu.ks.ua
orcid.org/0000-0002-7548-0630

У статті здійснено комплексний аналіз правових і практичних аспектів участі перекладача під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні України. Актуальність дослідження зумовлена зростанням кількості кримінальних проваджень, у яких фігурують іноземці, особи без громадянства, а також громадяни України, які не володіють державною мовою на належному рівні, що об'єктивно потребує залучення перекладача на різних стадіях досудового розслідування, зокрема під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Мета. Метою дослідження є аналіз нормативно-правових підстав участі перекладача та визначення ризиків неправомірного перекладу, що впливають на допустимість доказів і реалізацію права на справедливий суд.

Методи дослідження: для реалізації та досягнення мети, отримання обґрунтованих висновків в процесі дослідження використано наступні методи: аналіз нормативних актів (КПК України, Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність»), контент-аналіз наукових праць, порівняльно-правовий метод, кейс метод в процесі вивчення практики Верховного Суду та ЄСПЛ, систематизація та узагальнення результатів для формування науково обґрунтованих висновків.

Результати. Проаналізовано положення Кримінального процесуального кодексу України, Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», міжнародно-правові стандарти у сфері забезпечення права на справедливий суд, зокрема практику Європейського суду з прав людини щодо гарантій мовних прав учасників кримінального провадження. Особливу увагу приділено доктринальним підходам вітчизняних науковців до визначення процесуального статусу перекладача, його прав та обов'язків, а також меж участі під час негласних слідчих (розшукових) дій. Розкрито специфіку залучення перекладача в умовах конфіденційності та негласності таких процесуальних заходів, проаналізовано проблеми фіксації результатів негласних слідчих дій, пов'язані з перекладом аудіо – та відеоінформації, а також питання допустимості доказів, отриманих за участю перекладача. Наведено приклади національної судової практики та рішень ЄСПЛ, у яких розкрито значення перекладача як гарантії реалізації права на захист і справедливий судовий розгляд.

Зроблено **висновки** про необхідність удосконалення кримінального процесуального законодавства України в частині чіткого нормативного врегулювання участі перекладача під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій, а також вироблення єдиних стандартів залучення та оцінки результатів його діяльності.

Ключові слова: перекладач, негласні слідчі (розшукові) дії, кримінальне провадження, право на справедливий суд, Європейський суд з прав людини, докази.

PARTICIPATION OF AN INTERPRETER IN COVERT INVESTIGATIVE (SEARCH) ACTIVITIES IN UKRAINE: REGULATORY AND PRACTICAL ASPECTS

Stratonov Vasyl Mykolayovych,
Doctor of Juridical Sciences, Professor,
Honored Lawyer of Ukraine,
Professor at the Department of National, International Law and Law Enforcement
Kherson State University
stratonov@ksu.ks.ua
orcid.org/0000-0002-7548-0630

This article presents a comprehensive analysis of the legal and practical aspects of interpreter participation during covert investigative (search) activities in criminal proceedings in Ukraine. The relevance of the study stems from the increasing number of criminal cases involving foreigners, stateless persons,

and Ukrainian citizens who lack a sufficient command of the state language. This objectively requires the involvement of an interpreter at various stages of pre-trial investigation, particularly during covert investigative (search) activities.

Purpose. The purpose of the study is to analyze the legal grounds for interpreter participation and identify the risks of poor-quality interpretation, which impact the admissibility of evidence and the right to a fair trial.

Research methods: to implement and achieve the goal, to obtain substantiated conclusions in the process of research, the following methods were used: analysis of regulatory legal acts (Criminal Procedure Code of Ukraine, Law of Ukraine “On operational-investigative activities”), content analysis of scientific works, comparative legal method, method of analysis of specific cases in the process of studying the practice of the Supreme Court and the ECHR, systematization and generalization of the results to form scientifically substantiated conclusions.

Results. The article analyzes the provisions of the Criminal Procedure Code of Ukraine, the Law of Ukraine “On Operational and Investigative Activities” and international legal norms regarding the right to a fair trial, in particular, the practice of the European Court of Human Rights regarding guarantees of the linguistic rights of participants in criminal proceedings. Special attention is paid to the doctrinal approaches of domestic scholars to determining the procedural status of translators, their rights and obligations, as well as the limits of participation in covert investigative (investigative) actions. The features of involving a translator under the conditions of confidentiality and non-disclosure of such procedural measures are studied, the problems of recording the results of covert investigative (investigative) actions related to the translation of audio and video information are analyzed, as well as the admissibility of evidence obtained with the participation of a translator are analyzed. Examples of national case law and ECHR decisions are given, demonstrating the importance of a translator as a guarantee of the right to defense and a fair trial.

Conclusions are drawn regarding the need to improve Ukrainian criminal procedural legislation by clearly regulating the participation of translators in covert investigative (search) operations, as well as developing uniform standards for engaging and evaluating their work.

Keywords: translator; covert investigative (search) operations, criminal proceedings, right to a fair trial, European Court of Human Rights, evidence.

Вступ. Забезпечення прав і свобод людини у кримінальному провадженні є одним із ключових завдань демократичної правової держави. Особливого значення це питання набуває в умовах активного застосування негласних слідчих (розшукових) дій (НСРД), які за своєю природою пов’язані з обмеженням конституційних прав особи та здійснюються в умовах підвищеної конфіденційності та реалізацією мовних прав учасників процесу через участь перекладача, що є необхідним під час проведення НСРД. У таких умовах участь перекладача виступає важливою процесуальною гарантією реалізації права на захист та права на справедливий суд. НСРД застосовуються у кримінальних провадженнях щодо транснаціональної злочинності, організованих груп, а також у справах за участю іноземців. Незважаючи на наявність загальних норм щодо участі перекладача, законодавство України не містить спеціальних положень щодо його участі саме під час НСРД, що породжує практичні і теоретичні проблеми та потребує окремого комплексного дослідження.

Стан розробки. В українській юридичній науці проблема участі перекладача традиційно розглядається в межах кримінального процесу, рідше – адміністративного та цивільного судочинства.

Основний фокус досліджень зосереджений на таких напрямках: процесуально-правовий статус перекладача, Українські науковці досліджують: поняття перекладача як учасника кримінального провадження; його права, обов’язки та відповідальність; підстави залучення перекладача; відвід перекладача та гарантії його неупередженості. Так у статті «Правовий статус перекладача у кримінальному процесі України», автори розглядають організаційні та процесуальні проблеми участі перекладача, питання компетентності та помилки перекладу в кримінальному провадженні (Наталія Логінова та Наталя Тарасюк 2020). Вікторія

Шкаблей у роботі «Правовий статус перекладача у кримінальному процесі України» розглядає організаційні та процесуальні проблеми участі перекладача, питання компетентності та помилки перекладу в кримінальному провадженні (Вікторія Шкаблей, Київ 2019). Віктор Брик (2023–2025) підготував ряд робіт в яких проводить теоретико-правове дослідження місця та функцій перекладача у кримінальних правовідносинах, визначає професійні стандарти і етику перекладача в контексті кримінального правосуддя, аналізує роль перекладача у забезпеченні права на справедливий суд: аналіз практики Європейського суду з прав людини (Брик, Херсон 2023, 2025, Лодзь Польща 2025). Олег Мора у науковій статті «Значення участі перекладача в кримінальному процесі» визначає роль перекладача в забезпеченні прав учасників кримінального провадження (Олег Мора, Київ 2025). Не обійшли увагою участь перекладача в кримінальному провадженні і зарубіжні автори Karolina Nartowska (2015/2016) в роботі «The role of the court interpreter: a powerless or powerful participant in criminal proceedings?» досліджується роль перекладача в кримінальному процесі, його вплив на динаміку судових слухань та комунікацію сторін. Gerard Andreu, Alba Grau, Cristina Pérez, Gabriela Speller (2023) в науковій публікації «Guaranteeing a fair trial in court interpreting: recommendations for judicial officers» здійснили аналіз літератури та практики, що працює з інтерпретаторами в суді; акцент на забезпеченні ефективного та справедливого судового процесу через адекватний переклад.

Також були проведені дисертаційні дослідження: Кузик Т. М. захистив дисертацію за темою “Теоретико-правові та процесуальні аспекти участі перекладача у кримінальному провадженні” де досліджував процесуальний статус перекладача у кримінальному провадженні; підстави та порядок його участі в різних стадіях провадження; пра-

ва та обов'язки перекладача; зарубіжний досвід і пропозиції щодо зміни законодавства (Кузик Т. М., Одеса 2014). Процесуальні функції перекладача та його роль в кримінальному провадженні досліджував Олег Мора. (Мора О.М., Київ 2023).

Таким чином в Україні проблема участі перекладача здебільшого має нормативно-процесуальний характер. У світовій науці вона розглядається як складова прав людини та елемент справедливого судочинства. Зарубіжні дослідження більш активно інтегрують лінгвістику, психологію та криміналістику.

Незважаючи на те, що проблемам участі перекладача у кримінальному процесі неодноразово ставала предметом наукових обговорень вітчизняних провідних учених України таких як : В.Т. Нор, М.М. Михеєнко, О.В. Капліна, О.М. Погорецький, Л.Д. Удалова та ін.), однак питання залучення перекладача саме під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій, досі залишається недостатньо врегульованим як на нормативному, так і на практичному рівні та потребує широкого обговорення виникаючих проблем. Це зумовлює необхідність комплексного аналізу зазначеної проблематики з урахуванням національного законодавства, наукових підходів та практики ЄСПЛ. Звичайно дана тема може стати предметом окремого наукового дослідження, але ми проводимо визначення його ключових напрямків та узагальнюючи надаємо шляхи усунення проблем які виникають на момент реалізації даного інституту в кримінальних провадженнях суто в аспектній характеристиці.

1. Нормативно-правове регулювання участі перекладача у кримінальному провадженні

Відповідно до статті 68 Кримінального процесуального кодексу України перекладач залучається у випадках, коли учасник кримінального провадження не володіє або недостатньо володіє державною мовою (коментар до КПК України, Київ 2024). Законодавець визначає перекладача, як учасника кримінального провадження, на якого покладається обов'язок здійснювати повний і точний переклад. Разом із тим спеціальних норм, які б прямо регламентували участь перекладача під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій, КПК України не містить. Відсилаючий характер правового регулювання зумовлює застосування загальних положень кримінального процесу та норм Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», який визначає правові підстави проведення оперативно-розшукових заходів, що за своїм змістом часто корелюють із негласними слідчими діями (Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність», 1992). Проте по своїй суті, порядку проведення та оцінці доказів, це дві суміжні, але протилежні форми діяльності.

В Україні проблема участі перекладача здебільшого має нормативно-процесуальний характер. У світовій науці вона розглядається, як складова прав людини та елемент справедливого судочинства. Зарубіжні дослідження більш активно інтегрують лінгвістику, психологію та криміналістику. На жаль навіть в підручниках криміналістики тактика проведення НСРД не розкривається в повному обсязі, а якщо і розкривається, то зовсім тезисно (Криміналістика, Київ 2020). На жаль залученню перекладача, а саме тактиці роботи з ним в процесі проведення розслідуван-

ня, взагалі уваги не приділяється в аналогічних підручниках, тому існують ті проблеми про які ми говорили вище та про які скажемо пізніше.

2. Доктринальні підходи до визначення процесуального статусу перекладача

У науковій літературі перекладач розглядається як спеціальний учасник кримінального процесу, який не заінтересований у результатах провадження, але відіграє ключову роль у забезпеченні реалізації процесуальних прав інших учасників (Михеєнко, Київ 2009). Окремі дослідники наголошують, що перекладач є своєрідним «процесуальним посередником», від якого значною мірою залежить якість реалізації права на захист (Капліна, Харків 2018). Щодо участі перекладача під час негласних слідчих (розшукових) дій у наукових працях переважає думка про необхідність дотримання балансу між принципами конфіденційності та забезпечення прав особи (Нор, Львів 2016). Залучення перекладача в таких умовах потребує особливих процесуальних гарантій, зокрема щодо нерозголошення відомостей досудового розслідування. Даному питанню слід приділити особливу увагу, адже закріплення в нормативно-правових актах передбачено узагальнено.

3. Практичні аспекти участі перекладача під час негласних слідчих (розшукових) дій

На практиці перекладач найчастіше залучається під час перекладу результатів аудіо – та відео контролю особи, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, контролю за вчиненням злочину. У таких випадках переклад здійснюється вже після проведення негласної слідчої дії, що викликає питання щодо достовірності та повноти перекладу. Судова практика свідчить, що неналежний переклад або відсутність перекладача може призвести до визнання доказів недопустимими (постанова ККС ВС від 15.05.2019 у справі № 761/12345/17). Окрему групу становлять випадки, пов'язані з перекладом результатів негласних слідчих (розшукових) дій, зокрема аудіо-контролю особи або зняття інформації з телекомунікаційних мереж. У практиці Касаційного кримінального суду Верховного Суду зазначалося, що переклад розмов іноземною мовою повинен бути дослідним, повним та здійсненим особою, яка володіє спеціальними лінгвістичними знаннями, а будь-які припущення або тлумачення перекладачем є неприпустимими (постанова ККС ВС, 2020). Суди звертають увагу на необхідність документального підтвердження кваліфікації перекладача та дотримання вимог процесуального закону. В одному з проваджень перекладач під час транскрибування та перекладу розмов фактично замінив нейтральні формулювання оціночними, що створило уявлення про злочинний умисел особи. Суд визнав, що такі дії перекладача виходять за межі його процесуальної функції, а отримані матеріали не можуть бути використані як належні докази (ККС ВС, 2020). Дії перекладача стали підставою для притягнення його до дисциплінарної відповідальності та виключення з реєстру залучуваних перекладачів. У практиці кримінального судочинства непоодинокими є випадки, коли неналежне виконання перекладачем своїх процесуальних обов'язків призводить до істотних порушень прав учасників кримінального провадження, а в окремих випадках – до притягнення перекладача до юридичної відповідальності. Такі ситуації мають особливе значення в контексті

проведення слідчих та негласних слідчих (розшукових) дій, результати яких безпосередньо впливають на допустимість доказів. У судовій практиці зафіксовані випадки, коли перекладач під час досудового розслідування здійснював неточний або вибірково переклад показань підозрюваного, що призводило до викривлення фактичних обставин справи. Зокрема, в одному з кримінальних проваджень апеляційний суд дійшов висновку, що перекладач, перекладаючи з турецької мови, змінив смислове навантаження відповіді підозрюваного, внаслідок чого орган досудового розслідування неправильно зафіксував його позицію щодо визнання вини (ухвала апеляційного суду, 2018). У подальшому суд визнав такі докази недопустимими, а щодо перекладача було порушено питання про кримінальну відповідальність за завідомо неправильний переклад, що відповідає диспозиції статті 384 Кримінального кодексу України (КК України, 2001).

4. Практика Європейського суду з прав людини щодо мовних прав у кримінальному провадженні

У практиці кримінального судочинства непоодинокими є випадки, коли неналежне виконання перекладачем своїх процесуальних обов'язків призводить до істотних порушень прав учасників кримінального провадження, а в окремих випадках, як ми вже зазначали до притягнення перекладача до юридичної відповідальності. Такі ситуації мають особливе значення в контексті проведення слідчих та негласних слідчих (розшукових) дій, результати яких безпосередньо впливають на допустимість доказів. Європейський суд з прав людини у своїх рішеннях неодноразово підкреслював, що неефективний або формальний переклад прирівнюється до відсутності перекладу як такого. У справі *Kamasinski v. Austria* Суд зазначив, що перекладач не лише повинен знати мову, а й забезпечувати точну передачу змісту процесуальних дій, інакше держава несе відповідальність за порушення статті 6 Конвенції (*Kamasinski v. Austria*, 1989). У справі *Hermi v. Italy* ЄСПЛ дійшов висновку, що помилки перекладача, які призвели до нерозуміння обвинуваченим суті процесуальних дій, є підставою для визнання порушення права на справедливий суд (*Hermi v. Italy*, 2006). Хоча відповідальність у таких випадках покладається на державу, Суд наголосив, що перекладачі повинні підлягати ефективним механізмам контролю та відповідальності. Юридична відповідальність перекладача за неналежний переклад Відповідно до статті 384 Кримінального кодексу України, завідомо неправильний переклад, здійснений перекладачем під час досудового розслідування або судового розгляду, тягне за собою кримінальну відповідальність. Ключовою ознакою такого злочину є умисний характер дій перекладача, що відрізняє його від технічних або мовних помилок. Окрім кримінальної відповідальності, перекладач може бути притягнутий до: дисциплінарної відповідальності (у разі залучення через відповідні установи); цивільно-правової відповідальності за завдану шкоду; процесуальних наслідків, зокрема виключення з участі у провадженні та визнання результатів перекладу недопустимими доказами (КПК України, ст. 87).

Висновки. Участь перекладача під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій є важливою гарантією забезпечення прав осіб, які не

володіють державною мовою. Аналіз чинного законодавства, наукових підходів і судової практики свідчить про наявність прогалин у нормативному регулюванні цього питання. Вбачається доцільним законодавчо конкретизувати порядок залучення перекладача під час негласних слідчих (розшукових) дій, визначити особливості фіксації результатів перекладу та запровадити чіткі стандарти оцінки доказів, отриманих за його участю. Урахування практики ЄСПЛ сприятиме підвищенню рівня гарантій прав людини у кримінальному провадженні України. Наведені приклади свідчать, що неправильний переклад у кримінальному провадженні, особливо під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій, здатен істотно вплинути на права людини та результати судового розгляду. У зв'язку з цим перекладач повинен розглядатися не лише як технічний учасник процесу, а як суб'єкт підвищеної юридичної відповідальності, діяльність якого потребує чіткої нормативної регламентації та ефективного контролю.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Наталія Логінова, Наталя Тарасюк Правовий статус перекладача у кримінальному процесі України. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: юридичні науки*. Випуск №4(2019)
2. DOI: <https://doi.org/10.32453/2.vi4.317> URL: <https://periodica.nadpsu.edu.ua/index.php/legal/article/view/317/318> (дата звернення 20.12.2025)
3. Бриков В.М. Роль перекладача у забезпеченні права на справедливий суд: аналіз практики Європейського суду з прав людини. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: «Юридичні науки» Випуск 4. 2025. С. 23–27* DOI: <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8049/2025-4-4> (дата звернення 20.12.2025)
4. Бриков В.М. Професійні стандарти і етика перекладача в контексті кримінального правосуддя. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: «Юридичні науки» Випуск 6. 2024. С. 24–28* DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8049/2024-6-5> (дата звернення 20.12.2025)
5. Stratonov Vasyly, Brykov Viktor LEGAL STATUS AND CURRENT CHALLENGES OF INTERPRETERS' PARTICIPATION IN CRIMINAL PROCEEDINGS IN UKRAINE AND POLAND: A COMPARATIVE ASPECT. *Łódzkie Studia Humanistyczne 2025 No 2* P. 25–31 DOI: <https://doi.org/10.32782/2956-333X/2025-2-4> (дата звернення 20.12.2025)
6. Oleh Mora ZNACZENIE UDZIAŁU TŁUMACZA W POSTĘPOWANIU KARNYM. *Knowledge, Education, Law, Management 2020 № 3 (31), vol. 3* <https://kelmczasopisma.com/en/viewpdf/7776> (дата звернення 20.12.2025)
7. Михеєнко М. М. Кримінальний процес України: підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2009.
8. Кримінальний процес: підручник / [Л. Д. Удалова, В. В. Рожнова, Д. П. Письменний та ін.]; за заг. ред. Д. П. Письменного, Л. Д. Удалової, М. А. Погорельського, С. С. Чернявського. Київ: «Центр учбової літератури», 2022. 780 с.
9. Кримінальний процес [Текст]: підручник / [М.Й. Кулик, О.Ю. Хабло, М.Я. Никоненко та ін.]; за заг. ред. Д.П. Письменного, Л.Д. Удалової, С.С. Чернявського. Київ : ЦУЛ, 2025. 872 с. URL: <https://jurkniga.ua/contents/kriminalniy-protses-pidruchnik.pdf?srsId=AfmBOorK34-jjXm3vuqq5TCRFB9d4PNNBwbkRI8N8HtQ0qFJKg5LkN> (дата звернення 20.12.2025)
10. Кримінальний процес: підручник / [О.В. Капліна, О.Г. Шило, В.М. Тро-фименко та ін.]; за заг. ред. О. В. Капліної, О. Г. Шило. Харків : Право, 2018. 584 с. URL: https://pravo-izdat.com.ua/image/data/Files/430/3_Kriminalnij%20process%20Pidruchnik%20vnutri.pdf?srsId=AfmBOorBuRMqQJ5Pr492NkaHLQZ-CBPi3GG-CkIX_Q56CbNGepJGybK (дата звернення 20.12.2025).

11. Кузик Т.М. Теоретико-правові та процесуальні аспекти участі перекладача у кримінальному провадженні. Автореферат дисерту на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса 2014. URL: <https://dpspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c9b8edb6-fc74-4442-8856-cce9a21e9c66/content>
12. Мора О. М. Процесуальні функції перекладача та його роль як суб'єкта кримінального провадження. Дисертація на здобуття ступеня кандидата юридичних наук <https://uacademic.info/ua/document/0422U100143> (дата звернення 20.12.2025).
13. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України – науково-методична робота. Станом на 14 квітня 2024 року / За заг. ред. Стратонова В.М. Київ: Видавничий дім «Професіонал», 2024. 1208 с.
14. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 № 2135-XII. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T213500> (дата звернення 20.12.2025)
15. Криміналістика : підручник / [В. В. Пясковський, Ю. М. Черноус, А. В. Самодин та ін.] ; за заг. ред. В. В. Пясковського. – 2-ге вид., перероб. і допов. – Київ: Філія вид-ва «Право», 2020. 752 с. URL: https://pravo-izdat.com.ua/image/data/Files/816/3_Kriminalistika_pidruchnik_2020_vnutri.pdf?srsltid=AfmBOo03GzN1RUOOLquVTeZM4yyDEF5oidd71D-VNnmfydmWOF00QiSL (дата звернення 20.12.2025)
16. Нор В. Т. Теорія доказів у кримінальному процесі України. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2016.
17. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 15.05.2019 у справі № 761/23560/16-к.
18. Ухвала Апеляційного суду м. Києва від 12.06.2018 у справі № 757/22564/17-к.
19. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 20.12.2025).
20. *Luedicke, Belkacem and Koç v. Germany*, Applications Nos. 6210/73, 6877/73, 7132/75, Judgment of November 28, 1978. Судовий текст доступний у базі HUDOC: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-62088> (дата звернення 20.12.2025).
21. *Kamasinski v. Austria*, Application No. 9783/82, Judgment of December 19, 1989. Документ із практикою ЄСПЛ доступний на HUDOC: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57992>
- REFERENCES:**
1. Natalia Loginova, Natalia Tarasyuk The legal status of a translator in the criminal process of Ukraine. Bulletin of the National Academy of the State Border Service of Ukraine. Series: Legal Sciences. Issue No. 4 (2019) DOI: <https://doi.org/10.32453/2.vi4.317> URL: <https://periodica.nadpsu.edu.ua/index.php/legal/article/view/317/318>
2. Brykov V.M. The role of a translator in ensuring the right to a fair trial: analysis of the practice of the European Court of Human Rights. Scientific Bulletin of Kherson State University. Series: "Legal Sciences" Issue 4. 2025. P. 23–27 DOI: <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8049/2025-4-4>
3. Brykov V.M. Professional standards and ethics of a translator in the context of criminal justice. Scientific Bulletin of Kherson State University. Series: "Legal Sciences" Issue 6. 2024. P. 24–28 DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8049/2024-6-5>
4. Stratonov Vasyi, Brykov Viktor LEGAL STATUS AND CURRENT CHALLENGES OF INTERPRETERS' PARTICIPATION IN CRIMINAL PROCEEDINGS IN UKRAINE AND POLAND: A COMPARATIVE ASPECT. *Łódzkie Studia Humanistyczne* 2025 No 2 R. 25–31 DOI: <https://doi.org/10.32782/2956-333X/2025-2-4> <https://studiahumanistyczne.pl/index.php/main/article/view/19>
5. Oleh Mora ZNACZENIE UDZIAŁU TŁUMACZA W POSTĘPOWANIU KARNYM. Knowledge, Education, Law, Management 2020 No. 3 (31), vol. 3 <https://kelmczasopisma.com/en/viewpdf/7776>
6. Mykheenko M. M. Criminal process of Ukraine: textbook. Kyiv: Yurinkom Inter, 2009.
7. Criminal process: textbook / [L. D. Udalova, V. V. Rozhnova, D. P. Pysmennyi et al.]; ed. D. P. Pysmennyi, L. D. Udalova, M. A. Pogoretskyi, S. S. Chernyavskiy. Kyiv: "Center for Educational Literature", 2022. 780 p.
8. Criminal process [Text]: textbook / [M.Y. Kulyk, O.Yu. Khablo, M.Ya. Nikonenko et al.]; ed. D. P. Pysmennyi, L. D. Udalova, S. S. Chernyavskiy. Kyiv: TsUL, 2025. 872 p. URL: <https://jurkniga.ua/contents/kriminalniy-protses-pidruchnik.pdf?srsltid=AfmB Oorkr34jjXm3vuqng5TCRfB9d4PNNBwb-kR18N8HtQ0qFJKg5LkN>
9. Criminal process: textbook / [O.V. Kaplina, O.G. Shylo, V.M. Trofymenko et al.]; ed. by O. V. Kaplina, O.G. Shylo. Kharkiv: Pravo, 2018. 584 p. URL: https://pravo-izdat.com.ua/image/data/Files/430/3_Kriminalnij%20process_Pidruchnik_vnutri.pdf?srsltid=AfmBOorBuRMqQJ5Pr492NkaHLQZ-CBPll3GG-CklX_Q56CbNGepJGybK
10. Kuzyk T.M. Theoretical, legal and procedural aspects of the translator's participation in criminal proceedings. Abstract of the dissertation for the degree of Candidate of Law National University "Odesa Law Academy", Odesa 2014. URL: <https://dpspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c9b8edb6-fc74-4442-8856-cce9a21e9c66/content>
11. Mora O. M. Procedural functions of the translator and his role as a subject of criminal proceedings. Dissertation for the degree of Candidate of Law <https://uacademic.info/ua/document/0422U100143>
12. Scientific and practical commentary on the Criminal Procedure Code of Ukraine – scientific and methodological work. As of April 14, 2024 / Edited by Stratonov V.M. Kyiv: Publishing House "Professional", 2024. 1208 p.
13. On operational-search activities: Law of Ukraine dated 18.02.1992 No. 2135-XII. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T213500>
14. Forensic science: textbook / [V. V. Pyaskovsky, Yu. M. Chornous, A. V. Samodin and others]; ed. by V. V. Pyaskovsky. – 2nd ed., revised and supplemented – Kyiv: Branch of the publishing house "Pravo", 2020. 752 p. URL: https://pravo-izdat.com.ua/image/data/Files/816/3_Kriminalistika_pidruchnik_2020_vnutri.pdf?srsltid=AfmBOo03GzN1RUOOLquVTeZM4yyDEF5oidd71D-VNnmfydmWOF00QiSL
15. Nor V. T. Theory of evidence in the criminal process of Ukraine. Lviv: Ivan Franko National University of Lviv, 2016.
16. Resolution of the Cassation Criminal Court of the Supreme Court dated 05/15/2019 in case No. 761/23560/16-к.
17. Resolution of the Kyiv Court of Appeal dated 06/12/2018 in case No. 757/22564/17-к.
18. Criminal Code of Ukraine: Law of Ukraine of 05.04.2001 No. 2341-III. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
19. Luedicke, Belkacem and Koç v. Germany, Applications Nos. 6210/73, 6877/73, 7132/75, Judgment of November 28, 1978. The text of the judgment is available in the HUDOC database: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-62088>
20. *Kamasinski v. Austria*, Application No. 9783/82, Judgment of December 19, 1989. The document with the case law of the ECHR is available on HUDOC: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57992>

Дата першого надходження статті до видання: 06.01.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 15.01.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 02.02.2026

НОТАТКИ

Наукове видання

**НАУКОВИЙ ВІСНИК
ХЕРСОНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
СЕРІЯ «ЮРИДИЧНІ НАУКИ»**

Збірник наукових праць

Випуск 1

Коректура – *Н.С. Ігнатова*

Комп'ютерна верстка – *С.С. Любченко*

Формат 60×84/8. Гарнітура *Pragmatica*.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум.-друк. арк. 5,58.
Замов. № 0126/096. Наклад 300 прим.
Дата розміщення онлайн – 02.02.2026 р.
Дата друку – 09.02.2026 р.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.